

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

HALKEVLERİNDE İNKILÂP TEMSİLLERİ (1932-1951)

Yüksek Lisans Tezi

Hamdiye Algan

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Oğuz AYTEPE

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

HALKEVLERİNDE İNKILÂP TEMSİLLERİ (1932-1951)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Oğuz AYTEPE

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada; Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaygın eğitim ve kültür kolu olarak 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevlerinin tiyatro faaliyetlerinden sorumlu olan temsil şubelerinin repertuarında yer alan İnkılâp Temsilleri incelenmiştir.

Birinci bölümde Türk Ocakları'nın kapatılması ve halkevlerinin açılışına kadar olan süreçte Türkiye'de yaşanan olaylar, halkevlerinin açılışı ve amaçları, halkevlerinin şubeleri ve görevleri, faaliyet gösterdikleri süre içerisinde halkevlerinin çalışmaları, Tek partili dönemde kurulmuş olan halkevlerinin 1946 yılında çok partili döneme geçildiğinde konumlarının nasıl olduğu ve kapatılma nedenleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise; temsil şubelerinin teşkilât yapısı ve amaçları, Türkiye genelinde açılan temsil şubeleri ve faaliyetleri, halkevlerinde tiyatroyu oluşturan unsurların neler olduğu, CHP'nin piyes yarışmaları ve özel tiyatro gruplarının halkevlerindeki faaliyetleri anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde tezin ana konusunu oluşturan İnkılâp Temsilleri incelenmiştir. İnkılâp Temsilleri; yeni Türkiye'nin oluşum sürecinde CHP'nin halk tabanına yaymak istediği fikirlerin drama aygıtına yansımış ürünleridir. Halkevleri temsil şubeleri repertuarı dahilinde tespit edilen İnkılâp Temsilleri; Orta Asya Türk Tarihi, Milli Mücadele, Cumhuriyet Rejimi ve Yeni Türkiye, Osmanlı Devleti Dönemi ve toplumsal temalar başlıkları altında bölümlendirilmiştir. Bu bölümlerin drama aygıtına nasıl yansıtıldığı ve halka hangi mesajların verilmek istendiği ortaya konulduktan sonra bir sonuca gidilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri, Temsil Şubeleri, Türk Tiyatrosu, Türk Ocakları, İnkılâp Temsilleri.

ABSTRACT

In this study; Representations of the Reform within the repertoire of Representative branches that are responsible for the theater activities of the community centre that showed activity between the years of 1932 – 1951 as a common education and culture branch of Republican People’s Party are examined.

In the first part; events experienced in Turkey from the closure of Turkish Hearths to the opening of People’s Houses, opening of People’s Houses and their objectives, branches and duties of the People’s Houses, studies of the People’s Houses within the period when they showed an activity, what was the position of People’s Houses which were established during the single party period when multi – party period was commenced in 1946, and the reasons for the closure of People’s Houses are explained.

In the second part; organizational structure of Representative Branches and their objectives, Representative Branches opened across Turkey and their activities, which elements form the theatre at People’s Houses, stage play competitions of CHP and activities of special theater groups at People’s Houses are explained.

In the third part, Representations of the Reform that constitute the main subject matter of the thesis are examined. Representations of the Reform are fruits of the ideas that are represented on the drama instrument and that Republican People’s Party would like to spread among the grassroots of the community during the formation of New Turkey. Representations of the Reform determined within the repertoire of Representative Branches of the People’s Houses are classified under the headings of Central Asia Turkish History, War of Independence, Republic Regime and New Turkey, Ottoman Empire Era and Social Themes. The study has been completed by coming to the conclusion after indicating that how these parts are reflected on drama instrument and which messages would like to be forwarded to the community.

Key Words: Republican People’s Party, People’s Houses, Representative Branched, Turkish Theatre , Turkish Hearts, and Representations of the Reform.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK OCAKLARI'NDAN HALKEVLERİ'NE GEÇİŞ	7
1.1 Türk Ocakları'nın Kuruluşu	7
1.2 Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları	11
1.3 Türk Ocakları'nın Kapatılması	13
1.4 Halkevlerinin Kuruluşu ve Amaçları	18
1.5 Halkevlerinin İdari ve Teşkilât Yapısı	20
1.6 Halkevlerinin Şubeleri	23
1.6.1. Dil- Edebiyat ve Tarih Şubesi	23
1.6.2. Güzel Sanatlar Şubesi	24
1.6.3. Temsil Şubesi	24
1.6.4. Spor Şubesi	25
1.6.5. Sosyal Yardım Şubesi	25
1.6.7. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	25
1.6.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi	26
1.6.8. Köycülük Şubesi	26
1.6.9. Müze ve Sergi Şubesi	26
1.7. Atatürk Döneminde Halkevleri	27
1.8. İsmet İnönü Döneminde Halkevleri ve Halkodalarının Kuruluşu	31
1.9. Çok Partili Hayata Geçiş ve Halkevlerinin Kapatılması	33

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNDE TEMSİL ŞUBELERİ	37
2.1. Halkevlerinde Temsil Şubeleri ve Şubelerin Yapılanması	37
2.1.1. Temsil Şubelerinin Teşkilât Yapısı	38
2.1.2. Temsil Şubelerinin Amaçları	39
2.1.3. Temsil Şubelerinin Açılması	41
2.1.4. Temsil Şubeleri Repertuarı	43
2.1.5. CHP Piyas Yarışmaları	49
2.2. Temsil Şubelerinde Tiyatroyu Oluşturan Unsurlar	52
2.2.1. Oyuncu	52
2.2.2. Rejisör	55
2.2.3. Oyunun Hazırlanması	56
2.2.4. Sahne- Dekor	57
2.2.5. Kostüm- Makyaj	57
2.3. Temsil Şubelerinin Faaliyetleri	59
2.4. Özel Tiyatro Gruplarının Halkevlerindeki Faaliyetleri	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKEVLERİNDE İNKILÂP TEMSİLLERİ	66
3.1 İnkılâp Temsillerinde İşlenmiş Temalar	66
3.1.1 Türk Tarihi ve Türk Kimliği	66
3.1.1.1. Akın	66
3.1.1.2. Mete	67
3.1.1.3. Özyurt	68
3.1.1.4. Çoban	69
3.1.1.5. Bayönder	69
3.1.1.6. Attila (Behçet Kemal Çağlar)	70
3.1.1.7. Attila (Kemal Ergenekon)	70
3.1.1.8. Bay Turgan	71
3.1.2 İnkılâp Temsilleri'nde Milli Mücadele	72
3.1.2.1. Bağımsızlık ve Vatan Sevgisi	72
3.1.2.1.1. Devrim Yolcuları	72

3.1.2.1.2. Vasiyet	73
3.1.2.1.3. Fedakârlık.....	73
3.1.2.1.4. Yaman	74
3.1.2.1.5. İsimsiz Facia	75
3.1.2.1.6. Kahraman	76
3.1.2.1.7. Sakarya.....	76
3.1.2.1.8. Ana	77
3.1.2.1.9. En Ulu Eseri	78
3.1.2.1.10. Günlerden Bir Gün.....	79
3.1.2.1.11. Ümit Mektebinde	80
3.1.2.1.12. Vatan ve Vazife.....	80
3.1.2.1.13. Uyanış	80
3.1.2.1.14. Yurdum İçin	81
3.1.2.1.15. Vatan Uğrunda	82
3.1.2.1.16. Çakır Ali.....	82
3.1.2.1.17. Matem Marşı	83
3.1.2.1.18. Ateş	83
3.1.2.1.19. Kızıl Çağlayan.....	84
3.1.2.1.20. Kartal.....	85
3.1.2.1.21. Bir ses.....	85
3.1.2.1.22. Tarih Utandı	86
3.1.2.1.23. İstiklâl.....	86
3.1.2.2. Milli Mücadele’de Atatürk.....	87
3.1.2.2.1. Hedef.....	87
3.1.2.2.2. Bir Yuvarın Şarkısı.....	87
3.1.2.2.3. Mavi Yıldırım	88
3.1.2.2.4. 30 Ağustos.....	88
3.1.2.2.5. Atatürk’e İlk Kurban	89
3.1.2.2.6. Kurtuluş.....	89
3.1.2.2.7. Gün doğuyor	90
3.1.2.2.8. Sönmeyen Ateş	91
3.1.2.3. İstanbul-Anadolu Bağlamında Milli Mücadele.....	91

3.1.2.3.1. Tipi	91
3.1.2.3.2. Bir Zabitan On Beş Günü	92
3.1.2.4. Milli Mücadele’de Din Adamları.....	93
3.1.2.4.1. Gâvur İmam	93
3.1.3. İnkılâp Temsillerinde Milli Mücadele Sonrası Türkiye.....	94
3.1.3.1. Cumhuriyet Rejimi ve Atatürk İmgesi.....	94
3.1.3.1.1. Sevr’den Lozan’a	94
3.1.3.1.2. Beş Devir.....	95
3.1.3.1.3. İstipdat’tan Cumhuriyet’e	95
3.1.3.1.4. Cumhuriyet Güneşi	96
3.1.3.1.5. Yarım Osman	97
3.1.3.1.6. On Yılın Destanı	97
3.1.3.1.7. İnkılâp Çocukları.....	98
3.1.3.1.8. Bir Ülkü Yolu.....	99
3.1.3.1.9. 29 Birinci Teşrin	100
3.1.3.1.10. Tarih Anlatıyor.....	100
3.1.3.1.11. Ülkü Yolcusu	101
3.1.3.1.12. Zafer Yıldızları.....	102
3.1.3.1.13. Destan.....	102
3.1.3.1.14. Ak Akça	103
3.1.3.2 İnkılâplar	104
3.1.3.2.1. Gazinin Yolu	104
3.1.3.2.2. İnkılâplarımız	105
3.1.3.2.3. Atatürk Yurdunda Büyük Devrim.....	105
3.1.3.2.4. 10 İnkılâp	106
3.1.3.2.5. Emrindeyiz	107
3.1.3.2.6. Kukla Oyunları.....	108
3.1.3.3. Cumhuriyet Türkiyesi’nde Yeni Değerler	109
3.1.3.3.1 Köy- Köylü ve Eğitim.....	109
3.1.3.3.1.1. Işık.....	109
3.1.3.3.1.2. Değişen Adam.....	109
3.1.3.3.1.3. Köyün Namusu	110

3.1.3.3.1.4. Öğretmen	111
3.1.3.3.1.5. Atatürk Köyünde Uçak Günü.....	112
3.1.3.3.1.6. Bir Yağmur Gecesi.....	112
3.1.3.3.1.7. Canavar	113
3.1.3.3.1.8. Anneler Arasında	113
3.1.3.3.2. İdeal Türk Genci	114
3.1.3.3.2.1. Cumhuriyet Çocukları.....	114
3.1.3.3.2.2. Köyden Gelen Ses	115
3.1.3.3.2.3. İdealist Talebe	115
3.1.3.3.2.4. Ülkü Çocukları	116
3.1.3.3.2.5. Tırtıllar	117
3.1.3.3.2.6. 23 Nisan Çocuk Vali	117
3.1.3.3.2.7. Vazife ve Şeref Yolu.....	118
3.1.3.3.2.8. Mahrumiyet ve İdeal	119
3.1.3.3.2.9. Uzun Mehmet.....	120
3.1.3.3.3. Sağlık	120
3.1.3.3.3.1. Bir Doktorun Ödevi	120
3.1.3.3.4. Hukuk.....	121
3.1.3.3.4.1. Ceza Hakimi.....	121
3.1.3.3.4.2. Kanun Adamı	121
3.1.3.3.4.3. Çapanoğlu	122
3.1.3.3.4.4. Gelin Alayı.....	122
3.1.3.3.4.5. Züğürtler.....	123
3.1.3.3.5. Ekonomi	123
3.1.3.3.5.1. Küçük Paralar.....	123
3.1.3.3.5.2. Gazi Çocukları İçin	124
3.1.3.3.5.3. Çalışan Kazanır	125
3.1.3.3.5.4. Öğretmen Evinde	126
3.1.3.3.6. Bilim ve Uygarlık.....	127
3.1.3.3.6.1. Haydi Suna	127
3.1.3.3.6.2. Beyaz Kahraman	127
3.1.3.3.6.3. Mektepli Çantası	128

3.1.3.3.7. Cumhuriyet ve Ülke Kalkınması.....	128
3.1.3.3.7.1. Karagöz Step'te.....	128
3.1.3.3.7.2. Yeni Erzincan.....	129
3.1.3.3.8. Sanat.....	130
3.1.3.3.8.1. Yalnız Bir Kelime	130
3.1.3.3.9. Vatandaşın Devlete Karşı Sorumlulukları	130
3.1.3.3.9.1. Vergi Hırsızlığı.....	130
3.1.3.3.9.2. Para Delisi	131
3.1.3.4. Cumhuriyet Rejimi ve Osmanlı Düzeninin Karşılaştırılması ...	131
3.1.3.4.1. Ayşe Pınarı.....	131
3.1.3.4.2. Bir Gönül Masalı.....	132
3.1.3.4.3. Yanık Efe	133
3.1.3.4.4. Aşar Soyguncuları.....	133
3.1.3.4.5. Ülküme Doğru.....	134
3.1.3.4.6. Kör Yavru ve Anası	135
3.1.3.5. Osmanlı Devleti Dönemi.....	135
3.1.3.5.1 Din Adamları Ve Hukuk	135
3.1.3.5.1.1. O Bir Devirdi	135
3.1.3.5.1.2. Hülleci	135
3.1.3.5.1.3. Babür Şahın Seccadesi	137
3.1.3.5.1.4. Şeriatçısı	137
3.1.3.5.2 Eğitimciye Bakış Açısı.....	138
3.1.3.5.2.1. Kürsüden Uzakta.....	138
3.1.3.5.3. Türklük Algısı	139
3.1.3.5.3.1. Kozanoğlu	139
3.1.3.6. İnkılâp Temsillerinde Toplumsal Temalar.....	140
3.1.3.6.1. Aile İlişkileri ve Evlilik.....	140
3.1.3.6.1.1. Hissei Şayia.....	140
3.1.3.6.1.2. Süt	140
3.1.3.6.1.3. Kör Kuyu.....	140
3.1.3.6.1.4. Belkıs	141
3.1.3.6.1.5. Baba ve Çocukları	141
3.1.3.6.2. Kadın- Erkek İlişkileri.....	142

3.1.3.6.2.1. Kaybolan Ses.....	142
3.1.3.6.2.2. Yanlış Yol	143
3.1.3.6.3. Sosyal Yardımlaşma ve Duyarlılık	143
3.1.3.6.3.1. Bir Gemi.....	143
3.1.3.3.6.4. Hırsızlık.....	143
3.1.3.3.6.4.1. Yaşayan Ölü.....	143
3.1.3.3.6.4.2. Burgu.....	144
3.1.3.3.6.5. Uyuşturucu ve Toplum.....	144
3.1.3.6.5.1. Beyaz Baykuş.....	144
3.1.3.3.6.6. Köy ve Şehir Yaşantısı.....	144
3.1.3.6.6.1. Toprak Çocuğu.....	144
3.1.3.6.6.2. Himmet'in Oğlu	145
3.1.3.3.6.7. Toplumsal İlişkiler	145
3.1.3.6.7.1. Mahçuplar	145
3.1.3.6.7.2. Yapışkanlar	146
3.1.3.6.7.3. Taş Bebek.....	147
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA	150
EKLER	161
EK 1: 1932-1941 Yıllarında Halkevlerinde Oynanan Temsillerin Sayısal Dağılımı	162
EK 2: Toprak Çocuğu Piyesinin Kapağı	163
EK 3: Bayönder Piyesinin Kapağı.....	164
EK 4: Yaman Piyesinin Kapağı.....	165
EK 5: Toprak Çocuğu Piyesinin Repertuara Kabulü	166
EK 6: Çorumlu Piyesinin Repertuara Alınmayışı	167
EK 7: Bir Halkevi Sahnesinden Görünüş.....	168
EK 8: Sinop Halkevi Temsil Şubesinin Zonguldak Halkevine Yaptığı Turnenin Afışı.....	169
EK 9: Sarıkışla Halkevi Temsil Şubesinin Rejisör Fişi	170
EK 10: Tezde İncelenmiş Olan İnkılâp Temsilleri'nin Adlarının Alfabetik Sıraya Göre Dizini.....	171
ÖZGEÇMİŞ.....	175

ÖNSÖZ

Halkevlerinin dokuz çalışma kolundan biri tiyatro faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu faaliyetleri yürütecek olan temsil şubelerinden beklenen tiyatroya hevesi ve yeteneği olan vatandaşlardan amatör tiyatro grubu oluşturarak, CHP'nin halkevlerinde oynanmasını uygun gördüğü piyeslerin temsil edilmesini sağlamaktır. Tiyatro sanatına yetenekli kişilerin ortaya çıkarılmasının yanında, toplumun bu sanata ilgisinin arttırılmasına paralel olarak halkın kültürel gelişiminin sağlanması istenmişse de, Atatürk ilke ve inkılâplarının tiyatro aracılığıyla halka ulaştırılması temsil şubelerinin birincil görevini oluşturmuştur.

CHP sanatçılardan yeni Türk devletinin ilkelerini anlatacak eserler yazmalarını istemiştir. Dönemin yazarları bu çağrıya uyarak Cumhuriyet ideolojisini ve bu ideolojinin yaratmak istediği yeni vatandaş modelini konu alan piyesler yazmıştır. CHP tarafından halkevlerinde oynanmak üzere yazdırılmış ve sayısı 125'i bulan sipariş eser, tiyatro piyesleri, ya da devrinde ve daha sonra bu devir hakkındaki mevcut literatürde adlandırıldığı şekliyle *İnkılâp Temsilleri* 19 yıl boyunca halkevleri sahnelerinde oynatılmıştır. İnkılâp Temsilleri CHP'nin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel propagandasının tiyatroya yansımış ürünleridir.

Halkevleri sahnelerinde İnkılâp Temsilleri'nin haricinde Shakspeare, Moliere gibi sanatçıların sanatsal değeri yüksek olan eserleri; Musahipzade Celal , Ahmet Vefik Paşa gibi Türk sanatçılarının batı tiyatrosu eserlerinden adapte ettiği oyunlar da oynatılmıştır. Yerli, çeviri ve adapte oyunlar olmak üzere halkevlerinde oynatılan oyunların sayısı 400'e yaklaşmıştır.

Halkevlerinin tiyatro faaliyetlerini ayrıntılı bir biçimde ilk defa inceleyen Prof Dr. Nurhan Karadağ'dır. 1988 yılında *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları* adı altında yayınlanmış olduğu çalışmasında Karadağ; halkevlerinde tiyatroyu oluşturan unsurları ele alarak, temsil şubelerinin çalışmalarını, halkevlerinde oynatılan oyunları ve bu oyunların bir bölümünü oluşturan İnkılâp Temsilleri'nin bazılarını seçerek incelemiştir. Karadağ'ın çalışması, Halkevlerinde Tiyatro Nedir? sorusunu soran biri için önemli bir başvuru kaynağıdır.

İnkılâp Temsilleri'ni bugüne kadar birebir ele alan çalışmalar ise; Levent Boyacıoğlu'nun **Tarih ve Toplum** dergisinde 1992 yılında "*Tek Parti Döneminde*

İnkılâp Temsilleri-I”, “1933: *İnkılâp Temsillerinin Altın Yılı*”, “*İnkılâp Temsilleri-III Bayönder*”, “*İnkılâp Temsilleri-IV: Atatürk Çizmelerini Giyiyor*” adlarında yayınlanmış olan dört makalesidir. Bu çalışmalardan başka, 2008 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı öğrencisi Özgür Şahap Varnalı tarafından “*Türkiye’de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*” adında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezidir. Bu tez çalışmasında İnkılâp Temsilleri’nden 60 tanesi seçilerek incelenmiştir. Bu çalışmaların haricinde halkevleri tiyatro faaliyetleri ve oyunların analiziyle ilgili çalışmalar bulunmakla beraber bunlar makale ya da kitapta bölüm bazındadır. İnkılâp Temsilleri’nin tamamının bugüne kadar incelenmemiş olması bu tez çalışmasının gerekçesini oluşturmuştur.

Halkevleri tiyatro faaliyetleri ile ilgili çalışmaların azlığı bu araştırmanın oluşturulabilmesi için birincil kaynakların incelenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*’nin on dört ciltlik *CHP Evrakı Kataloğu* (1923-1954) “Halkevleri Tiyatroları ve Tiyatro” başlığı altında taranmıştır. Bu tarama sonucunda 1., 2., 8., 9., 11., ve 14. ciltlerde tez konusuyla doğrudan ilişkilendirilen belgeler tespit edilmiştir. Bu Katalogdaki sekizinci ve dokuzuncu ciltlerdeki 5. Büro Evrakı tamamen halkevleri çalışmalarına aittir. Halkevleri temsil şubeleri ile ilgili bilgilerin pek çoğu bu Büro evrakıdır. Yine bu ciltlerde temsil şubelerinin yapılanması, il ve ülke genelindeki faaliyetleriyle halkevlerinde oynatılmış olan piyesler hakkında çeşitli yazışmalar ve piyes metinlerinin bazıları bulunmaktadır. Diğer ciltlerde ise, temsil şubeleri ve piyeslerle ilgili bilgiler az olmakla beraber özel tiyatro gruplarının halkevlerinde yapmış oldukları faaliyetlerle ilgilidir. Tezin ana konusunu oluşturan İnkılâp Temsilleri’nin tamamı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nin ilgili belirtilen katalogunda bulunamamış, sadece bir kısmına ulaşılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı Arşiv Kütüphanesi ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Arşivi piyeslerin temin edilmesi amacıyla taranmıştır. Tarama sonucunda halkevleri sahnelerinde oynatılan tercüme ve adapte piyeslere ulaşmakla beraber sınırlı sayıda İnkılâp Temsili’ne ulaşılmıştır. İnkılâp Temsilleri’nin tamamına yakın kısmı Milli Kütüphane’den temin edilmiştir. Ayrıca TBMM kütüphanesi, TİTE kütüphanesi ve Bilkent Üniversitesi kütüphanesinde piyeslerin bazılarının olduğu saptanmıştır. Tez çalışması arşiv kaynaklarının yanında

halkevleri ile ilgili CHP'nin yayınlamış olduğu dönem kaynakları ve halkevleri ve tezde bahsedilen konularla ilgili günümüze kadar yayınlanmış olan kitap, makale, tezlerden yararlanılarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Oğuz Aytepe'ye teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam sırasında maddi ve manevi desteği sağlayan aileme, Prof. Dr. Emel Sezgin'e ve arkadaşım Maral Gence'ye teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
B.	: Baskı
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
m.	: Metre
S.	: Sayı
s.	: sayfa
s.y	: Sayfa yok
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Tarih yok
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine 30 Ekim 1918 yılında imzalamış olduğu Mondros Mütarekesi Türk topraklarını batılı devletlerin işgaline açık hâle getirmiştir.¹ Osmanlı padişahı ve hükümetinin işgaller karşısında batılı devletlere karşı teslimiyetçi bir politika izlemesi Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlatılmasına neden olmuştur.²

Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişliği göreviyle Samsun'a gönderilmesi Ulusal Kurtuluş Savaşı yönünden önemli bir dönüm noktası olmuştur.³ Mustafa Kemal ve arkadaşları 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmışlar ve Anadolu ulusal eylemini, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı, Türk Devrimi'ni Mustafa Kemal'in önderliğinde Türk halkı ile birlikte başlatmışlardır.⁴

Başlatmış olduğu mücadelenin hedefini Mustafa Kemal Nutuk'ta şu şekilde ifade etmiştir:⁵

...“Milli hakimiyete dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!...İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur.”

1919-1922 yılları arasında iç ve dış düşmanlara karşı verilen askeri ve siyasi alanlardaki bağımsızlık mücadelesinin başarıyla sonuçlanması bağımsız yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşunu sağlamıştır.

1922 yılında Saltanatın kaldırılmasıyla beraber Osmanlı Devleti resmen yıkılmış ve 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle de, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.⁶ Cumhuriyet Türkiyesi, egemenliği dinsel-geleneksel kaynaktan, halk kaynağına kaydırarak, yeni devletin, eski imparatorluktan siyasal bakımdan

¹ Mondros Mütarekesi için bkz: **Türk İstiklal Harbi I (Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı)**, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1962, s.27-38.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, 15. B., Ankara, 2006, s. 408.

³ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 12.B., İstanbul, 2008, s.19.

⁴ **A.g.e.**, s.22.

⁵ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Yay. Haz.); Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s. 9.

⁶ Saltanatın Kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı için bkz: Kili, **Türk Devrim Tarihi...**, s. 195-202.

farklılaşmasını sağlamıştır.⁷ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, Türk devlet yönetiminde imparatorluktan ulus-devlete, toplum yaşantısında ise ümmet anlayışından millet anlayışı düzenine geçilmiştir.

Atatürk'ün ikincil hedefi; kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmak olmuştur. Atatürk'ün bu amacını Niyazi Berkes şu şekilde aktarmıştır: Savaş sonuçlandı; fakat bağımsızlık savaşı asıl şimdi başlamaktadır. Bu savaş toptan çağdaş uygarlığa katılma savaşıdır.⁸

Atatürk'ün Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırma ülküsü geleneksel Türk toplumunu tümüyle yenileştirmek, çağdaşlaştırmaktır.⁹ Toplum yapısını değiştirmek, çağdaş bir toplum ve devlet yaratmak için Atatürk ideolojisi iki ilkeyi esas almıştır. Sınıf, zümre, aile, kişi egemenliğini reddeden bunun yerine tüm ulusun egemenliği esas alan Cumhuriyet rejimi Atatürk ideolojisinin birinci ilkesidir. İkinci ilke ise ulusçuluktur. Atatürkçülükte ulusçuluk, ulusal sınırlar içinde yaşayan aynı yazgıyı, aynı kıvancı, aynı ülküyü, Türk ulusunun bireyi olma, ulus olma bilincini paylaşan herkesi Türk saymaktadır. Bu ulusçuluk, anasoycu, saldırgan, yayılmacı değildir. Bu iki ana düşünceden yani Cumhuriyetçi-ulusçu temelden bir çağdaş toplum ve devlete gidilecektir.¹⁰

Cumhuriyetçi-ulusçu temele dayalı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve toplum yapısının çağdaş, lâik ve modern bir yapıya kavuşturulması Cumhuriyet'in ilanını takip eden ilk on yıl içerisinde Atatürk tarafından siyasî, hukukî, sosyal, kültürel, eğitim ve ekonomi alanlarında köklü değişimleri getiren *Türk İnkılâbı* ile gerçekleştirilmiştir.¹¹

Cumhuriyet rejiminin ve devrimlerin yaşayabilmesi ve korunması Türk toplumunun Türkiye Cumhuriyeti'ne ve devrimlere sahip çıkmasıyla mümkün olacağından, halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesi Cumhuriyet kadrolarının ilk hedefi olmuştur.

⁷ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 12.B., İstanbul, 2007, s.318.

⁸ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, 14. B., İstanbul, 2009, s.524.

⁹ Suna Kili, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, 11.B., İstanbul, 2008, s.174.

¹⁰ **A.g.e.**, s.221.

¹¹ Türk İnkılâbı için bkz. Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK Yayınevi, 4.B., Ankara, 1998, ss. 136-203.

Devrim gerçekleşmiş ülkelerde eğitimin önemini Rauf İnan'ın şu sözlerinden anlamak mümkündür:¹² “Her devrim topluma getirdiği yeni düzen için, kendi ilkeleriyle amacını gerçekleştirecek yepyeni ve apayrı nitelikte bir insan tipini , yeni bir kuşağı yetiştirmek, bunu gerçekleştirmek zorundadır. Toplum düzeni, onun üyeleri olan insanların görüş, düşünüş, ve davranışlarının, etkilerinin, etkiler karşısında tepkilerinin, beceri ve başarılarının, kültür ve karakterlerinin toplamı olan kişiliklerinin sonucudur. Bunlar yasalarla değiştirilebilir; ancak, yasaların bu alandaki etkileri sürekli olamaz; onun için onların eğitimle sağlanması zorunludur”.

Devrimlerin gerçekleştirildiği dönemin Türkiye'si'nde toplumun %10'un bile okur yazar olmaması, devrimlerin toplumsal tabana yayılmasında eğitimin rolünü ön plâna çıkarmış ve eğitime önem verilmiştir.¹³ Kurtuluş Savaşı'nda genç nüfusunu kaybetmiş olan Türkiye'de 1923 sonrası nüfusun çoğunluğu yaşlıdır.¹⁴ Bundan dolayı resmi eğitim kurumları haricinde, okuma yazma yaşını geçmiş olan vatandaşların eğitilmesi için yaygın eğitim kurumlarına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu amaçla 1921'den itibaren Muallim Birlikleri, 1927-1928'de Halk Dershaneleri¹⁵, 1928 sonlarında, Mustafa Necati'nin Bakanlığı sırasında Latin harflerinin kabul edilmesi üzerine halka okuma yazma öğretmek için Millet Mektepleri kurulmuştur. 1930'lardan itibaren ise köylerde yetişkinlere okuma yazma öğretmek için Halk Okuma Odaları açılmıştır.¹⁶ 1912 yılında kurulmuş olan ve Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerine devam eden Türk Ocakları da halkın sosyal ve kültürel yönden gelişimi için faaliyet göstermiştir.

Fakat 1930'lu yılların siyasal ortamı ve devrim karşıtı hareketlerin ortaya çıkışı başta Atatürk olmak üzere devrin yöneticilerine inkılâpların tam anlamıyla halka ulaştırılamadığı bu yüzden Türk toplumunu “Cumhuriyet ideolojisi” çatısı altında toplayacak bir kurumun oluşturulmasına sevk etmiş ve 1932 yılında *Halkevleri* kurulmuştur. Halkevlerinde Cumhuriyet ideolojisine sahip çıkan

¹² Rauf İnan, **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları**, Tisa Matbaası, Ankara, 1983, s.48.

¹³ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Genişletilmiş 7. B., Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.283.

¹⁴ Nuray Bayraktar, **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Halkevleri Yayınları, Sezai Ekinci Matbaası, Ankara, 1999, s.21.

¹⁵ İnan, **a.g.e.**, s.183.

¹⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s.351.

bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁷ Bernard Lewis halkevlerinin bu amacını¹⁸; “Türkiye halkına devrimin ilkelerini, özellikle cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve lâikliği öğretmekti.” şeklinde ifade etmiştir.

Halkevleri çalışmalarını dokuz kolda yürütmüştür. Halkevlerinin dokuz çalışma kolundan biri tiyatro faaliyetlerine ayrılmış, tiyatro çalışmaları kol etkinliklerinin merkezinde yer almıştır.¹⁹

Tiyatro, antikçağdan günümüze kadar bir eğitim aracı olarak görülmüş, devlet bu nedenle bu sanat dalı ile ilgilenmiş²⁰ ve ideolojisinin yayılması açısından tiyatroyu etkin bir araç olarak kullanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin bir yan örgütü olarak kurulan halkevlerinde de, tiyatro etkinlikleri “... inkılâp fikirlerinin ve duygularının halka ifadesi hususunda en kuvvetli vasıta...” olarak kabul edilmiştir.²¹

Tiyatronun eğiticilik yönünü Lütfi Ay şu şekilde ifade etmiştir:²²

“Tiyatro, ta eski Yunandan bu yana, hatta kilise adamlarının elinde kaldığı o karanlık orta çağda bile, bugün olduğu gibi, eğitim fonksiyonunu, bir fikir ve edebiyat okulu vasfını hiç kaybetmemiştir. Tiyatroların içinde eğitim ve öğretim her gün (provalarda) ve her gece (temsillerde) endirekt bir şekilde yapılmaktadır. Her sanat tiyatrosu, istisnasız “bir okul” vasfını temelinde taşır. Tiyatro, kuru bilginin yanı sıra, yetişmiş insanların ruhlarının ve kafalarını eğitir. Onlara bilmedikleri, görmedikleri gerçekleri gösterirken en iyi duyguları ve fikirleri aşılar. En önemli yönü de bu öğretim ve eğitim işini sanatçısı ve seyircisi ile beraber, tam bir duygu ve fikir bütünlüğü içinde gerçekleştirmesidir. Etkisinin güçlü oluşu çeşitli meslekten, sınıftan, hatta ulustan insanları belirli konular etrafında kolayca birleştirebilmesindedir.”

Okur-yazarlık oranı düşük olan toplumlarda tiyatronun kitap, gazete, konferans ve hitabet gibi öteki propaganda araçlarına göre daha uygun ve geçerli bir

¹⁷ Bayraktar, **a.g.e.**, s.15.

¹⁸ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 9.B., TTK Basımevi, Ankara, 1983, s.379.

¹⁹ Levent Boyacıoğlu, “*Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri-I*”, **Tarih ve Toplum**, C.17, S. 102, (Haziran 1992) İletişim Yayınları, s.351.

²⁰ Tahsin Konur, **Devlet- Tiyatro İlişkisi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, s.16.

²¹ **A.g.e.**, s.15.

²² Lütfi Ay, “*Tiyatronun Özgürlüğü ve Eğitim Hizmeti*”, **Devlet Tiyatrosu**, S. 29, (Ocak 1996), Ankara, s.9.

araçtır.²³ Tiyatro görsel-işitsel özellikleri ile okur-yazarlık engelini aştığı gibi, temaşa ve eğlence yönleri ile insanları kendisine çekmektedir.²⁴ Eğiticilik yönü yüksek aynı zamanda okur-yazar engelini ortadan kaldırarak kısa sürede geniş kitlelere hitap edebilen tiyatro, halkevlerinde cumhuriyet ideolojisinin ve devrimlerin halka aktarılmasında etkin bir araç olarak kullanılmıştır.

Halkevlerinde tiyatro, ülkemize Avrupa'dan gelen çerçeve sahne üslubunda yapılmıştır.²⁵ Halkevlerinde tiyatro faaliyetlerini tarihsel sürecine oturtabilmek için batılı anlamda tiyatronun Türk tarihi içindeki gelişiminden bahsetmek yerinde olacaktır.

1839 yılı Tanzimat Dönemi'nin başlangıcı olduğu gibi aynı zamanda Batı tiyatrosu geleneği için de bir başlangıç yılı olarak kabul edilir.²⁶ Tanzimat ile yoğunlaşan batılılaşma süreci içinde batı tiyatrosuna önemli bir yer ayrılmıştır. Batılılaşma gereğine içtenlikle inanmış üç yenilikçi sultan III. Selim, II. Mahmut, Abdülmecit ve saray çevresi batı tiyatrosuna büyük ilgi duymuşlardır. Bu ilgi, batı tarzı tiyatrosunun benimsenmesini kolaylaştıran ilk etken olmuştur. Ayrıca dönemin devlet adamlarının ve aydınlarının tiyatroya büyük ilgi göstermeleri, bunun haricinde Türkiye'ye gösterim vermek üzere gelen yabancı tiyatro ve opera toplulukları tiyatronun gelişimini etkilemişlerdir.²⁷ Tiyatro çalışmaları Ermeni azınlığın girişimiyle başlamıştır. Tiyatro gösterileri ilk başlarda Ermenice verilmiş, daha sonra Güllü Agop önce İzmir'de temsiller veren Vaspurgan Topluluğu'yla daha sonra ise kurduğu Asya Kumpanyası ile Türkçe temsiller vermiştir. Asya Topluluğu, Gedikpaşa Tiyatrosu'na yerleşerek *Osmanlı Tiyatrosu* adı altında düzenli temsiller vermeye başlamıştır. 1884 yılında İstibdat Rejimi tiyatroyu da olumsuz etkilemiştir. Bu yıl Gedikpaşa Tiyatrosu yıkılmış, tiyatro üzerindeki sansür arttırılmış, oyun yazarlığı durmuş, pek çok tiyatro çalışmalarına son vermiştir.²⁸

²³ Sefa Şimşek, **Türkiye'de Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s.186.

²⁴ Boyacıoğlu, **aynı yer**.

²⁵ Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.164.

²⁶ Metin And, "*Cumhuriyet'ten Önce Türkiye'de Tiyatro*", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İletişim Yayınları, İstanbul, t.y., s.2508.

²⁷ Metin And, **Osmanlı Tiyatrosu**, 2.B., Dost Yayınevi, Ankara, 1999, s.19-20.

²⁸ And, "*Cumhuriyetten Önce Türkiye'de Tiyatro*"..., s. 2509.

1908 yılında Meşrutiyet Dönemi'nin başlaması tiyatro yaşamının canlanmasına yol açmıştır. Yeni tiyatro toplulukları kurulmuş, yeni yazarlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde batılı anlamda tiyatro için atılmış en önemli adım ise 1914'te Fransız tiyatro adamı Andre Antoine, İstanbul'da bir konservatuar kurması için İstanbul'a çağırılması ve Darülbedayi-i Osmani'yi kurması olmuştur. Tiyatro eğitimi vermek üzere kurulan Darülbedayi 1916'ya kadar bu yönde çalışmalarını sürdürmüştü, fakat bu yıldan sonra bir tiyatro topluluğu gibi çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemin Cumhuriyet dönemi Türk Tiyatrosu'nu hazırlaması bakımından önemi büyüktür. Birçok yazar, oyuncu, tiyatro adamı ilk deneyimlerini bu dönemde kazandıktan sonra çalışmalarını Cumhuriyet döneminde de sürdürmüşlerdir.²⁹

Cumhuriyetin ilanından sonra bir sanat dalı olarak tiyatroya da büyük önem verilmiştir. 1927 yılında Darülbedayi'nin başına "çağdaş Türk tiyatrosunun kurucusu" olarak anılan Muhsin Ertuğrul getirilmiştir. 19 Kasım 1930'da Darülbedayi'ye bağlı bir Tiyatro Meslek Okulu açılmıştır. 1934 yılında ise müzik ve tiyatro sanatına çağdaş bir öz ve biçim vermek üzere, Ankara'da Milli Musiki ve Temsil Akademisi kurulmuştur. 1949 yılında ise Devlet Tiyatrosu kurulmuştur.³⁰

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra profesyonel tiyatronun merkezi Şehir Tiyatrosu olurken, amatör tiyatronun merkezi ise 1932-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Halkevleri olmuştur. Halkevlerinde temsil şubelerinin oluşturulmasıyla, halkın tiyatro sanatına ilgisinin arttırılması hedeflenmiş olmakla beraber, asıl amaç Cumhuriyet ideolojisi ve Atatürk devrimlerinin tiyatro aygıtıyla halka aktarılması olmuştur.

²⁹ A.g.e., s.2510.

³⁰ Özdemir Nutku, **Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1999, s.45-57.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK OCAKLARIN'DAN HALKEVLERİNE GEÇİŞ

1.1. Türk Ocakları'nın Kuruluşu

Fransız İhtilâli ve onu takip eden Napolyon'un askeri istila girişimleri sonucu, milliyetçilik ideolojisi ile birlikte, ihtilâlin getirdiği hürriyet, eşitlik, cumhuriyet ve laiklik gibi kavramlar bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Napolyon Savaşları bir taraftan Avrupa sınırlarını altüst ederken diğer taraftan Avrupada'ki eski kurumları yıkmış, milliyetçi düşüncenin ve buna bağlı siyasi teşkilatlanmanın yaygın ve etkili bir akım haline gelmesine yol açmıştır. Sonuçta 19. yüzyılın kaderi milli devlet ve milliyetçi ideolojiler tarafından belirlenmeye başlamıştır. Milliyetçiliğin yayılması İngiltere, Fransa ve İspanya'nın ardından Avrupa'da İtalya ve Almanya gibi yeni güç merkezleri olarak milli devletlerin doğuşuna yol açarken, diğer taraftan doğrudan çok milletli imparatorlukları tehdit eden bir gelişme olmuştur. Milliyetçilik akımı çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekte gecikmemiştir.³¹

19. yüzyılda milliyetçiliğin yayılması sadece Osmanlı'yı değil, diğer imparatorlukları da tehdit eden bir gelişme olmuştur. Bu sebeple milliyetçilik tehdidine karşı imparatorluklar bir yandan askeri-idari tedbirlere başvururken, diğer yandan bir imparatorluk ideolojisi geliştirmeye çalışmışlardır.³²

Osmanlı devletinin bütünlüğünü bozan ve devlette ayrılıkçı hareketlere sebep olan milliyetçilik akımının etkilerini kırmak ve devletin çöküşünü önlemek için Osmanlı devlet adamları ve aydınları tarafından bazı ideolojiler geliştirilmiştir. Yusuf Akçura'nın "üç tarzı siyaset" olarak adlandırdığı bu akımlar Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük'tür.³³

Osmanlı Devleti Tanzimat hareketi ile Osmanlıcılık politikası geliştirmeye başlamıştır.³⁴ Osmanlıcılık, etnik ve dini ayrılıklara bakılmaksızın Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan tüm topluluklardan tek bir Osmanlı Ulusu

³¹ Yusuf Sarımay, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s.15-16.

³² **A.g.e.**, s.18.

³³ Yusuf Akçura, **Türkçülük**, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 221.

³⁴ Sarımay, **Aynı yer**.

oluşturmayı amaçlıyordu. Bu şekilde milliyetçilik akımının yaratmış olduğu bağımsızlaşma hareketleri önlenerek, Osmanlı Devleti içindeki tüm milletlerin devletin eski gücüne kavuşması için çalışacağı düşünülmüştür.³⁵ Fakat devlet bünyesindeki gayrimüslim unsurların isyan ederek devletten ayrılmaya başlaması Osmanlılık politikasının devleti kurtaramayacağını ortaya çıkmıştır. Osmanlılık politikası devletin çöküşüne kadar devletin resmi ideolojisi olarak devam etmiş olsa da, II. Abdülhamit döneminde İslamcılık politikası ön plâna çıkmıştır.³⁶ İslamcılık politikası, devlet ve toplum yaşamında İslam dininin kurallarının tam olarak uygulanması ve halife ünvanının Osmanlı hükümdarlarına ait olmasından faydalanılarak bütün İslam ülkelerinin bir birlik altında toplanmasını ve Osmanlı Devleti'nin gücünün tekrar sağlanmasını hedef almıştır.³⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı gereği, kendi dönemi içinde tutarlı sayılabilecek bu ideolojik arayışlar devleti kurtarmaya yetmemiştir. Çünkü gayrimüslimlerden sonra, İmparatorluktaki Türklerin dışındaki Müslüman unsurlarda İmparatorluktan ayrılma sürecine girmişlerdir.³⁸

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal etmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, 31 Mart Vak'ası, Trablusgarp Savaşı Osmanlı Devletini sarsmıştır. Fakat devlette büyük yaralar açan Balkan Savaşı olmuştur. Savaşın sonunda kaybedilen Rumeli'deki Türklere katliam yapılması ve göç ettirilmeleri Osmanlılık politikasının sonunu hazırlamıştır. II Meşrutiyeti ilan eden İttihat ve Terakki'nin İttihatı Anasır politikasına rağmen devlet içindeki gayri Müslim unsurların ve Türklerin dışındaki Müslüman grupların bağımsızlık hareketleri çoğalmıştır.³⁹

Yaşanan bu olaylar karşında Türkler hala milli şuur ve milliyetçilikten mahrum bulunuyordu. Bu nedenle, II. Meşrutiyete paralel olarak çeşitli cemiyet ve dergiler etrafında toplanmaya başlayan Türkçü aydınlar milli mefkure ve şurudan yoksun olan Türklerin millet olarak bir arada toplama lüzumu üzerinde durmaya başlamışlardır. İşte Türk Ocakları milli varlığı tehlikede görerek Türkleri kurtarmak

³⁵ Kili, **a.g.e.**, s.57.

³⁶ Sarımay, **a.g.e.**, s.20.

³⁷ **A.g.e.**, s.58.

³⁸ **A.g.e.**, s.21.

³⁹ **A.g.e.**, s.131.

gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının girişimleriyle ortaya çıkmıştır. Türk Ocaklarının kuruluş çalışmaları, Türkçülüğün yaygınlık kazandığı Askeri Tıbbiye’de başlamıştır.⁴⁰

Celal Nuri’nin Jöntürk gazetesinde yayınlanan makalesinden etkilenen Askeri Tıbbiye öğrencileri, “*kavmî bir Türk Maarif Cemiyeti teşkil etmek*” için harekete geçmişler ve böyle bir cemiyet kurmak için anlaşmaya varmışlardır. Askerlik mesleğinin cemiyet kurmaya izin vermemesi sebebiyle Tıp Fakültesi’nin 190 genci adına öğrenci temsilcileri, Türk milliyetçiliğini desteklemek, yaymak ve yüceltmek amacıyla, yayınladıkları bir beyannameyi dönemin milliyetçi aydınlarına göndermişler ve onların ziyaretine giderek yardımlarını talep etmişlerdir. Çağrını kabul eden milliyetçi aydınlar; Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik, Fuat Sabit ile gençlerin temsilcileri 20 Haziran 1911 tarihinde Ağaoğlu’nun evinde bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda “*milliyet esâsına müstenid*” bir derneğin kurulmasına ve “*Türk Ocağı*” adı altında faaliyete geçilmesine karar verilmiştir. Aynı gün Mehmet Emin’in başkanlığında, geçici bir yönetim kurulu göreve başlamıştır. Ayrıca toplantıda ocağın ilk nizamname müsveddesi de kaleme alınmıştır. Bu toplantıda fiilen kuruluşu gerçekleştirilen Türk Ocağı’nın, murahhas heyet olarak seçilen öğrenci temsilcilerinin yanı sıra Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Dr. Fuat Sabit kurucuları olmuşlardır. Geçici idare heyetine de Mehmet Emin (reis), Yusuf Akçura (II. reis), Mehmet Ali Tevfik (kâtip), Dr. Fuat Sabit (veznedar) olarak seçilmişlerdir.⁴¹

Fiili kuruluşu 20 Haziran 1911 günü gerçekleştirilen Türk Ocakları, 12 Mart 1912 ‘de resmen kurulmuştur.⁴²

1913 yılında basılmış olan *Türk Ocağı’nın Esasi ve Dahili Nizamları* adlı ilk nizamnamenin ikinci maddesinde Türk Ocakları’nın amacı, “İslam kavimlerinin başlıca mühimleri olan Türklerin milli terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi, seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmak”, üçüncü maddede ise, bu amacın gerçekleştirilmesi için “Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşrederek, mektepler açmağa

⁴⁰ A.g.e., s.132-134.

⁴¹ Mustafa Arıkan- Ahmet Gündüz, “*Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkının Tasfiyesi*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, (Güz 2004), s.403.

⁴² Sarıay, a.g.e., s.141.

çalışacaktır. Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek, iktisadi ve zirai teşvik ve uyarmalarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.” dördüncü madde ise, “ Ocak, amacını elde etmeye çalışırken sadece milli ve sosyal vaziyette kalacak, asla siyasetle uğraşmayacak ve hiçbir zaman siyasi fırkalara hizmet etmeyecektir” şeklinde ifade edilmiştir.⁴³

Türkler arasında milli bilincin güçlendirilmesi, milli kültürün ortaya çıkarılması, bilimsel, sosyal ve ekonomik yapının ortaya çıkarılması için kurulan Türk Ocakları, ilk büyük faaliyet dönemini Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde gerçekleştirmiştir.⁴⁴

1912 yılından 1920 yılına kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde toplam otuz Türk Ocağı şubesi açılabilmiştir.⁴⁵

Türk Ocakları'nın en önemli faaliyetlerinden biri düzenli olarak yürütülen konferanslar olmuş ve bu konferansların konusunu tarih, içtimaiyat, Türk büyükleri, eğitim, dil, edebiyat, siyasi hatıralar, milliyet, kadın, sağlık meseleleri, hukuki ve iktisadi konular, dünyadaki Türk bölgelerinin durumları gibi milli meseleler oluşturmuştur.⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkışını belgeleyen Mondros Mütarekesi'ni imzalaması üzerine, milli varlığı tehlikede gören Türk Ocakları mensupları, mütareke yıllarında gerek işgalci kuvvetlere, gerekse Osmanlı hükümetine karşı tavır alarak faaliyetlerini daha çok siyasi alana kaydırmış, özellikle İstanbul'da bir hayli aktif olmuşlardır. Ocağın bu faaliyetleri işgalcilerin gözünden kaçmamıştır. İstanbul'un işgali sırasında Türk Ocakları Genel Merkezi ilk basılan ve kapatılan yerlerden biri olmuştur. Ocaklılar, Anadolu mücadelesini desteklemek için Anadolu'ya geçmişler ve bütün maddî ve manevî varlıklarıyla mücadeleye katılmışlardır. Milli Mücadele döneminde Türk Ocakları mensupları,

⁴³ Akçura, **a.g.e.**, s.203.

⁴⁴ Sarımay, **a.g.e.**, s.162.

⁴⁵ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları ve İnkılâplar (1912-1931)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1989, s.33.

⁴⁶ Sarımay, **a.g.e.**, s.163.

hem fikriyat hem de teşkilâtlanma safhasında, Mustafa Kemal'in yanında yer alarak oldukça etkin olmuşlardır.⁴⁷

1.2. Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları

Millî mücadele döneminin zor şartları sebebiyle bazı şubeleri kapanmış olan Türk Ocakları, 1922'den sonra memleketin her köşesinde yeniden büyük bir hızla açılmaya başlamıştır. Türk Ocakları'nın, 1926 yılında şube sayısı 217'ye, üye sayısı 30.000'e ulaşmıştır. Yeni dönemde ocakların hızlı bir tempo ile açılmasında hiç şüphesiz başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, devletin de ilgi ve desteği büyük rol oynamıştır. Mustafa Kemal, Türk Ocakları vasıtasıyla çağdaş Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlamıştır. O'nun; "*Ocaklar milletin hayatını daima hassas ve yüksek bir halde bulundurarak, zihinlerdeki eski pasları atacak en kuvvetli istinatgah olacaktır.*" sözü bunun en güzel delilidir. Mustafa Kemal, yeni devletin kültürel yönden teşkilâtlandırılmasını, fikir, kültür ve düşünce politikalarının topluma intikal ettirilmesini ocaklar vasıtası ile yapmayı plânlamıştır. O'na göre, "*Türk Cumhuriyeti'nin inkılabı ocaklara istinat etmektedir.*" Bu şekilde devletin desteğini yanına alan Türk Ocakları'nın kapatıldığı 1931 yılında, şube sayısı 278'e ve üye sayısı 32.000'e ulaşmıştır.⁴⁸

Cumhuriyet döneminde toplam 7 Kurultay yapan Türk Ocakları'nın bu kurultaylarında Merkez Heyetine seçilen Hamdullah Suphi, Türk Ocakları kapatılıncaya kadar Ocakların Genel Başkanlığı'nı yapmıştır.⁴⁹

Türk Ocakları başkanı olarak Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın Cumhuriyet dönemindeki misyonunu şu şekilde ifade etmiştir:⁵⁰

"Türk Ocakları manevi Türk vatanının bekçiliğini ifa (...ve) hangi taraftan gelirse gelsin yabancı harslara karşı milli harsını müdafaa edecektir: halkçılığın(...) hakiki aşkını uyandıracaktır.

Arkadaşlar, Türk Ocakları, üzerlerine kutsi bir vazife daha almıştır. Türk Ocakları, inkılabımızın bekçisidirler; (...) Türk vatanında yeni imanı, yeni

⁴⁷ Arıkan-Gündüz, a.g.e., s.405.

⁴⁸ A.g.e., s.406.

⁴⁹ Sarımay, a.g.e., s.281.

⁵⁰ Yusuf Bayraktutan, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.192.

medeniyeti, bütün Türkler arasında kardeşliği, birliği va'z ve telkin eden mabedlerdir.”

Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın görevini Türk vatanının müdafaası ve Türk kültürünün bu vatan içinde mutlak hakimiyetini sağlamak, inkılâplara sahip çıkmak olarak belirtmiştir.

Türk Ocakları Yasası'nın 3. maddesi “Ocak fırka siyasetiyle uğraşmaz. Hiçbir Ocaklı, cemiyeti siyasi emellerine alet edemez” ilkesi Türk Ocakları, 1927 yılındaki yasa değişikliğine kadar, cumhuriyetin ve inkılâpların bekçiliği ve vatanın müdafaası gibi temel konularda yönetim ile açık işbirliğine girmesine rağmen fırka siyaseti yapmama ve günlük politika ile uğraşmama ilkesine sadık kalmaya çalışmıştır.⁵¹ Nitekim, 1927 Kurultayında Türk Ocakları Yasasının 3. maddesi, “Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkurelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkureleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası'yla devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı bu mefkureleri neşr ve telkin için ilim, hars, ve içtimaiyat sahasında mücadele ve muahede eder, hiçbir ocaklı, Ocağı şahsi ve siyasi ihtirasına alet ve saha ittihaz edemez” şeklinde değiştirilmiştir.⁵²

1927 yılından sonra CHF'nin kültür şubesi haline gelen Türk Ocakları, bir devlet kuruluşu gibi muamele görmüş, devletin yardımları da giderek artmıştır.⁵³

Türk Ocakları halkı aydınlatmak, milli şuuru kuvvetlendirmek, yeni rejimin amaçlarını ve ilkelerini yerleştirmek amacıyla sosyal ve kültürel faaliyetlere önem vermiştir. Bu faaliyetler arasında konferanslar, dersler, kurslar, müsamere, müzik, spor, kütüphane ve köycülük çalışmaları bulunmaktadır. 1923-1924 yıllarında başlayan ve ocakların kapatılmasına kadar tarih, edebiyat, kültür, iktisat, eğitim, gençlik, sağlık, medeniyet, demokrasi ve inkılâpların halka anlatılması konularında konferanslar verilmiştir. Konferansların yani sıra çeşitli dallarda gece dersleri ve kurslar düzenlenmiştir. Bu derslerde ve kurslarda Fransızca, Almanca, İngilizce gibi yabancı dil, daktilo, muhasebe, ticaret, biçki, dikiş, okuma yazma gibi konularda dersler verilmiştir. Türk Ocakları'nda halkçılık anlayışı çerçevesinde köycülük fikri önemli bir yer tutmuş, köylüye Cumhuriyet rejimini ve inkılâpları öğretmek ve

⁵¹ Sarımay, a.g.e., s.291.

⁵² A.g.e., s.296.

⁵³ A.g.e., s.300.

köylüye sağlık hizmetleri götürmek olarak iki hedef etrafında köycülük çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Türk Ocakları'nın en başarılı olduğu faaliyet alanı içinde kütüphanecilik çalışmaları olmuştur. Ocakların hemen her şubesinde kütüphane ve okuma salonu oluşturulmuştur. Böylece halkın kültürel gelişimin ilerlemesi hedeflenmiştir.⁵⁴

Türk Ocakları'nın Cumhuriyet dönemindeki en göze çarpan özelliği Atatürk tarafından gerçekleştirilen radikal inkılâpları benimseyen, sahiplenen ve hatta bekçiliğini üstlenen bir kuruluş olmasıdır. Bu anlayış doğrultusunda inkılaplar konusunda halkı aydınlatmak, yeni rejimin ilkelerini ülkede yerleştirmek amacıyla sosyal ve kültürel faaliyetlere büyük önem verilmiştir. Gerçekleştirilen faaliyetlerde Ocaklar oldukça hareketli birer kültür merkezi görünümünde olmasına rağmen, bu faaliyetler gerek mesai programında öngörülen gerekse yönetimin beklentileri boyutunda gerçekleştirilememiştir.⁵⁵

1.3. Türk Ocakları'nın Kapatılması

1929 Ekiminde New York esham ve tahvilat borsasının ani düşmesi ticaret durgunluğu ve fiyat düşüklüğü, işsizlik ve yıkıntı getirerek, bütün dünyaya yayılan büyük bunalım haline gelmiştir. Türkiye kapitalist serbest teşebbüsçü Batı dünyası içinde hala iyice kaynaşmamış olmasına rağmen, dış ticaretinin geniş ölçüde bağlı olduğu tarım ürünlerindeki fiyat düşüklüğünden büyük zarar görmüştür⁵⁶

1929 yılında patlak veren Dünya Ekonomik Buhranı, savaşın yaralarını sarmaya çalışan ülkedeki ekonomik durumu daha da kötüleştirmiştir. Ekonomik krizin etkisiyle ülke genelinde huzursuzluk hakim olmaya başlamıştır.⁵⁷ 1929 yılının sonundaki huzursuzluk ve bunalım havası, 1930 yılının başında kulak fisiltılarından basına kadar yayılan yolsuzluk dedikoduları, rüşvet ithamları ve dış ülkelerde bile yankılanan dikta söylentileri ile daha da şiddetlenerek devam etti. Ayrıca dıştan gelen kışkırtmalar ve yardımlarla Doğu Anadolu sınırında bazı başkaldırma olayları meydana çıktı, önce İran sınırında Zeylan ayaklanması oldu, yirmi gün kadar sürdü

⁵⁴Sarınay, a.g.e., s. 347-355; Ayrıca Türk Ocakları'nın faaliyetleri için bkz: Hüseyin Tuncer, Yücel Halacoğlu, Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)**, C.1, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1998.

⁵⁵ Sarınay, a.g.e., s.377.

⁵⁶ Lewis, a.g.e., s.280.

⁵⁷ Hakan Yaşar, "Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi", **Atatürk Yolu Dergisi, TİTE**, C.12, S.45, (Bahar 2010), Ankara, s.179.

ve bastırıldı. Sonra Irak sınırında Barzan'dan gelen bazı çeteler sınırdan içeri girdiler, bunlar da kısmen yok edildiler, kısmen geri püskürtüldüler. Özetle, ülke her alanda büyük bir huzursuzluk içindeydi. Denetimsiz parlamentonun yarattığı hoşnutsuzluk günden güne büyüyor ve ekonomik sıkıntılar şiddetleniyordu. Hükümetin eleştirisiz ve sorumsuz bir durumda olması, muhalif bir partinin varlığı Atatürk tarafından yararlı görülmüştür.⁵⁸ Bu amaçla Atatürk, İsmet İnönü hükümeti üzerinde denetim mekanizmasını işler hale getirmek için Ali Fethi Okyar'a SCF'ni kurdurmuştur.⁵⁹ 12 Ağustos 1930'da⁶⁰ kurulan SCF'nin siyasi yaşamı uzun ömürlü olmamış ve Fethi Okyar tarafından 17 Kasım 1930'da kapatılmıştır.⁶¹

SCF programında, partinin lâik düşünceye yandaş olduğunu, Cumhuriyet ilkelerine bağlı olduğu ve bu doğrultuda çalışacağı açıklanmıştır. Fakat parti kurulduktan sonra özgür ortamı fırsat bilen tutucu, cumhuriyet, lâik düşünce karşıtı kişiler, mezhepçi, tarikatçı çevreler SCF ortaya çıkmışlar, partinin yerel örgütünde görev almaya başlamışlardır. Partinin genel başkanının ve yöneticilerinin çabalarına karşın, tutucuların girişimlerini önlemek olanaksız hale gelmiştir.⁶²

SCF'nin kısa süredeki gelişimi ve halktan gördüğü ilgi, başlangıçta öngörüldüğü şekilde bir parlamento içi denetim organı olmadığını, parlamento dışında gelişen ve kitle partisi niteliği kazanmaya başladığını; aynı zamanda, CHP iktidarının ciddi bir alternatifi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁶³ SCF'nin başarı belirtileri, partinin hızla iktidara gelme isteğini kamçulamış, partinin sonunu hazırlayan en önemli etken de bu olmuştur.⁶⁴

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesinden sonra İzmir'in Menemen ilçesinde gerici nitelikte bir ayaklanma çıkmıştır. Manisa'nın bir köyünden dördü Mehmet, ikisi Hasan adını taşıya altı kişi, aralarındaki Derviş Mehmet'in mehdi olduğu iddiasıyla, 23 Aralık 1930 günü Menemen'e gelmiş ve şeriat ilan

⁵⁸ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, 3.B., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.249.

⁵⁹ Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İstanbul, 1997, s.100.

⁶⁰ Tunçay, **a.g.e.**, s.251.

⁶¹ **A.g.e.**, s.275.

⁶² Kili, **Türk Devrim Tarihi...**, s.230-231.

⁶³ Yaşar, **a.g.m.**, s.179-180.

⁶⁴ Tunçay, **a.g.e.**, s.272.

etmeye kalkmıştır. Gericiler kendilerine engel olmak isteyen yedek subay asteğmen Kubilay ile Hasan ve Şevki adında iki mahalle bekçisini öldürmüşlerdir.⁶⁵

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshedilmesinden sonra Atatürk, ülkede yaşanan sorunları yerinde görüp bu sorunların çözümü için alınması gereken önlemleri tespit etmek için yurt gezilerine çıkmıştır.⁶⁶

1931 yılında yaptığı yurt gezilerinde 5 Ocak'ta Bursa, 2 Şubat'ta İzmir, 3 Şubat'ta Aydın, 7 Şubat'ta Balıkesir, 12 Şubat'ta Mersin, 13 Şubat'ta Malatya, 17 Şubat'ta Adana, 1 Mart'ta Konya Türk Ocaklarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde özellikle Türk Ocağı yasasının 3. maddesine atıfta bulunarak, Ocakların CHP ile birlikte çalışmasını gerektiğini vurgulayan Atatürk, gençlerin ve öğretmenlerin Türk Ocağı çatısı altında birleşmelerini ister, ziyaret ettiği Ocaklarda gördüğü faaliyetten memnun olduğunu söyler, fakat bazı Ocakları da eleştirir.⁶⁷

Atatürk'ün 3 Şubat 1931 günü Aydın Türk Ocağı'nda gençlerle yaptığı konuşmada, Ocakların misyonunu tam olarak yerine getiremediğini göstermesi ve Türk Ocakları'nın kapatılışına giden süreçte önemli ipuçları vermektedir. Atatürk, gençlere köylüyü aydınlatmak için ne gibi çalışmalar yaptıklarını sorması üzerine, maddi imkânsızlıktan dolayı köylere gidemediklerini ifade eden gençlere şunları söylemiştir.⁶⁸

“Siz gidemiyorsunuz ama, bir sürü yobaz, ayağına çarığı çektiği gibi, sırtında torbasıyla, karanfıl v.s. satıyorum diye inkılâbı köstekleyen yayınlarla köylere adım adım dolaşılıyor. Sizinse bu uğurda en küçük bir tedbiriniz yok.”

Atatürk yurt gezisinin sonunda Türk Ocakları'nı CHP ile birleştirilmesine karar vermiştir⁶⁹ Bu kararla ilgili 24 Mart 1931'de Türk Ocakları Genel Merkezi, İlim ve Sanat Kolu üyelerinden Ruşen Eşref (Ünaydın)'e beyanat vermiş ve bu

⁶⁵ A.g.e., s.303.

⁶⁶ Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s.25.

⁶⁷ Karaer, a.g.e., s.41.

⁶⁸ Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998, s.65.

⁶⁹ Karaer, a.g.e., s.41.

beyanat ertesi günkü basında yer almıştır.⁷⁰ Beyanatında Atatürk, Türk Ocakları'nın birleştirilme kararını şöyle ifade etmiştir:⁷¹

“Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzımdır. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrk etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teesss tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebkemiş olan Türk Ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tabiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün mnasiyle yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, milli müessesede hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.”

Atatürk'ün beyanatından çok kısa bir süre sonra, Türk Ocakları'nın son ve olağanüstü kurultayının hazırlıkları tamamlanarak, 10 Nisan 1931'de Ankara'daki genel merkez binasında toplanılmıştır. Kurultayda Türk Ocakları'nın CHP'ye katılması ve bütün mallarının da partiye devredilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.⁷²

Kurultayda alınan bu karar, CHF'nın 10-18 Mayıs 1931'de yapılan üçüncü kongresinde de oybirliği ile onaylanarak Türk Ocaklarının bütün malvarlığı ile birlikte partiye ilhaki formaliteleri tamamlanmıştır. Türk Ocakları kapatıldıktan sonra Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi 25 mayıs 1931 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi ile Bükreş orta elçiliğine atanmıştır.⁷³

1929 dünya ekonomik krizinin ülkede yarattığı buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi ve Menemen olayı üzerine ülkede inkılâpları yerleştirmek ve rejimi güçlendirmek zarureti doğmuş, bu durum CHF yönetiminde siyasi ve idari açıdan

⁷⁰ Adem Kara, **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006, s.51.

⁷¹ **Atatürk'n Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)**, 5.B., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.130.

⁷² **A.g.e.**, s.52-53.

⁷³ Sarınay, **a.g.e.**, s.364-365.

otoriter bir eğilim ortaya çıkarmıştır. Ekonomide devletçiliğin ön plana çıkması paralel olarak, ülkede siyasi, sosyal ve kültürel hayatın tamamına hakim olma düşüncesi yerleşmiştir. Bu otoriter anlayış zaruretlerinin sonucu olarak parti-devlet bütünleşmesi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bütün güçlerin tek elde toplanması politikasının bir sonucu olarak da Türk Ocakları kapatılmıştır. Ayrıca Türk Ocakları mensuplarının SCF kurulduktan sonra bu partiyle olan ilişkileri⁷⁴ ve Ocakların Turancı eğilimlerinin 1930'larda iyi ilişkiler içinde bulunduğumuz SSCB tarafından kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algılanması ve Sovyet bürokratlarının bu konudaki rahatsızlıklarını bildirmeleri Türk Ocakları'nın kapatılmasına giden süreçte önemli bir rol oynamıştır.⁷⁵

Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra, Türk toplumunun Cumhuriyet ideolojisini özümsemesi, devrimlerin geniş halk tabanına yayılması, halkın sosyal, kültürel gelişimini sağlayacak yeni bir eğitim ve kültür kurumuna ihtiyaç duyulmuştur.

Bu yolda araştırmalar devam ederken, Avrupa'da öğrenim görmüş olan Vildan Aşir Savaşır'ın Çekoslovakya'daki Sokol adlı kuruluşları anlatan Ankara Radyosu'ndaki konferansında, Türkiye'de halkevleri ya da halkın evi şeklinde bir örgütlenmeye gidilebileceği üzerinde durması çözümü kolaylaştırmıştı. Bu konuşmanın ardından Atatürk , Vildan Aşir'in önerisini çok ciddi bularak kutlamış ve bu noktadan sonra halkevlerinin kurulması konusunda çalışmaları yönlendirmeye başlamıştır. Bir süre sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilecek olan Dr. Reşit Galip halkevlerini kurmayı üstlenmiş ve onun çağrısıyla dönemin önde gelen aydınları Ankara Türk Ocağı binasında yapılan toplantıya katılmıştır. Toplantıya çağrılanlar arasında Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev, Vildan Aşir Savaşır bulunuyordu. Toplantıda Reşit Galip, kurulması tasarlanan halkevlerinin kuruluş hazırlıklarına başlanacağını açıklamış ve sorun geniş ölçüde tartışılmıştır. Kurulan komisyon, halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş ve sonunda halkevlerinin kurulması kesinlik

⁷⁴ Türk Ocakları'nın SCF ile ilişkileri için bkz: Günver Güneş, “*Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 65, (Mayıs 1999), s.11-18.

⁷⁵ Füsun Üstel, **Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.360-361.

kazanmıştır. 1932 yılında halkevlerinin kuruluşuyla ilgili hazırlıklar tamamlanmış ve durum CHP Genel Sekreteri, Recep Peker tarafından bütün örgüte duyurulmuştur.⁷⁶

1.4. Halkevlerinin Kuruluşu ve Amaçları

19 Şubat 1932’de Türkiye genelinde on dört il merkezinde halkevleri açılmıştır. Bunlar; Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir ve İstanbul Halkevleri’dir.⁷⁷

Ankara’da gerçekleştirilen tören halkevlerinin yurt genelinde açılışını simgeleyen mahiyette olmuştur. CHP ileri gelenleri, devlet bürokratları ve kalabalık bir halk kitlesinin katılımıyla gerçekleştirilen tören aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayınlanmıştır.⁷⁸

Ankara Halkevi’nin açılış konuşmasını yapan CHP Genel Sekreteri Recep Peker halkevlerinin kuruluş nedenini şu şekilde ifade etmiştir:⁷⁹

“Bir milletin yetişip istikbale hazırlanması için klâsik vasıtalar ve müesseseler mekteplerdir. Fakat muasır milletler; milli bir mevcudiyet olarak yetişip teşkilatlanmak için mekteplerin yalnız usuller, nizamlar altında çalışmasını kâfi görmüyorlar. Gerçi tam şuurlu ve kuvvetli vatandaşlar yalnız mektep sıralarında iyi ve ciddi programlarla ve ameli tatbik usulleri ile yetişmiş olabilir. Fakat bu asırda milletleşmek için, milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalışmak esasının kurulması lazımdır. Mektep binalarına, en kuvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olan ez zengin memleketlerde bile halkı yetiştirmek, halkı kütle haline getirmek için ayrıca milli bir halk mesaisi tanzimini ihmal etmiyorlar...Cumhuriyet halk fırkasının Halkevleriyle takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirlerini anlayan birbirlerini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır.”

Recep Peker’in konuşmasından anlaşılacağı gibi halkevlerinin oluşturulma gerekçesinin başında; bir milletin uluslaşma sürecinde ve geleceğe hazırlanmasında

⁷⁶ Nurcan Toksoy, **Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri**, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.29-30.

⁷⁷ **Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı**, Cilt 1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s.90.

⁷⁸ Anıl Çeçen, **Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.11.

⁷⁹ CHP, **Söylevler 1932-1942**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1942, s. 41-42.

resmi eğitim kurumlarının yanında halkı yetiştirecek, bir arada toplayacak, birlikte çalışmayı aşlamak ve aynı ideale bağlı vatandaşlar yetiştirmek için halk terbiyesinin gerekli olduğu ihtiyacı halkevlerini ortaya çıkarmıştır.

Halkevleriyle hedeflenen; Atatürk ilkelerinin ışığı altında Türk kültürüne ve sanatına hizmet etmek, devrimleri yaymak, kökleştirmek, derinleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel alanlarda yetiştirmek olmuştur.⁸⁰ Halkevlerinin bu amacı tüzüğünde şöyle ifade edilmiştir:⁸¹

“Partimizin program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, layiklik ve inkılâpçılıktır. Programımız bu ana vasıf ve temel prensiplerin hakimiyeti ve ebedileştirilmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini; milli seciyenin Türk Tarihinin ilham ettiği derecelere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerinin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder...Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.”

Halkevlerini kültür evi, devrim evi, terbiye evi olarak tanımlayan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, halkevleriyle gerçekleştirilmek istenen hedefleri;⁸²

- 1-Türkiye'nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak,
- 2- Onlara müşterek mesuliyet duygusunu aşlamak,
- 3-Onlara kolektif neşeyi tattırmak,
- 4-Onlara Türk rejimi istikametinde bir moral vermek,
- 5- Onlara yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini vermek,
- 6- Onlara yeni umaniteyi, yani ilimciliği, endüstriciliği, müsavatchılığı aşlamak olarak sıralamıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışacak olan halkevlerinin yapısının nasıl olması gerektiğini de Baltacıoğlu şu şekilde ifade etmiştir.⁸³

⁸⁰ Toksoy, a.g.e., s.66.

⁸¹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.3.

⁸² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halkın Evi, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s.29-30.

⁸³ A.g.e., s.33.

“ Halkevleri her şeyden önce bir ev olmalıdır. Ev aynı kandan gelen fertlerin toplandığı yerdir. Halkevi de aynı kültürden gelen insanların toplandığı yerdir. Öyleyse Halkevi bir kültür evidir...Halkevi bir okul değildir ve olmayı da düşünmemelidir. O okuldan sonra kültür adamlarının kültür işlerinde halkla birleştiği kaynaştığı yerdir...Sözün kısası, Halkevleri Türk kültür aşısının vurulduğu yer olmalıdır. Halkevlerinin ilk mühim vazifesi gerilikle savaşımdır. Ahlakta, sanatta, muşerette, musikide, tiyatrodada, mimaride gerilikle savaşmak... Bunun için iki şey gerektir: Önce milli kültür şuurunu, sonrada bu kültürü yaymak.”

Böylece halkevlerinden beklenen amaçlardan biri de, Türk milli kültürünün oluşturulması için ulusal kültür değerlerinin ortaya çıkarılması ve bu kültürün yaşayabilmesi için halka milli kültür bilincinin aşılmasıdır.

Halkevlerinin kuruluş amaçları şöyle özetlenebilir; sınıfsız, katı, tek bir kütle oluşturabilmek için vatandaşları bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ülkeye bağlı biçimde örgütlemek; kültür, ülkü amaç birliğini güçlendirecek toplumsallaşmayı sağlamak; ulusal benliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren, ulusal kimliği güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek, köylü ile kentli, cahil ile aydın arasındaki ilişkileri düzenleyici çalışmalar yapmak; CHP'nin ilkelerini, bu ilkelerin ülkede nasıl uygulandığını halka anlatmaktır.⁸⁴

Görüleceği gibi, halkevleri Türk toplumunu Kemalist ideoloji doğrultusunda yetiştirmek, bu ideolojinin parçası olan devrimlerin getirmiş olduğu yeni devlet ve toplum düzeninin gerektirdiği bilgi ve becerinin vatandaşlara kazandırılması, ayrıca halkın sosyal, kültürel alanlarda gelişimini sağlamak için CHP bağlı olarak kurulan yaygın eğitim ve kültür kurumlarıdır.

1.5. Halkevlerinin İdari ve Teşkilât Yapısı

Halkevleri CHP Genel Yönetim Kurulunca hazırlanan ve genel başkanlıkça onaylanan bir talimatnameyle kurulmuşlar ve kapatıldıkları 1951 yılına kadar da hep talimatnamelerle yönetilmişlerdir.⁸⁵ 1932 yılında çıkarılan Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesiyle halkevlerinin oluşturulması, yönetimi ve şubeleri ile ilgili kurallar belirlenmiştir. Talimatnameye göre; halkevlerinin açılma kararı ve

⁸⁴ Bayraktar, a.g.e., s.27.

⁸⁵ Orhan Özacun, **CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası (1932-1951)**, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2001, s.1.

çalışma programının sevk ve idaresi CHP Genel Yönetim Kurulu'na ait olup, açılan halkevlerinin teşkilatlandırılması, denetimi, düzeni ve bakımı buldukları yerin İl veya İlçe Parti Yönetim Kurulları'na bırakılmıştır. Halkevleri dokuz şube ile çalışmalarını gerçekleştirecekti. Bunlar; Dil, Tarih, Edebiyat; Güzel sanatlar; Temsil; Spor; Sosyal Yardım; Halk Dershaneleri ve Kurslar; Kütüphane ve Yayın; Köycülük; Müze ve Sergi şubeleri olarak belirlenmiştir.⁸⁶ Bir halkevinin açılması bu dokuz şubenin hepsinin birden açılmasına bağlı değildir.

Bir yerde halkevinin kurulabilmesi için şu şartlar aranmıştır;⁸⁷

1- En az üç şubenin oluşmasını sağlayacak üye sayısı.

2- En az 200 kişilik bir salonu, kütüphanesi , bir iki çalışma odası bulunan ve açık havada spor yapabilmek için bahçeye sahip olan bir binanın olması.

3- En az bir odacı ve bir memur aylığı ve diğer zorunlu masrafları karşılayacak bütçenin temin edilmesi.

Bu şartların varlığı il veya ilçe parti örgütü tarafından CHP Genel Yönetim Kurulu'na iletdikten sonra, bu kurulun ilgili yerde halkevinin açılması için verdiği onayla beraber halkevi açılırdı.⁸⁸ Açılan halkevinin çalışmalarına parti üyesi olan veya olmayan bütün vatandaşlar katılabilirdi. Halkevi çalışmalarına katılmak için vatandaşlardan hiçbir şart aranmazken, Halkevi Yönetim Kurulu ve şubelerinin yönetim kurullarına seçilebilmek için parti üyesi olma şartı getirilmiştir.⁸⁹

Bir halkevinin yönetim kurulu o halkevine bağlı şubelerin yönetim kurulları tarafından seçilen delegelerden oluşuyordu. Her şube, Halkevi Yönetim Kurulu'na katılmak üzere yalnız bir delege seçebilirdi. Böylece, bütün şubeleri tamamlanmış bir halkevinin yönetim kurulu, ilgili Parti teşkilâtı tarafından atanan bir başkan ve Şube Yönetim Kurulları'nın seçtiği toplam dokuz delegeden oluşuyordu.⁹⁰ Örgütlenmesini tamamlamamış şubeler Halkevi Yönetim Kurulu'na delege gönderemezlerdi. Şubelerin seçtiği delegeler aynı zamanda şube başkanı da olabilirdi. Ankara halkevinin başkanı doğrudan doğruya CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından

⁸⁶ CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s. 3-4.

⁸⁷ CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s.3.

⁸⁸ A.g.e., s.4.

⁸⁹ CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s.3.

⁹⁰ Şimşek, a.g.e., s.77.

atanırdı. Bir halkevinin yönetim kurulu haftada en az bir kez toplanırdı. Kararlar salt çoğunlukla alınırdı. Oyların bir kararla ilgili eşit dağılımı halinde başkanın bulunduğu taraf oylamayı kazanırdı. Halkevi Yönetim Kurulu'nun görevleri; ulusal bayramlarda halk için gösteri hazırlamak ve yönetmek, halkevi gösteri programlarını uygulamak, şubeler arasındaki ilişkileri düzenlemek, şubelerin çalışmalarını düzenlemek için hazırladıkları talimat ve programları inceleyip onaylamak, halkevinin bütçesini oluşturmak ve denetlemek, yerel parti örgütü yönetim kurulunu ve CHP Genel Sekreterliği halkevinin çalışmaları ve karşılaştığı sorunlar hakkında düzenli yazışmalar ve altı ayda bir hazırlayacağı raporlarla bilgilendirmek olarak belirlenmiştir.⁹¹

Halkevi Şube Yönetim Kurulları ise; şubelere kayıtlı olan üye sayısına göre oluşturuluyordu. Üye sayısı 25'den 50'ye kadar olan şubeler üçer kişilik, 50'den fazla üyesi olan şubeler ise beşer kişilik yönetim kurulu oluşturabiliyorlardı. Şube Yönetim Kurulu üyelerinin seçmiş olduğu bir kişi de şube yönetim kurulunun başkanı oluyordu. Şube Yönetim Kurulları'nın her konuda bağlı buldukları mercileri, Halkevi Yönetim Kuruludur.⁹²

Halkevi Yönetim Kurulu ve Şube Yönetim Kurulu'nun oluşturulduğu seçimler iki yılda bir yapılıyordu. Önceki dönemlerde görev yapan üyeler yeniden seçilebiliyordu.⁹³

Halkevine liseyi bitirmiş veya bu yaşa gelmiş olan herkes üye olabiliyordu. Halkevi şubelerine üye olmak isteyen vatandaşlar sadece bir şubenin tam üyesi olabiliyor ve üye oldukları şubelerin seçimlerinde oy kullanabiliyorlardı. Fakat vatandaşlar ilgi alanlarına göre iki veya daha fazla şubenin çalışmalarına katılabilirlerdi. Halkevi şubelerinin üyeleri bulunduğu yerden başka bir yere taşındığında, taşındığı yerde bulunan Halkevi başkanlığına bir dilekçe vererek oradaki halkevinin şubelerine transfer olabiliyordu.⁹⁴

Halkevine üye olma yaşında olmayan öğrenci ve çocukların halkevlerinden yararlanmalarında bazı sınırlamalar getirilmiştir. Öğrenciler öğretmenlerinin

⁹¹ A.g.e., s.78.

⁹² CHP İdare ve Teşkilat..., s.6-7.

⁹³ CHP Halkevleri Öğreneği, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938, s.8.

⁹⁴ A.g.e., s.5-6.

gözetiminde Halkevinde konferans, müsamere ve konserlere katılabilirler ayrıca kendileri de halkevinde bu tip faaliyetler düzenleyebilirlerdi. Halkevi kütüphanesinden, jimnastik ve spor salonlarından da yararlanabilirlerdi. Fakat halkevinde düzenlenen balo, çaylı dans gibi eğlencelere katılamazlardı. Halkevlerinde düzenlenen gece toplantılarına 12 yaş ve üstü, gündüz düzenlenen sinema ve temsillere ise 6 yaş üstü çocuklar katılabilirdi.⁹⁵

Halkevleri İl Parti Yönetim Kurulu'nun tespit ve temin ettiği bütçeyle idare ediliyordu. Bu bütçe ise özel idare, belediye ya da partiden sağlanıyordu. Halkevleri sosyal yardım yararına düzenlenen balo, müsamere ve gezilerden elde edilen gelir, halkevlerince çıkarılan dergilerin geliri ve halkevine yapılan maddi yardımlar haricinde başka yollardan maddi gelir sağlayamazlardı.⁹⁶

1.6. Halkevlerinin Şubeleri ve Faaliyet Alanları

Halkın hobi ve ilgi alanlarına göre bir faaliyet alanı bulabilmeleri için halkevleri dokuz şube etrafında örgütlenmiş ve çalışmalarını gerçekleştirmiştir.⁹⁷ Halkevlerinin çalışmalarının çok yönlü olacağını İsmet İnönü'nün konuşması ortaya koymaktadır.⁹⁸

“Cumhuriyet Halk Partisinin halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası, bu vasıta ile ilmi ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.”

1.6.1. Dil Edebiyat Tarih Şubesi

Bu şubenin başlıca görevi, halkevinin bulunduğu çevre halkının genel bilgisini yükseltmek, halkta yurt sevgisi ve vatandaşlık duygusunu yükseltecek konuşmalar ve konferanslar düzenlemektir.⁹⁹ Ayrıca dil, edebiyat ve tarih alanında araştırmalar yapmak şubenin görevleri arasındadır. Şube dil çalışmalarında, halk dilinde yaşayıp yazı dilinde kullanılmayan Türkçe sözcükleri ve atasözleri ortaya çıkarmak, Türkçede kullanılan yabancı sözcüklerin yerine Türkçe sözcükler bulmak

⁹⁵ CHP İdare ve Teşkilat..., s.13.

⁹⁶ A.g.e., s 7-8.

⁹⁷ CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s.3.

⁹⁸ CHP Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, s.2.

⁹⁹ Firdevs Gümüšoğlu, Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s.133.

ve böylece öz Türkçenin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Edebiyat çalışmalarında ise, edebiyat alanında yetenekli kişileri teşvik etmek ve korumak, sanat ve edebiyat konuları üzerinde toplantılar düzenlemek, Türk tarihinde değerli görülen bilim adamı, şair ve yazarlar için özel anma günleri düzenlemekle görevlidir. Ayrıca yayın faaliyetlerinde bulunmak şubenin görevlerindedir. Halkevlerinin matbaa kurma yetkisi olmadığından bu şube yayınlacağı dergi, broşür yada kitapları piyasada mevcut olan matbaalara bastırarak gerçekleştirecekti.¹⁰⁰

1.6.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Güzel sanatlar kolu halkın güzel sanatlara ilgisini arttırmak için müzik, resim, heykel, mimari, tezyini sanatları gibi alanlarda çalışmıştır. Sanatsal etkinliklerde amatör veya profesyonel seviyede çalışanları bir arada toplamak ve yetenekli kişileri koruyarak bunların yetişmesini sağlamak şubenin görevidir. Ayrıca halkın müzik zevkini geliştirmek için şube aylık müsamereler ve müzik akşamları düzenlemekle görevlidir. Müzik çalışmalarında batı müziği teknikleri uygulanacak, bunun için kullanılacak vasıtalar koro, bando, orkestra, radyo ve gramafonu. Böylece halk çok sesli müziğe alıştıracaktı. Batı müziğinin yanında halkın milli marş ve şarkıları öğrenmesine, halk arasında söylenen halk türkülerini derleyip toplanmasına çalışarak ulusal müziğin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Şubenin diğer bir çalışma alanı ise resim sergileri açmak ve fotoğrafçılığı teşvik etmek için fotoğraf sergileri açmaktır.¹⁰¹

1.6.3. Temsil Şubesi

Çalışmamızın ana konusu olan İnkılâp Temsilleri'nin icra edildiği yer olan bu şubeden ileriki bölümlerde detaylı olarak anlatılacağından burada kısaca söz etmenin yerinde olacağı kanısındayım. Şubenin başlıca görevi; tiyatroya hevesli kadın ve erkek üyelerden oluşan temsil grubu kurarak, CHP tarafından oynanmasına izin verilen oyunları oynamaktır.¹⁰²

¹⁰⁰ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s.6-9.

¹⁰¹ A.g.e., s.10-13.

¹⁰² CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s.7.

1.6.4. Spor Şubesi

Yetiştirilecek olan nesillerin beden, kafa ve ruh gelişimlerinin bir arada yürütülebilmesi için halkevlerinde spora önem verilmiştir.¹⁰³ Halkın uğraşması istenilen spor dalları arasında jimnastik, güreş, eskrim, yüzme, bisiklet, avcılık, dağcılık, kayak ve yelken sporları bulunuyordu.¹⁰⁴ Bu kolun görevleri arasında ulusal spor bayramları düzenlemek, çeşitli yörelerin tanınması ve gezilmesi için geziler organize etmektir.¹⁰⁵

1.6.5. Sosyal Yardım Şubesi

Halkevlerinin bulunduğu çevrede yardıma muhtaç olan kimsesiz kadınların, çocukların, yaşlıların, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak ve bu gibi kişilere karşı halkın şefkât ve yardım duygularının canlandırılmasını sağlamak şubenin ana görevidir. Kimsesizler yurdu, çocuk doğum ve bakım evleri, kreş, öğrenci yurtları gibi sosyal yardım kuruluşlarının kurulmalarını teşvik etmek, kimsesiz çocukların yeme, içme ve barınmalarını sağlamak, işsizlerin iş bulmalarına yardım etmek için de bu şube çalışacaktır.¹⁰⁶ Şubenin önemli görevlerinden biri de fakir hastaların, her halkevinin kendisine ait açacağı muayenehanede parasız olarak tedavi etmektir.¹⁰⁷

1.6.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halkın seviyesini yükseltecek her türlü okutma, yazdırma ve yetiştirme hareketlerinin ilerleyip genişlemesini sağlamak amacıyla kurulan bu şube okutup yazdırmak, yabancı dil öğretmek, fen dersleri vermek, sanat öğretmek, gibi konularda vatandaşları bilgilendirmeyi amaç edinmiştir.¹⁰⁸ Şubenin diğer bir görevinde gündelik hayat alanına giren dikiş, nakış, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, muhasebe, bağcılık, arıcılık, elektrikçilik gibi mesleki konularda kurslar açmaktır.¹⁰⁹ Açılan kurslarda halkın kültürel gelişimi ve mesleki alanlarda gelişimini sağlayacak gerekli bilgileri vermek hedeflenmiştir.

¹⁰³ Çeçen, a.g.e., s.157.

¹⁰⁴ CHF Halkevleri Talimatnamesi..., s.8.

¹⁰⁵ CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat..., s. 19.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 19-20.

¹⁰⁷ Toksoy, a.g.e., s.54.

¹⁰⁸ Gümüšoğlu, a.g.e., s.136.

¹⁰⁹ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s.23.

1.6.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Halkın bilgisinin artırılması için halkevinin bulunduğu yerde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması halkevinin açılma şartlarından biri olmuştur. Kütüphane kurmaya uygun binaya sahip olmayan halkevleri ise kitap odası ve rafları oluşturacaktı. Bu kol kütüphanelerini zenginleştirmek için kitap gazete, dergi teminine çalışacaktı. Şube partinin halkı bilgilendirmek istediği konularda telgraf, telefon, telsiz, radyo gibi konuşma ve aydınlatma araçlarından faydalanarak partinin yayım işlerine de yardımcı olacaktı.¹¹⁰ Ayrıca şubeden beklenen önemli bir görev de bağlı olduğu halkevinin bulunduğu yerdeki bölgenin kültürüne, tarihine, sağlık sorunlarına, tarım ve hayvancılık çalışmalarına ilişkin kitap, broşür, dergi yayınlamasıdır.¹¹¹ Halka okuma zevkinin aşılmasının yanında ulusal kültür öğelerinin ortaya çıkarılarak halkta milli şuur bilincinin yükseltilmesi, özellikle köylünün tarım, hayvancılık, sağlık sorunlarına çözüm üretebilmek bu alanlarda bilinçlenmesini sağlamak çıkarılan yayım faaliyetlerinin amaçlarından olmuştur.

1.6.8. Köycülük Şubesi

Köycülük şubesinin başlıca amacı köylüleri desteklemek, kalkındırmak, eğitmek ve aydınlarla kaynaştırmaktır.¹¹² Köylüyü sosyal, sağlık ve kültürel konularda bilgilendirmek, köylü-şehirli arasında uyum ve birlik sağlamak için çalışacaktı. Şube bu amacına ulaşmak için köylere çeşitli geziler düzenleyecekti. Bu gezilere aydınların katılımı sağlayacak ve aydınların köylünün sorun ve ihtiyaçlarını tespit ederek onlara yardımcı olacaktı. Şube Dershane ve Kurslar şubesiyle beraber köylünün okuma yazması için çalışacak, Sosyal Yardım şubesiyle de sağlık sorunları buluna köylülere yardım edecekti.¹¹³

1.6.9. Müze ve Sergi Şubesi

Müze ve sergi kolu olarak iki grup halinde çalışan bu şubenin müze kolunun görevi, her halkevi bulunduğu bölgenin, tarihi eserlerini korumak, fotoğraflarını çekmek, eserlerin alçıdan modellerini yaparak çizimlerini hazırlamak, ayrıca olanaklar dahilinde tarihi değeri olan belgeleri, ciltleri, tezhip, divan, minyatür, çini

¹¹⁰ A.g.e., s.16-18.

¹¹¹ Gümüšoğlu, a.g.e., s.138.

¹¹² Şimşek, a.g.e., s.85.

¹¹³ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi..., s.28.

sanatlarına ait malzemeleri satın alarak bölge müzesine kazandırmaktır. Sergi kolu ise, güzel sanatlar şubesiyle beraber çalışarak sanatsal değeri olan eserlerin sergilenmesini sağlayacaktır.¹¹⁴

1.7. Atatürk Döneminde Halkevleri

Halkevleri Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda CHP'nin kültür ve yaygın eğitim kurumları olarak 1932 yılında kurulmuştur. Atatürk, halkevlerinin kuruluşu ve ülke genelinde örgütlenmesi ile ilgili bütün gelişmeleri yakından takip etmiş ve onun direktifleri doğrultusunda faaliyetler yürütülmüştür. Halkevleri partinin yan kuruluşları olduğu için halkevlerinin açılışında ve kuruluş yıldönümlerinde konuşmaları dönemin parti genel sekreteri veya başbakanı yapmıştır. Atatürk ise; halkevlerinin açılışlarında ön plânda olmamıştır. Bu durumu Anıl Çeçen; Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak tarafsızlığını ve partiler üstü konumunu korumak istemesi olarak yorumlamıştır.¹¹⁵

Atatürk, büyük kentlerdeki halkevlerini her gittiği zaman ziyaret etmiş, özellikle Ankara Halkevi'ne her zaman önem vermiştir. Ankara Halkevi'ne zaman zaman giderek çalışmalarını izlemiş, gerçekleştirilen gösterileri seyretmiştir. Ayrıca başkente konuk olarak gelen yabancı devlet adamlarını Ankara Halkevi'nde gösterilere götürmüş, Türk kültür ve sanatını yabancılara tanıtmak istemiştir.¹¹⁶

İlk olarak 19 Şubat 1932 yılında 14 il merkezinde kurulan halkevleri Atatürk'ün öldüğü yıl olan 1938 yılına kadar ülke genelinde 209 şubeye ulaşmıştır.¹¹⁷

İlk açılan on dört halkevinden sonra 24 Haziran 1932'de Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, Silifke, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Van, Yozgat ve Zonguldak'ta halkevleri açılmıştır.¹¹⁸ Böylece kuruluşunun ilk yılında halkevlerinin sayısı 34'e yükselmiştir.

¹¹⁴ A.g.e., s.134.

¹¹⁵ Çeçen, a.g.e., s.134.

¹¹⁶ A.g.e., s.136.

¹¹⁷ **CHP 1939'da Halkevleri**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s.28.

¹¹⁸ Toksoy, a.g.e., s.42.

1932 yılı halkevleri için başlangıç yılı olduğundan daha çok gerek parti merkezinde gerekse kurulan halkevlerinde gelecekte ne yapılacağı ne gibi çalışmalarla halka gidileceği araştırılmış, bu yüzden halkevleri fazla bir faaliyet gösterememişlerdir.¹¹⁹

1933 yılına gelindiğinde halkevlerinin sayısı 55'e, üye sayısı ise 34.541'e ulaşmıştır.¹²⁰ Halkevi çalışmalarına katılanların ilgisi en çok spor faaliyetlerine olmuş bunu sırasıyla köycülük ve sosyal yardım çalışmaları izlemiştir.¹²¹ Örneğin; Adana Halkevi Sosyal Yardım Şubesi muhtaç olan 150 öğrenciye kitap temin etmiş, 450 öğrenciye öğle yemeği vermiş, 30 öğrencinin yeme içme ve barınmaları sağlanmış ve 250 hasta muayene edilmiştir.¹²² 1933 yılı içerisinde halkevlerinde halkın bilgi düzeyini arttıracak kültürel çalışmalara da yer verilmiş, bu amaçla halkevlerinde 1663 toplantı yapılmış, bu toplantılara 500.569 kişi katılmış, 915 konferans, 373 konser, 511 temsil sergilenmiş ve bunları 478.837 kişi izlemiştir. Kütüphanelerdeki kitap sayısı altmış bine yaklaşmış ve kitaplıklardan yararlananlar ise yüzelli bini bulmuştur.¹²³

1935 yılında ise halkevlerinin sayısı 103'ü bulmuş ve 5.000' i kadın olmak üzere toplam 55.000 üyeye ulaşmıştır. Parti tarafından görevlendirilen Behçet Kemal 1935 yılında halkevlerinin üç yıllık faaliyetlerini değerlendiren bir çalışma hazırlamıştır. Bu çalışmadan halkevlerinin faaliyetlerinin kısa bir özetini verebiliriz. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun taşradaki şubeleri şeklinde çalışan Dil edebiyat ve tarih kolları Türk dili ve tarihi alanında önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Dil üç yıl içinde 40.000 tane fiş hazırlamış, halk arasında yaşayan sözlükte bulunmayan halk sözleri derlenerek 40.000 tane fiş hazırlanmış ve bunlar Türk Dil Kurumu'na gönderilmiştir. Ayrıca on bin kadarda folklor derlemesi göndermişlerdir. Bir çok halkevleri de köylere kadar inceleme yaparak ağızlarda dolaşan atasözlerini toplamışlardır. Halkevleri Türk dilinin Türkçeleşmesi ve grameri alanında kitaplar yayınlamışlardır. Kayseri Halkevi'nin "Halk Sözlüğü", Tekirdağ Halkevi'nin "Türk Çocuklarına Türk Adları", Tokat Halkevi'nin "Türk Dilinin

¹¹⁹ Çeçen, a.g.e., s.140.

¹²⁰ **Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s.119.

¹²¹ Çeçen, a.g.e., s.143.

¹²² **Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet...**, s.3

¹²³ **A.g.e.**, s.122-123.

Tarihi Gramerine Giriş”, Balıkesir Halkevi’nin “Öz Türkçe Adlar”, Konya Halkevi’nin “Öz Dile Destan”, Muğla Halkevi’nin “Türk Adları” bu çalışmalardan bazılarıdır. Halkevi tarih kollarının bir çoğu il ve ilçelerinin yerel ve ulusal tarihini anlatan çalışmalar yapmıştır. Örneğin; Afyon ve Gaziantep Halkevleri’nin tarih kolları Ulusal Savaşta Antep ve Ulusal Savaşta Afyon kitaplarını hazırlanmışlardır. Halkevlerinde müzik şubeleri kurulduktan sonra radyoları, bandoları, orkestraları ve cazbantları ile canlı bir müzik hareketi başlamıştır. Halkevleri buldukları çevrelerin coğrafi durumuna iklimine göre yapılabilecek bütün spor dallarını geliştirmeye çalışmıştır. Spor sadece gösteriler halinde bırakmamaya çevrelerinde bir ihtiyaç olarak yaymak için spor yurtları kurmuşlar, gençleri yetiştirmek içinde sporla ilgili dersler ve konferanslar vermişlerdir. 103 halkevi şehirlerde ve köylerde fakir hastaların muayeneleri, ilkokul öğrencilerinin vücut ve diş muayeneleri, fakirlere parasız ilaç, dilencilikle mücadele, fakir öğrencilere öğle yemeği, kitap giyecek temin etmişler, ülkedeki hayır kurumlarıyla işbirliği yaparak daha çok insana ulaşmak istemişlerdir. Halk dershanesi ve kurslar şubeleri ise; okuma yazma, yabancı dil ve meslek kursları açarak bir çok insanın yetişmesini sağlamıştır. Bu şube, mahkumların eğitilmesi için hapisanelerde kitaplıklar oluşturmuş, okuma yazma dersleri vermiştir. Sinop Halkevi 105, Tekirdağ 85 ve Yozgat Halkevi 175 mahkuma okuma yazma öğretmiştir. Her halkevinde kütüphane ve okuma odaları oluşturulmuştur. Halkevleri civar köylere okuma odaları kurmuşlar köylü için okuma-yazma seferberliği başlatmışlardır. Köycülük Şubeleri köy gezileri düzenleyerek, bu gezilere katılan doktorlar, ziraatçiler köylüyü sağlık ve tarım alanlarında bilgilendirmişler. Kentli-köylü arasında sevgi ve dayanışma duygusunu geliştirmek için halkevleri haftada bir gece köylü geceleri düzenlemişler ve bu gecelerde köylü için faydalı olabilecek filmler izlettirmişlerdir. Halkevleri çevrelerinde milli mücadeleye ve devrim yıllarına ait eserleri toplayarak birer devrim müzesi oluşturmaya başlamışlar bu konuda Gaziantep Halkevi öncü olmuştur.¹²⁴

Ayrıca halkevleri üç yıl içinde 23 resim , 36 tane de yerli malı sergisi düzenlemiştir.¹²⁵ Temsil şubeleri üç yıl içinde 782 oyun temsil etmişler bu oyunları

¹²⁴ Halkevlerinin faaliyetleri için bkz: **Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Nasıl...**,s 10-135.

¹²⁵ **Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.230.

294.500 kişi izlemiştir. Halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltecek 1503 Konferans verilmiş, 776 Konser düzenlenmiştir.¹²⁶

Halkevlerinin önemli faaliyetlerinden biri de yayın faaliyetleri olmuştur. Halkevlerinin buldukları çevrede birer dergi yayınlamaları cumhuriyet prensiplerinin ülkede yerleştirilmesi açısından çok faydalı görülmüş ve bütün halkevleri dergi çıkarmaları için teşvik edilmiştir.¹²⁷ Ankara Halkevi'nin yayın organı¹²⁸ olan Ülkü dergisi Şubat 1933'te aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır.¹²⁹ Derginin çıkarılma amacı "münevverlere" rehber olması, "Altı Ok" un toplumun dokusunda yer etmesi, dolayısıyla halkın bu ilkeler doğrultusunda "münevverler" tarafından eğitilmesidir.¹³⁰ Ülkü dergisinden başka başlangıçta Afyon, Balıkesir, Edirne, Eskişehir, İstanbul, Isparta, Giresun, Kars, Manisa Halkevleri dergi çıkarmayı başarmışlardır.¹³¹

Atatürk 1935 yılında yapılan Parti kurultayında halkevleri için; "*Partimizin halkevleri ile bütün yurttaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı*" diyerek Halkevlerine verdiği önemi ortaya koymuştur.¹³²

1938 yılında halkevlerinin altıncı yıldönümü nedeniyle 19 şubat 1938 günü CHP genel sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya yapmış olduğu konuşmasında; halkevlerinin altıncı yıldönümünde 42 yeni şube daha açılarak sayılarının ülke düzeyinde 209'a ulaştığını ve aktif üye sayısının 100 bini geçtiğini vurguluyordu. Parti genel sekreteri konuşmasından verdiği bilgilere göre son bir yıl içinde 3056 konferans verildiğini, 1164 konser düzenlendiğini, 1549 temsil gösterildiğini kitaplıklardaki kitap sayısının 130 bini geçtiğini ve okuyucu sayısının ise iki milyona yaklaştığını , 179 sergi açıldığını, 1500 den fazla köye gidildiğini, halk dershanelerinin sayılarının 16 bini geçtiğini, halkevlerine gelen ve çalışmalara katılan vatandaş sayısının yedi milyona yaklaştığını belirtmiştir. Halkevlerinin çalışmalarından son derece memnun olduğunu, plânlanan hedeflere ulaşıldığını, yetişmiş insanların artık boş zamanlarını halkevlerinde değerlendirdiklerini, halkın

¹²⁶ A.g.e., s.210.

¹²⁷ Toksoy, a.g.e., s.336.

¹²⁸ Gümüsoğlu, a.g.e., s. 149.

¹²⁹ A.g.e., s.150.

¹³⁰ A.g.e., s.152.

¹³¹ Toksoy, a.g.e., s. 344; Halkevi dergileri için bkz: Nurettin Güz, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1951)**, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995.

¹³² Kara, a.g.e., s.127.

değişik kesimlerinin halkevlerine olan ilgisinin her geçen gün daha da arttığını, çalışmaların olumlu olmasına karşın toplumun artan gereksinimleri karşısında mevcut halkevlerinin yetersiz kaldığını ve yeni kurulan devletin yeni toplumunu Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda halkevlerinin yaratacağını söylemiştir.¹³³

Halkevleri kurulduğu 1932 yılından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen altı yıllık sürede her yıl yenileri eklenerek sayıları arttırılmış, ülke genelinde önemli eğitim ve kültür merkezi olmuşlardır.

1.8. İsmet İnönü Döneminde Halkevleri ve Halkodalarının Açılışı

Atatürk'ün ölümünden sonra Milli Şef olarak Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü: “ *Halkevleri Türk vatanında, Türkiye Cumhuriyetinde, ahlak, ilim ve anlayış mefhumlarının tatbik edileceği, izah olunduğu, genişletildiği ve kökleştirilip yerleştirildiği yerlerdir*”¹³⁴ diye tanımladığı halkevlerini yakından izlemiş ve fırsat buldukça Halkevi çalışmalarına katılmıştır.¹³⁵

Halkevlerinde görev alan, çalışan ve kurumların itici gücünü oluşturan üyelerin büyük çoğunluğu bilinçli yetişmiş öğretmenlerdi.¹³⁶ Öğretmenlerin ve akademisyenlerin dışında halkevlerinde çiftçi, işçi, memur, serbest meslek mensubu, doktor, mühendis, tüccar, avukat, ve diğer aydınlar da görev almışlar ve bu meslek mensupları da günlük işlerinden arttırabildikleri vakitlerini halkevlerinde üstlendikleri görevlerde harcamışlardır.¹³⁷

1939 yılında halkevi çalışmalarıyla ilgili yapılan değerlendirmeler sonucunda bilhassa köylünün kasaba ile sosyal ve kültürel temaslarını sağlayan halkevlerinin köycülük şubelerinin faaliyetlerinin belli bir süre sonra yetersiz olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle az nüfuslu yerlerde de çalışacak birer kültür kurumu oluşturmak zarureti ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak için 1 Haziran 1939'da toplanan CHP'nin Beşinci Büyük Kongresi'nde köylerde de halkodaları şeklinde yan şubeler açılmasına karar verilmiştir. Parti Umumi Heyeti açılacak olan odalar için bir talimatname hazırlayarak Ağustos 1939'da yayınlamıştır.¹³⁸ Eleman, bina ve para

¹³³ Çeçen, a.g.e., s.166.

¹³⁴ **Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara, t.y., s.5.

¹³⁵ Çeçen, a.g.e., s.174.

¹³⁶ Toksoy, a.g.e., s.82.

¹³⁷ A.g.e., s.50.

¹³⁸ Toksoy, a.g.e., s.144.

bakımından halkevi açılmasına imkânı olmayan yerlerde açılan¹³⁹ halkodaları amaç itibariyle halkevlerinin benzeri olup yalnızca teşkilat ve idare bakımından daha sade ve basit şekilde çalışmıştır. Halkodalarında kollar ve bu kolları idare edecek komitelere yer verilmemişti. Her halkodasında 3-7 kişilik bir idare kurulu bulunmakta ve halkodasının bütün işlemlerini bu kişiler yönetmekteydi.¹⁴⁰ 1939 yılında halkodaları açılmaya başlanmış, fakat asıl resmi açılışları 1940 yılı içerisinde halkevlerinin kuruluş yıldönümü olan 19 Şubat'ta yapılmıştır. 1940 yılında 141 tane halkodası açılmıştır.¹⁴¹

1940 yılında halkevlerinin açılış konuşmasını yapan İsmet İnönü, halkevlerinin sekiz yıl içinde ülkede ne kadar büyük hizmetler başardığını, bu hizmetlerin milli bir görev olduğunu ve ülke aydınlarına verilen görevin yerine getirildiğini söyledikten sonra; “ *Büyük Türk İnkılabını milli benliğe sindirmek lazımdı, inkılap en derin manasıyla bütün varlığımızı yeni bir hayata ve yeni bir yöne doğru götürüyordu...Milleti tek fertler halinden çıkararak onları görüş, anlayış ve yapıta bir birlik haline sokmak, onun iç varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan emsalsiz kıymetleri meydana çıkarmak vazifeydi...Sekiz senenin sonunda bizi gurur ve iftiharla konuşmaya sevk eden eser işte bu müşterek mal ve müşterek vasıtanın feyizli ve sıcak havası içinde başarılmıştır. Vatan çocukları bu mukaddes vazifede kafalarını ve kollarını tek camiada birleştirdiler*” diyerek, o güne kadar yapılan çalışmaların genel değerlendirmesini yapmış ve halkevlerinden olumlu sonuçlar alındığını belirtmiştir.¹⁴²

1940 yılında halkevlerinin yaygınlaşması nedeniyle yeni bir düzenleme yapılması gündeme gelmiş, teşkilat ve çalışma esasları ayrılarak halkevleri için iki yeni talimatname hazırlanmıştır. Yeni düzenlemede halkevleri çalışmalarının organizasyonu idare heyetlerine bırakılmıştır. Parti programının göz önünde tutulması, her vesile ile yayılması ve kökleştirilmesi için şubelerin çalışmaları bir kez daha gözden geçirilmiş, yükümlülükleri bir kez daha tanımlanmıştır. Tarih çalışmaları dil ve edebiyattan ayrılmış, müze çalışmaları ile birleştirilmiştir.¹⁴³

¹³⁹ **CHP Halkodaları Talimatnamesi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s.1.

¹⁴⁰ Toksoy, **a.g.e.**, s.145.

¹⁴¹ Şimşek, **a.g.e.**, s.139.

¹⁴² Toksoy, **a.g.e.**, s.87.

¹⁴³ Bayraktar, **a.g.e.**, s.55.

1942 yılına gelindiğinde halkevlerinin sayısı 389, halkodalarının ise 217'yi bulmuştur.¹⁴⁴ Ayrıca, Londra'da 19 Şubat 1942 tarihinde halkevi açılmıştır. Yurtdışında ilk ve tek halkevi olma özelliğini taşıyan Londra Halkevi'nin açılma amaçları; İngiliz ve Türk ulusunu birbirine tanıtmak suretiyle iki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendirmek ve çeşitli nedenlerle İngiltere'ye gelecek olan Türk vatandaşları ile İngilizlerin bir araya gelebileceği bir sosyal merkez oluşturmak olmuştur. Londra Halkevi'nin başkanlığı görevini Türkiye'nin Londra Büyükelçileri yürütmüştür. Londra Halkevi açılışını takip eden ilk üç yılda faaliyet göstermiş ve 1946 yılından sonra etkinliğini kaybetmeye başlamış, 1950 yılına gelindiğinde faaliyetlerine son verilmiş ve halkevleri arasında kapatılan ilk halkevi olmuştur.¹⁴⁵

Atatürk döneminde olduğu gibi İsmet İnönü döneminde de; halkevleri Türk dili ve tarihi alanlarında araştırma, yoksul aile ve çocuklara yardım, köylere bandolar, temsiller, ilaçlar gibi her türlü vasıta ile yeni zevk ve düşünce götürme, radyo ile yayın, muhiti ilgilendiren meseleler üzerinde kitap ve broşür hazırlama, eski ve milli sporları teşvik etme, sanat yeteneklerini meydana çıkarıp yetiştirme, kitap okuma zevkini yayma, sergiler düzenleme ve müzeler oluşturma, dikiş nakış vs. öğretmek, okuma yazma öğretmek, köy ve mahallelerde okuma odaları açma gibi pek çok alanda başarılı faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁶

1946 yılı ülke için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu kadar halkevleri için de önemli bir kavşak noktası olmuştur. Tek parti yönetiminin sona ermesiyle beraber halkevlerinin konumu da tartışma noktasına gelmiştir.¹⁴⁷

1.9. Çok Partili Hayata Geçiş ve Halkevlerinin Kapatılması

Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen ülkenin ekonomisi savaştan olumsuz yönde etkilenmişti. Savaş yıllarında Türkiye'de uygulanan ekonomik politikalar toplumun çeşitli kesimlerinde bir muhalefet ortamı yaratmakla beraber, bir muhalefet partisi teşebbüsü bizzat yönetici zümrenin teşvikiyle, yönetici zümre içinden gelmiştir.¹⁴⁸ Cumhurbaşkanı İnönü iç ve dış koşulların etkisiyle Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesinin yararlarına inanmış, kuruluşunda

¹⁴⁴ Çeçen, a.g.e., s.197.

¹⁴⁵ Yaşar, a.g.m., s.183-210.

¹⁴⁶ Toksoy, a.g.e., s.478-479.

¹⁴⁷ Çeçen, a.g.e., s.211.

¹⁴⁸ Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.25-26.

kendisinde yer aldığı Cumhuriyetin demokratik bir görünüm kazanmasına çaba harcamıştır.¹⁴⁹

1 Kasım 1945'te Meclis'i açış konuşmasında İsmet İnönü ülkede çok partili hayata geçmek istediğini şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partilerinde kurulması mümkün olacaktır.*”¹⁵⁰

Dünya ve ülke konjonktüründe yaşanan gelişmelerin sonucunda 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla beraber Türk siyasi hayatında yeniden çok partili döneme geçilmiştir. DP iktidar partisi olan CHP karşısında ciddi bir muhalefet partisi olarak yerini almıştır.¹⁵¹

1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte halkevleri CHP ve DP arasında tartışmalara yol açmıştır. CHP'ne bağlı kültür kolu olarak faaliyet gösteren halkevlerinin hukuki tüzel kişiliğinin bulunması bu tartışmalara yol açan nedenlerin başında gelmiştir. Ayrıca halkevlerine devlet hazinesinden ve yerel yönetimlerin bütçesinden transfer edilen paralar konusu iki siyasi parti arasında tartışma konusu olmuştur. Demokrat Parti üyeleri, halkevlerine aktarılan paraların CHP üyesi olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün Türk vatandaşlarından toplanan vergilerden kesildiğini ileri sürerek, bu kuruluşlardan en az CHP kadar kendi partilerinin de istifade edebilmesini gerektiğini savunmuşlardır.¹⁵²

¹⁴⁹ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.33.

¹⁵⁰ **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, 1919-1946, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Kurultaylarında**, İstanbul, 1946, s.401.

¹⁵¹ Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçiş ve Demokrat Parti için bkz., Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s.123-172, Samet Ağaoğlu, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası,1972; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, 2.B.,İstanbul, 1995.

¹⁵² Şimşek, **a.g.e.**, s.206.

Çok partili dönemde halkevlerinin statüsünden kaynaklanan sorunların çözümü için halkevlerinin CHP'den ayrılması ve bağımsız bir kuruluş haline getirilmesi fikri ortaya atılmış ve tartışılmaya başlanmıştır. 17 Kasım 1947'deki CHP'nin Yedinci Büyük Kurultayı'nda ilk olarak tartışmaya açılan bu fikir, uzun görüşmelere sebep olmuş ve 1950'deki kurultaya kadar devam etmiştir.¹⁵³ 1947 yılındaki kurultayda CHP halkevlerini bir kamu kuruluşu "tesis" haline getirme kararı almıştır. CHP'nin halkevlerini tesise dönüştürme fikri gerek CHP'nin parti kurullarında gerekse mecliste iki parti arasında çok tartışılmış fakat görüş birliğine varılamamıştır.¹⁵⁴ Böylece halkevlerine yeni bir hukuki statü kazandırmak için CHP tarafından girişilen teşebbüsler sonuçsuz kalmış ve halkevlerinin kapatılmalarına giden süreç hızlanmıştır.

1950 yılında Demokrat Parti'nin ezici bir çoğunlukla seçimleri kazanıp iktidara gelmesinden sonra halkevleri faaliyetlerini yavaşlatmışlar, bir süre sonrada durdurmışlardır. DP Manisa milletvekili Refik Şevket İnce ve 7 arkadaşının¹⁵⁵ 8 Ağustos 1951 tarihli oturumunda sunmuş oldukları 5830 sayılı yasa teklifi TBMM'nce kabul edilmiş ve üç gün sonra da 11 Ağustos 1951 tarihinde bu yasa resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁶ Çıkarılan bu yasayla halkevlerinin bütün mallarına el konulmak suretiyle halkevleri kapatılmıştır. Halkevleri kapatıldığında ülke genelinde 478 halkevi ve 4332 halkodası bulunmaktaydı.¹⁵⁷

Halkevlerini dönemi içerisinde değerlendirdiğimizde, Türk halkının aydınlanmasında, ulusal kültürümüzün gelişmesinde önemli hizmetler yerine getirdiği bir gerçektir.

Halkevlerinde tarih, dil, yazın, spor, müzecilik, tüm güzel sanatlar, halkbilim, köy araştırmaları, incelemeleri, uygulamaları sürdürülmüş, halkevleri dergileri yayınlanmış; halkevleri bölgelerinde birer eylemsel kültür merkezleri haline dönüşmüştür. Halkevlerinin hemen tümünde kitaplıklar açılmış, buralarda gençlerin okuyup yetişmesi, bilgi edinmesi sağlanmıştır. Halkevleri ve halkodaları bu kültürel

¹⁵³ Toksoy, **a.g.e.**, s.110.

¹⁵⁴ Şimşek, **a.g.e.**, s. 210.

¹⁵⁵ **A.g.e.**, s.212.

¹⁵⁶ Özacun, **a.g.e.**, s.10.

¹⁵⁷ Yaşar, **a.g.m.**, s.181.

işlevinin yanında okuma yazma bilmeyen halkın açılan kurslarda yetişmesini, okuyup, yazmayı öğrenmesini de sağlayan kuruluşlar olmuştur.¹⁵⁸

Bugün bile bazı köylerimizde okul olmadığı gerçeğini göz önüne getirirsek halkevleri ve halkodaların gerçekleştirdiği faaliyetlerin ülke insanı için ne derece önem taşıdığını anlayabiliriz.

Halkevlerinin politik tartışmalara konu yapılarak ortadan kaldırılması Türk milleti ve Türkiye için büyük bir talihsizlik olmuştur. Halkevlerinin kapatılması ile birlikte ülkede bıraktığı boşluk tam olarak doldurulamamıştır. Köylüsü ve kentlisi ile Türk gençliği, Türk halkı kendisini kucaklayacak olan bu milli kültür yuvalarından mahrum bırakılmıştır.¹⁵⁹

Oysa ki, halkevlerinin konumu politika dışı bir tutumla çok partili hayatın şartlarına uygun hale getirilebilir, çalışmaları yeniden düzenlenebilir ve sosyo-kültürel bir kuruluş olarak ülkede varlığını devam ettirebilirdi.

¹⁵⁸ Kili, **Türk Devrim Tarihi...**, s.227.

¹⁵⁹ Toksoy, **a.g.e.**, s.3.

İKİNCİ BÖLÜM

HALKEVLERİNDE TEMSİL ŞUBELERİ

2.1. Halkevlerinde Temsil Şubeleri ve Yapılanması

Temsil şubeleri halkevi teşkilâtı çatısı altında tiyatro faaliyeti gerçekleştirmek için oluşturulan şubedir. Şube, tiyatroya hevesi ve yeteneği olan kadın erkek üyelerden oluşan bir veya birkaç tiyatro grubu kurarak, CHP'nin onayladığı oyunları hazırlayarak halka tiyatro gösterisi sunacaktı. Halkevlerinde tiyatro etkinliklerinin yer alması dönemi içinde şöyle değerlendirilmiştir:¹⁶⁰

“Temsil gibi her saha ve safhadaki istidat ve hevesleri işleyen, telkin ve terbiyeyi her seviyede kafa ve ruh için tesirli kılabilen bir sanat şubesi inkılâp memleketlerinin ve inkılâp müesseselerinin ilk ele alacağı çare olmak lazım gelirdi...Neşriyatın henüz istediğimiz miktarda okuyucu ve konferansların istediğimiz seviyede dinleyici bulmasına irfan durumu müsait olmayan yurt köşelerinde bile temsilin rolü büyük ve tesiri müsbet olacaktır.”

Temsil şubeleri aracılığıyla gerçekleştirilecek olan tiyatro etkinliklerinin önemini Dr. Reşit Galip'in 1932 yılında halkevlerinin açılışında yaptığı konuşmasından görmek olanaklıdır:¹⁶¹

“Halkevleri Temsil Şubelerini bu teşkilatın en mühim vazife cihazlarından sayıyoruz...Ankara'da beş gün zarfında 6000 kişinin dinlediği Akın temsili verilmesinden edindiğimiz tecrübe göstermiştir ki, her zaman için ve her halde daha bir çok zaman için, fakat bilhassa bugün için memleketimizde en iyi, en faydalı neşir vasıtası temsildir. Önümüzdeki yılda vilayetlerde büyük kazalarda 100 Halkevi kurabileceğimizi kabul edersek, aynı piyesin her Halkevinde mükerrer temsillerinin ortalama olarak 2000 kişi tarafından görülmesiyle bir fikrin, bir tezin 3-4 gün içinde 200.000 vatandaşa yormadan, sıkmadan en cazip şekilde yapılabileceği anlaşılır.”

¹⁶⁰ Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Nasıl..., s.50.

¹⁶¹ Söylevler 1932-1942..., s.78.

Reşit Galip'in konuşmasından anlaşılacağı üzere tiyatro her şeyden önce propaganda aracı olarak görülmüş ve Işıl Çakan'ın da ifade ettiği gibi, Tek Parti döneminde "temsil" çalışmaları en etkili sözlü propaganda aracı olmuştur.¹⁶²

2.1.1. Temsil Şubelerinin Teşkilât Yapısı

Halkevleri için parti merkezinde oluşturulan 5.Büro halkevlerinden sorumluydu. Bu büronun içinde oluşturulan Tiyatro ve Temaşa kısmı ise halkevlerinin tiyatro faaliyetleriyle ilgili yetkili olan merciiydi. Bu kısmın görevleri şunlardı:¹⁶³

1- Halkevleri repertuarı için piyes seçmek ve kabul edilen piyesleri bastırıp, Halkevlerine göndermek.

2- Halkevlerine teftişlerde bulunarak temsil şubelerinin çalışmalarını değerlendirmek, şubenin yaşadığı veya yaşayacağı problemlere çözüm üretmek.

3- Halkevlerinden temsil ile ilgili konularda gelen yazışmaları cevaplandırmak.

Temsil şubeleri Tiyatro ve Temaşa kısmının yönlendirmeleri doğrultusunda hareket ederken, idari işlerinden ve çalışmalarından sorumlu olan birim ise şube üyelerinden oluşturulan Şube Yönetim Kurulu'ydu. Şubenin 25-50 ye kadar üyesi bulunuyorsa 3'er kişilik, 50'den fazla üyesi bulunuyorsa 5'er kişilik yönetim kurulu oluşturuluyordu. Bu kişilerin kendi aralarından seçeceği biri de şube başkanı oluyordu. Şube Yönetim Kurulu iki yıllığına seçiliyordu. Önceki dönemde görev yapan üyeler yeniden yönetim kuruluna seçilebiliyorlardı. Yönetim kurulunun her konuda bağlı olduğu yer Halkevi Yönetim Kurulu'ydu.¹⁶⁴

Şube Yönetim Kurulu'nun görevleri arasında; kolun genel çalışma programını yapmak, kol faaliyetlerinin genişlemesine çalışmak, haftada en az bir kere toplantı yapmak, şubenin üyeleri arasında görev taksimi yapmaktır.¹⁶⁵

¹⁶² Işıl Çakan, **Konuşunuz, Konuşturunuz: Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004, s.237.

¹⁶³ **BCA**, 490.01/ 1032.973.2 (CHP Halkevleri Bürosu Tiyatro ve Temaşa Kısmı Çalışma Programı).

¹⁶⁴ **CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat...**, s.6-7.

¹⁶⁵ **Adana Halkevi Temsil Kolunun Sahne ve İdare İşlerine Ait Talimat**, Adana Türksözü Basımevi, Adana, 1943, s.3-4.

Temsil Şubeleri genel anlamda Halkevleri Talimatnamesi'ne bağlı hareket ederken, şubenin idari ve sahne işlerini düzenlemek için kendi talimatnamelerini çıkarmışlardır. Örneğin; İzmir Halkevi Temsil Şubesinin Talimatnamesi 16 maddeden oluşurken, Adana Halkevi Temsil Şubesi Talimatnamesi 43 maddeden oluşmuştur. Bu talimatnamelere bakıldığında şube komitesinin görevleri, şubede görev alacak kadronun belirlenmesi ve bu kişilerin görevleri, şubenin düzeni için gerekli olan kurallar yer almıştır.¹⁶⁶

Temsil şubelerinin kadrosunu oluşturanlar mesleği tiyatroculuk olmayan amatör kişilerdi ve gönüllü olarak şubede görev alıyorlardı. Temsil şubesinin sahne işlerinin yürütülmesi için şube üyelerinin yeteneğine göre rejisör, suflör, kondüvit, sahne müdürü, gardırop memuru, ressam ve dekoratör, elektrikçi, perdecı, marangoz seçiliyordu. Ayrıca Halkevi Başkanlığı, tiyatro çalışmalarını daha verimli hale getirebilmek için bu alanlarda profesyonel olan bir kişi ücret karşılığında temsil şubelerinde işe alınıyordu.¹⁶⁷

Temsil şubeleri üyeleri genel anlamda Halkevi ve Şube Talimatnamesi'ne göre davranmak durumundaydı, sahne çalışmalarında ise rejisörün verdiği görevleri yerine getirmekle yükümlüydü. Bu kurallara uymayanlar İl Parti Teşkilatı'na bildiriliyordu ve bu kişi hakkındaki kararı yine bu mercii veriyordu.

2.1.2. Temsil Şubelerinin Amaçları

1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesi'nde temsil şubelerine; tiyatroya hevesli olan kadın ve erkek üyelerden oluşan tiyatro grubu kurmak ve partinin gönderdiği oyunları oynamak üzere iki maddeyle yer verilmiştir. 1940 yılında çıkarılan Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nde ise; temsil şubelerinin amacı ve görevleri ayrıntılı bir biçimde maddelenmiştir. Bu maddeler şöyledir:¹⁶⁸

Madde 43- Halkevleri sahnelerinin gayesi şöyle hülasa olunabilir:

- a) Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırmak.
- b) Şehir ve kasabaların tiyatro ihtiyaçlarını gidermeye yardım etmek.
- c) Gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak.

¹⁶⁶ Bkz: A.g.e. s.3-14; BCA, 490.01/1023.939.1 (İzmir Halkevi Temsil Şubesi Talimatnamesi).

¹⁶⁷ Adana Halkevi Temsil Kolunun Sahne..., s.7.

¹⁶⁸ Halkevleri Çalışma Talimatnamesi 1940..., s.13-15.

ç) Gençlerin fikir, sanat ve dil terbiyelerine yardım etmek.

d) Tiyatro artisti olabilecek kabiliyetlerin kendilerini göstermelerine imkân vermek.

e) İyi hatip yetiştirmek.

f) Memleket ve cemiyet için faydalı telkinlerde bulunmak.

Madde 44- Şube bu maksada erişmek için tiyatro sanatına isteği ve istidadı olan kadın ve erkek azasından bir veya birkaç tiyatro grubu kurar.

Madde 45- Halkevleri müsamerelerinde ancak CHP Umumi İdare Heyetince tasvip edilen piyesler oynanabilir. Bunlardan başka oynattırılacak piyeslerin CHP Umumi İdare Heyetince uygundur denilmiş olması şarttır.

Madde 46- Piyeslerdeki kadın rolleri hiçbir bahane ile erkeklere verilemez.

Madde 47- Sahnesi olmayan yerlerde ve bilhassa köylerde açıkta temsil faaliyeti teşvik olunmalıdır.

Madde 48- Kukla- Karagöz halk terbiyesi bakımından bu şubenin çalışmaları içine alınmalıdır.

Madde 49- Halkevlerinde sabit veya seyyar sinema makineleri bulundurulabilir.

Bu makineleri ya CHP tedarik edip gönderir ve yahut Halkevleri kendi bütçeleri ile temin eder. İkinci halde makinelerin evsaf ve kabiliyetlerinin CHP Genel Sekreterliğince tayin ve tespit edilerek alınma kararının verilmesi şarttır.

Bu maksatla sinema makinesi almak teşebbüsünde bulunacak Halkevi, almak istediği makinenin marka ve evsafını Genel Sekreterliğe bildirir.

Madde 50- Halkevlerinde sinema faaliyetlerinden maksat halkın sinema vasıtası ile fikir ve zevkini yükseltmektir. Halkevlerinin bütün çalışma kollarında olduğu gibi sinemadan ticari gaye, Halkevine gelir temini maksadı beklenilmemelidir.

Tiyatro, konser gibi Halkevleri çalışmaları nasıl parası olarak sırf halkın yetişmesi bakımından tertipleniyorsa, sinemada da bundan başka bir gaye güdülmek gerekir.

Bu bakımdan Halkevlerinde sinemanın parasız olması esastır.

Madde 51- Halkevlerinde gösterilecek filmler şunlar olabilir:

1- CHP'nin göndereceği filmler,

2- Hükümetin göndereceği filmler,

3- Halkevi İdare Heyetinin (50) inci maddede işaret olunan maksatları göz önünde tutarak piyasadan tedarik edeceği filmler.

Madde 52- 50 inci maddenin 3 üncü fıkrasına göre tedarik edilecek filmlere ufak bir konser, bir piyes veya bir iki yerli türkü veya oyun eklenerek bir müsamere şekli verildiği takdirde sosyal yardım menfaatine paralı olarak gösterilmesinde mahzur yoktur. Ancak bu şekildeki müsamerelerin sayısı yılda 12'yi geçemez.

Halkevleri temsil şubelerinin esas amacı halkın tiyatro gereksinimini karşılamak ve toplum için yararlı öğretilerde bulunmaktır. Birinci görüşte yer alan düşünce her çağdaş toplumun uyguladığı evrensel bir sanat kuralı iken, ikinci görüşün temel dayanağı Atatürk ilkeleriydi. Şube çalışmalarıyla bir taraftan Atatürkçü düşüncenin benimsenmesi hedeflenirken diğer taraftan da tiyatro sanatının sevdirmesi amaçlanmıştır.¹⁶⁹

2.1.3. Temsil Şubelerinin Açılması

1932-1935 yılları arasında açılan 103 Halkevinin hepsinde temsil şubesi oluşturulmuştur.

1932 yılında; Ankara, Afyon, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Kütahya, Ordu, Samsun, Trabzon, Zonguldak; 1933 yılında; Adana, Aksaray, Antalya, Bafra, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Boyabat, Edirne, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, İnebolu, Isparta, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Malatya, Manisa, Mersin, Nazilli, Niğde, Sinop, Sivas, Şebir Karahisar, Tekirdağ, Tokat, Yozgat;¹⁷⁰ 1934 yılında; Adapazarı, Amasya, Bergama, Bitlis, Çankırı, Çorlu, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzurum, Iğdır, Kula, Maraş, Mardin, Mudanya, Milas, Ödemiş, Sandıklı, Siirt, Silifke, Silvan, Urfa,

¹⁶⁹ İbrahim Azcan, **Türk Modernleşme Sürecinde Trabzon Halkevi (1932-1951)**, Serander Yayınları, Trabzon, 2003, s.122-123.

¹⁷⁰ **Halkevlerinin 1933 Senesi...**, s. 86-89.

Urla, Uşak, Ürgüp, Ünye, Van;¹⁷¹ 1935 yılında ise; Akçakoca, Alanya, Alaşehir, Ayvalık, Bartın, Bayburt, Beşiktaş, Beyoğlu, Burdur, Bursa, Dinar, Edremit, Gerede, Göynük, İnegöl, İzmit, Kadıköy, Kandıra, Mudurnu, Muğla, Muş, Rize, Simav, Söke, Şehremini, Şişli, Tire, Üsküdar Halkevleri Temsil Şubeleri'dir.¹⁷²

Halkevlerinin her yıl sayılarının artmasına paralel olarak temsil şubelerinin de sayısı artmıştır. 1946 yılında CHP'nin faaliyet gösteren temsil şubelerinin çalışmalarını değerlendirdiği raporda ülke genelinde 179 temsil şubesi olduğunu görüyoruz. Bu raporda temsil şubelerinin çalışmaları A, B, C, D grupları olarak sınıflandırılmıştır. A grubunda olan Ankara, Beyoğlu, Eminönü Halkevleri'nin **çalışmaları çok iyi derecede**, B grubunda olan Adana, Afyon, Ayvalık, Bakırköy, Beşiktaş, Diyarbakır, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Kadıköy, Milas, Nazilli, Samsun, Sandıklı, Denizli, Tarsus Halkevleri'nin **iyi derecede**, C grubunda olan; Adapazarı, Alaşehir, Amasya, Antakya, aydın, Bafra, Balıkesir, Beypazarı, Bulanık, Ceyhan, Çankırı, Çorum, Edirne, Elazığ, Elmalı, Emirdağ, Erzurum, Fatih, Fethiye, Gaziantep, Gerede, Hopa, İskenderun, İzmit, Isparta, Karacabey, Kayseri, Konya, Kütahya, Manisa, Mersin, Mucur, Sümer, Niğde, Niksar, Oltu, Ordu, Salihli, Sinop, Sivas, Siverek, Şişli, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Uluborlu, Ulukışla, Urfa, Uşak, Üsküdar, Zonguldak Halkevleri'nin **orta derecede**, D grubunda olan Akalan, Akçaabat, Aksaray, Alaca, Alaçam, Alanya, Alucra, Antalya, Araklı, Ardahan, Arslanköy, Artvin, Atça, Ayancık, Bartın, Bayburt, Beşikdüzü, Birecik, Bolu, Bolvadin, Bor, Boyabat, Bozdoğan, Bozüyük, Bulancak, Cizre, Çarşamba, Çay, Çine, Çivril, Demirci, Derik, Develi, Dinar, Edremit, Eğirdir, Erbaa, Ereğli (Konya), Ereğli (Karadeniz), Ergani, Eyüp, Fatsa, Gebze, Gelibolu, Gemlik, Germencik, Gerze, Gümüşhacıköy, Güney, Havza, İzmir, Karacasu, Karahallı, Karapınar, Kars, Karşıyaka, Kemah, Kemaliye, Keskin, Keşan, Kiğı, Kilis, Kırıkhan, Kırklareli, Kozan, Kuyucak, Ladik, Lice, Maden, Mahmudiye, Malatya, Mardin, Marmaris, Mecitözü, Nevşehir, Nizip, Nusaybin, Osmaniye, Palu, Pazar, Perşembe, Pertek, Pülümür, Rize, Sarayönü, Sarıgöl, Senirkent, Silifke, Silvan, Soma, Söke, Sultanhisar, Sungurlu, Sürüş, Ş.Karaağaç, Ş.Karahisar, Şiran, Tavşanlı, Tosya, Ünye,

¹⁷¹ Halkevlerin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasesi, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 150-155.

¹⁷² Halkevlerinin 1935 Senesi..., s.138-145.

Ürgüp, Van, Varto, Vezirköprü, Viranşehir, Yayladağ, Yenipazar, Zara Halkevleri'nin ise **zayıf derecede** temsil çalışmaları olduğu belirtilmiştir.¹⁷³

2.1.4. Temsil Şubeleri Repertuarı

Halkevlerinde oynatılan piyesler, Parti Genel Sekreterliğince kabul edilip bastırılan veya tavsiye değeri görülen piyeslerdir. Halkevlerinde oynanmak üzere partiye gönderilen piyesleri ülkedeki profesyonel tiyatro yazarları; halkevi tiyatro çalışanları, aydınları, yazarları kaleme almışlardır. Ayrıca Ulusal Ekonomi ve Araştırma Kurumu halkevlerine piyes temin ederek partiye göndermiştir.¹⁷⁴

Partiye gönderilen bu piyesler özel bir komisyon tarafından incelendikten ve resmi formaliteleri tamamlandıktan sonra kabul edilen piyeslerle halkevleri repertuarı oluşturuluyordu.¹⁷⁵

Halkevleri için partiye gönderilen piyeslerin geçirdiği aşamalar şu şekildedir.¹⁷⁶

Partiye Gelen Piyeslerin Geçirdiği İstihale

1- Partiden Halkevleri Bürosuna geliş

2- Büro evrakından kısma¹⁷⁷ havale

3- Kısım, piyesi giriş defterine kaydedecek

4- Kısım, sahibine piyesin alındığı ve tetkik edileceği bildirilecek

5- Kısım, piyesi komisyona arz edecek

“Komisyonda”

6- Piyesi tetkik azasından biri okuyarak kanaatini bir raporla Komisyon heyetine arz edecek.

7- Azanın bu şahsi kanaati heyetçe kafi görüldüğü taktirde kabul ve ya reddi hakkında netice müşterek bir karara bağlanır.

¹⁷³ BCA, 490.01/1031.971.1 (CHP Genel Sekreterliğinin 15.Mayıs 1946 tarihli Halkevleri Temsil Şubeleri ile ilgili raporu.)

¹⁷⁴ Karadağ, a.g.e., s.109.

¹⁷⁵ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, Ankara, 1944, s.7.

¹⁷⁶ BCA, 490.01/ 1032.973.2 (CHP Genel Sekreterliği Halkevleri Repertuarına Alınacak Piyeslerin Geçirdiği Aşamalarla ilgili rapor).

¹⁷⁷ Kısım diye adlandırılan Halkevleri Bürosu içinde oluşturulmuş olan Tiyatro ve Temaşa bölümüdür.

8- Komisyon karar defterinde bu netice kısaca belirtilir.

“Kısımda”

9- Piyesler, komisyon kararına göre kısımdaki ait olduğu defterde işleneceği fiş numarası ile yazılır.

10- Kabul veya reddine göre ait olduğu fişlere buraya kadar geçen safha yazılır. Ve bundan sonraki vaziyetlerde fişten takip olunur.

“ Kabul edilen Piyesler”

11- Piyes kabul edilmiş ise matbuata gönderilir.

12- Matbuattan temsilinde bir mahzur olup olmadığı hakkında tasvip veya reddi şeklinde gelir.

“ Mucip”

13- Kabul vaziyetinde ise bu piyes ile birlikte Genel Sekreterlik Umumi İdare Heyetine sevki hususunda mucibe iktiran eder.

14- Mucipten, Halkevleri Repertuarına alınmasında bir mahzur olmayacağı şekilde çıktığında sahibine Piyesin kabul edilerek bastırılacağı ve telif hakkı şeklinde bir ikramiyenin gönderileceği yazılır.

15- Kabul edilen piyesler bastırılır.

19 Şubat 1932’de halkevlerinin açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmasında Dr. Reşit Galip halkevlerinde oynanması istenilen piyesleri şöyle ifade etmiştir:¹⁷⁸

“Halkevi sahnelerinde yalnız milli tezleri müdafaa eden mevzularda piyesler temsil edilir. Bizim mevzularımız umumi Türk tarihi ile milli mücadelenin her biri bir millete ebediyen şeref ve iftihar sermayesi olabilecek sayısız safhaları, Türkün güzel ahlakı, yüksek faziletleri, Türk ruhundaki maddi, manevi sonsuz kudretler gibi, menbalardan alınacaktır. Saltanatla Cumhuriyet’in, irtica ile inkılabın, modern mekteple köhne medreselerin, iyi vatandaşla fena vatandaşın, umumi cemiyet menfaatleriyle şahsi menfaatlerin, saiki miskinlik ve cehalet olan fakirlikle namus dairesinde çalışılmış refahın; yeis ve bedbinlikle ümit ve nikbinliğin mukayesesi gibi

¹⁷⁸ Söylevler 1932-1942..., s.79.

daha sayılabilecek mevzularda Halkevlerinin temsil mesaisine zemin teşkil edeceklerdir.”

Bu bakış açısı gereğince, halkevlerinde oynanması amaçlanan oyunların ülke ve toplum için yararlı öğretiler taşıması istenmiş, bu öğretilerin dayanağını da Kemalist İdeoloji oluşturmuştur. Kemalist İdeolojiyi ve bu ideolojinin ürünleri olan devrimleri anlatan oyunlar Halkevleri repertuarının önemli bir bölümünü oluşturmuş ve bu oyunlar Kemalist piyes, milli piyes yada İnkılâp Temsili olarak adlandırılmıştır.

Bu oyunların haricinde ise halkın tiyatro gereksinimini karşılamak, tiyatronun eğitici ve eğlendirici özelliklerini, dönemindeki deyişle bedii zevkle (estetik tadla) bütünlemek için de Shakespeare, Moliere, Sophokles, Musahipzade Celal, Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere adapteleri gibi oyunlar da halkevi sahnelerinde oynatılmıştır.¹⁷⁹ Böylece halkevi repertuarını telif, adapte ve çeviri eserler oluşturmuştur.

1932 yılında ilk olarak altı piyes halkevleri repertuarına kabul edilmiştir. Bunlar; Akın, Beyaz Kahraman, Çoban, Köy Muallimi, İkizler, Mavi Yıldırım piyesleridir.¹⁸⁰

1934 yılında Faruk Nafiz Çamlıbel'in Özyurt¹⁸¹ piyesinin repertuara alınmasıyla piyes sayısı 7'ye ulaşmıştır.

1935 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin halkevleri için yazdığı veya tedarik ettiği piyes sayısı 28'dir. 1935 yılının repertuarını oluşturan bu piyesler şunlardır:¹⁸²

¹⁷⁹ Karadağ, a.g.e., s.161.

¹⁸⁰ CHF Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına..., s.87.

¹⁸¹ CHF Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, C.4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1933, s.42.

¹⁸² BCA, 490.01/1032.973.2 (CHP Genel Sekreterliğinden Halkevi Başkanlığına gönderilen 12.8.1935 tarihli repertuar listesi).

Piyesin Adı	Yazarı	Kaç Perde Olduğu
Akın	Faruk Nafiz Çamlıbel	3
Beyaz Kahraman	Akagündüz	3
Çoban	Behçet Kemal	2
Köy Muallimi	Akagündüz	1
İkizler	Akagündüz	2
Mavi Yıldırım	Akagündüz	4
Özyurt	Faruk Nafiz Çamlıbel	3
Mete	Yaşar Nabi Nayır	3
Sakaryanın Teyyarecisi	M. Müd. Vekâ	3
Himmetin Oğlu	Ahmet Nuri Sekizinci	3
Hedef	Yunus Nüzhet Unat	3
Ergenekon	Nahit Şevki	3
Sönmeyen Ateş	Nahit Sırrı	3
Son Altes	Ahmet Nuri Sekizinci	3
Knock	Ali Süha Delilbaşı	3
Kozanoğlu	Abdullah Ziya	3
Tırtıllar	Münir Hamdi	3
Belkıs	Ahmet Nuri Sekizinci	4
Düşünüş Ayrılığı	Servet Şefik	3
Babaların Günahı	Mühendis Galip	3
Kahraman	Faruk Nafiz Çamlıbel	3
İnkılâp Çocukları	Yaşar Nabi Nayır	1
Şeriye Mahkemesi	Ahmet Nuri Sekizinci	1
Uyanış	Kâzım Nami	3
10 Yılın Destanı	Halit Fahri Ozansoy	3
Yarım Osman	Akagündüz	3
İstiklâl	Reşat Nuri Güntekin	1
Atilla	Behçet Kemal Çağlar	3

1936 yılında repertuara 24 piyes daha eklenerek 52 oyun repertuarı oluşturmuştur. Vergi Hırsız, Destan, Yaman, Gâvur İmam, Kızıl Çağlayan, Bir Yuvarın Şarkısı, Bir Yalanın Sonu gibi İnkılâp Temsilleri repertuara girmiştir.¹⁸³

1937 yılında ise repertuarı 76 piyes oluşturmuştur. Bu yıl repertuara giren İnkılâp Temsilleri arasında Atatürk Köyünde Uçak Günü, Kartal, Yalnız Bir Kelime, Çakır Ali, Yanık Efe, Yurdum İçin, Yaşayan Ölü, Taş Bebek, Bir Zaferin Yası piyesleri bulunmaktadır.¹⁸⁴

1939 yılında ise 5 tanesi adapte piyes olmakla birlikte repertuarda 99 oyun vardır.

Bay Turgan, Bir Gönül Masalı, Bir Ülkü Yolu, Devrim Yolcuları, En Ulu Eseri, Bir Doktorun Ödevi, O Bir Devirdi piyesleri repertuara giren İnkılâp Temsillerindendir.¹⁸⁵

1939 yılına kadar halkevleri repertuarını incelediğimizde oyunların tamamına yakın bir kısmını İnkılâp Temsilleri oluşturmaktadır. Behçet Kemal Çağlar bu durumu şöyle değerlendirmektedir.¹⁸⁶

“İlk zamanlarda hep tarihi ve milli muayyen mevzular üzerinde duran piyesler yazılmış ve seçilmiş olması, bir tesadüf eseri olmamıştır: halka telkini çok yerinde bir hareket olacak olan tarih tezimizin iyice içe sinmesi ve halk ruhunda kökleşmesi, kurtuluş savaşı hatıra ve heyecanlarının bir defa daha geriden ve şuurlu bir heyecanla tespit edilmesi esasları gözetilmiştir. İlk piyeslerden çoğunun manzum oluşu da bir tesadüf eseri değildir.: yalın birer telkin eseri olan ve sade ulvi heyecanları haykıran sözlerin bir çoklarının halkın hafızasında da kolaylıkla yer edebilmesi için manzum sözün herkesçe müsellemler üstünlüğünden yardım istenmiştir.”

Halkevleri repertuarının büyük bir bölümünü propaganda amaçlı kaleme alınan tarihi ve milli piyeslerin oluşturmasını, Reşat Nuri Güntekin 1940 yılında

¹⁸³ BCA, 490.01/3.13.19 (CHP Dahiliye Vekili ve genel sekreteri Şükrü Kaya’dan Halkevi Başkanlığına gönderilen 2.9.1936 tarihli piyes repertuarı).

¹⁸⁴ BCA, 490.01/901.521.1 (CHP Genel Sekreteri adına Giresun Saylavı M. Akkaya’dan Halkevi Başkanlığına gönderilen 13.03.1937 tarihli repertuar listesi).

¹⁸⁵ BCA, 490.01/ 4.20.19 (CHP Genel Sekreterliğinden Halkevi Başkanlığına gönderilen 27.05.1939 tarihli repertuar listesi).

¹⁸⁶ Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Nasıl..., s.55-56.

Halkevlerinin sekiz yıllık tiyatro çalışmalarını değerlendirdiği raporunda şu şekilde eleştirmiştir:¹⁸⁷

“Piyeslerin mutlaka hayırlı bir propaganda mahiyetinde vatani ve içtimai eserle olması istenmiş ve bu suretle mevzular fena halde tahdide uğratılmıştır. Halkevi sahneleri sırf bir propaganda aleti olmak maksadıyla da tesis edilmiş olsa evvela onun bir alet olarak tekemmülünü düşünmek sonra ona rolünü ifa ettirmek icap ederdi. Tiyatroyu her şeyden evvel tiyatro olarak almak lâzımdır. Tiyatro her şeyden evvel halkta uyandıracağı neşe, hüzüün ve heyecan gibi elemanlarla kendini tutturup kabul ettirmeye mecburdur. Halka güzel ve faydalı fikirler vermek onun baş vazifesi de olsa bu vasıf diğerlerinin arkasından yürümek mevkiindedir. Fena tiyatro hiçbir zaman iyi bir propaganda âleti olamaz. Yüksek fikirleri ihtiva eden fakat iyi tertip edilmemiş olan bir tiyatro eseri oynayanlar ve dinleyenlerde bu fikirler için hürmet uyandırabilir; fakat zevk ve heyecan asla. Böyle olunca da oyuncu zevkini kaybeder. Halk tiyatroya rağbet etmez olur.”

Bu görüşü savunan Reşat Nuri Güntekin halkevlerinde oynanması gereken oyunların adapte oyunlar olduğunu söyler. Toplumunu ilgilendiren konularda hafif fantezi ve vodvil tarzda olan aynı zamanda kolay oynanabilecek adapte oyunların ülke şartlarına ve toplumsal değerlere aykırı olan yanlarının temizlenerek, duru bir Türkçeyle yazılmasından sonra halkevleri sahnelerinde oynatılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁸

1940 yılında repertuarda 36 piyes bulunmaktadır. Bu yılda repertuarın tamamına yakın kısmını İnkılâp Temsilleri oluşturmuştur.¹⁸⁹

1945 yılına gelindiğinde piyes repertuarları ve genelgeleri yürürlükten çıkarılarak 32 tane piyesten oluşan yeni bir repertuar hazırlanmıştır. 10 tanesi dünya klasiklerinden olan Cimri, Hekim Uçtu, Kibarlık Budalası, Cimri, Teklif, Sevil Berberi, Define, Scapinin Dolapları, Hastalık Hastası, Dünya Gözüyle piyeslerinin haricinde İnkılâp Temsilleri bu repertuarı oluşturmuştur.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Reşat Nuri Güntekin, “Halkevlerinde Tiyatro”, **Konuşmalar, Broşür 1**, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940, s.135.

¹⁸⁸ **A.g.m.**, s.137.

¹⁸⁹ **BCA**, 490.01/ 901.522.1 (CHP Yeni Seri Tiyatro Repertuarı).

¹⁹⁰ **BCA**, 490.01/ 5.27.30 (CHP Genel Sekreterliğinden Halkevi Başkanlığına 24.09.1945 tarihli Halkevleri Repertuarı ile ilgili rapor).

1946 yılında ise repertuara dahil eserlerin bazılarının zamanla eskidiği ve değerlerini az çok kaybettiği için repertuar yeniden gözden geçirilmiş ve 28'i parti yayını, 10 tanesi de Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayını olan 38 eser seçilmiştir.¹⁹¹

1940 yılından sonra halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılına kadar tiyatro repertuarlarındaki piyes sayısı azalmıştır. Bunun en büyük nedeni ülkede oyun yazacak yazarların azlığı ayrıca halkevleri için mevcut olan piyeslerin defalarca oynatılması ve bu piyeslere halkın rağbet etmemesi diğer bir nedeni oluşturmuştur.

2.1.5 CHP Piyas Yarışmaları

CHP halkevleri ve halkodaları repertuarına zenginleştirmek için ülke genelinde piyes yarışmaları düzenlemiştir. Yarışmaların ilki 1938 Eylül ayında duyurulmuş ve Nisan 1939'da sonuçlanmıştır. Nafi Atuf Kansu, Reşat Nuri Güntekin, Bedrettin Tuncel, Ali Süha Delilbaşı, Vedat Nedim Tör, Muhsin Ertuğrul Yarışmaya gelen 27 oyun arasından ilk üç dereceye girecek eser bulunamamıştır. Vedat Örfi Bengü'nün Beyaz Baykuş eseri dördüncü olarak 200 lira, Celal Sıtkı Gürlerin Eğitimci ve Nüzhet Unat'ın Para Delisi, Sedat Yesüğe'nin O Varken adlı piyesleri beşinci derecede görülerek 100 er lira ödül verilmiştir.¹⁹²

Yarışmaya katılan piyesleri konu bakımından eleştiren jüri üyesi Ali Süha Delilbaşı yazarlardan yazmalarını istedikleri piyesleri şöyle ifade etmiştir:¹⁹³

“...Partice açılan sahne eserleri müsabakasında jüri azası idim. 25-30 kadar eser gönderildi. Önemli bir kısmı destani mevzuları içeriyordu. Halbuki parti müsabakayı ilan ederken konuda müellifleri serbest bırakmış, yalnız memleket meselelerini ele almalarını temenni etmişti. Beni tatmin eden tek eser Vedat Örfi'nin Beyaz Baykuş piyesiydi. Bu piyeste kahramanlar, cengaverler, ilahi mahluklar yoktu. Canıyla, kanyla bir sürü zavallı adam, kokainle morfinle, eroinle, insanlıklarından çıkmış avallılar vardı. Tedavi edilmeyen frengililer için yazılmış olan Zehirli Kucak piyesinin gerek İstanbul'da oynandığı zaman, gerekse Ankara Halkevinde gördüğü rağbeti herkes bilir. Demek ki halk ama parasıyla tiyatroya giden ama Halkevlerine

¹⁹¹ BCA, 490.01/ 6.31.9 (CHP'den Halkevi Başkanlıklarına, ilçe ve bucak merkezlerindeki Halkodası Başkanlıklarına gönderilen 12.09.1946 tarihli Halkevi Repertuar listesi).

¹⁹² Karadağ, a.g.e., s.109.

¹⁹³ Ali Süha Delilbaşı, “Halkevlerinde Tiyatro Meselesi”, **Ülkü**, C.14., S.81, Ankara, 1939, s.228.

bu gibi eserler hakkında görüşünü bildiriyor. O halde bize beşeri eserler, cemiyeti alakadar eden eserler lazım...”

1945 yılında da piyes yarışması düzenlenmiştir. Yarışmanın koşulları şunlardır:¹⁹⁴

1- Ödül bir tek esere veya yazara verilmeyecek müsabaka sonucunda kazanacak eserlere verilecektir.

2- Müsabakaya telif eserler kabul edilecek ve seçilen üç eser üç derece üzerinden mükafat alacak, ayrıca onuncuya kadar derece alanlara ikramiye verilecek.

3- Müsabakada birinci gelene 2000, ikinciye 1500, üçüncüye 1000 lira verilecek, onuncuya kadar derece alan 7 oyuna 300'er lira verilecek.

4- Oynanmış ve basılmış oyunlarla yarışmaya katılmayacak.

5- Derece alan üç eser 1945 yılı Şubatı'nda Halkevleri bayramında Ankara halkevi sahnesinde üç gün ve ayrı ayrı temsil edilecek.

Eserlerde aranan vasıflar:

Konu: Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar geçen zaman içinde toplum hayatımızda görülen çeşitli değişimler, ilerlemeler göz önünde tutularak işlenmelidir. Konu ülkedeki çeşitli iş ve çalışma alanlarında inkılâbın amaç edindiklerini belirtebilecek, memleket davalarını, halkımızın hayatını aydınlatacak şekilde ele alınmalıdır. Şahısların memleket hayatında görülen tiplerden seçilmesi şarttır. Çiftçi, memur, öğretmen, asker, doktor, avukat, mühendis gibi her türlü insanlar arasından alınabilir.

Konu dram veya komedi olarak işlenecek, olay yurdun her köşesinde geçebilir.

Teknik: Sade ve doğal bir dil kullanılacak, dekor ve aksesuar çok külfetli olmayacak, eserler 1,2,3 perdeli veya birkaç tablolu olabilir.

Dil: Bugünkü konuşma diline uygun olacak, eserlerde hiçbir şekilde lehçe veya ağız taklidine gidilmeyecek.

¹⁹⁴ BCA, 490.01/ 1423.700.1 (CHP 1944 Sanat Mükâfatı Yarışma Koşulları).

CHP 1945 Sanat yarışmasına 149 piyes gönderilmiştir. Oyunları seçmek için 4 Ocak 1945 günü jüri toplanmıştır. Jüri başkanı Reşat Nuri Güntekin, üyeler ise; Ali Süha Delilbaşı, Muhsin Ertuğrul, Suut Kemal Yetkin, Bedrettin Tuncel, Yunus Kazım Köni, Sabahattin Eyüpoğlu, Nurullah Ataç ve Ertuğrul İkin'dir. Jüri, yarışmaya şartlarını taşıyan 11 eseri okumuş ve bu oyunlardan hiçbirisinin ödül alacak seviyede olmadıklarını sadece; bir perdelik komedi olarak yazılan Kafa Kağıdı adlı oyunun dil, konu, yapı bakımından diğer oyunlara göre daha derli toplu ve sade olduğunu bu yüzden oyunun yazarının teşvik edilmesi için bu esere 300 lira ödül verilmesini uygun görmüştür.¹⁹⁵

1946 yılında yapılan yarışmaya 102 eser gönderilmiş, Yunus Kazım Koni, Bedrettin Tuncel, Nihat Özon, Orhan Burian ve Lütfi Ay'dan oluşan komisyon eserleri incelemiş ve Çerçi, Odun ve Toprak Çocuğu adlı üç eseri jüriye göndermiştir.¹⁹⁶ 29 Ocak 1946 günü Ali Süha Delilbaşı (Başkan), Muhsin Ertuğrul Yunus Kazım Koni, Bedrettin Tuncel, Lütfi Ay bu üç piyesi incelemiş fakat hiçbirisinin ödül alacak seviyede olmadığı kararını vermiştir.¹⁹⁷ 1947 yılında düzenlenen yarışmaya ise 79 eser gönderilmiş, birincilik ödülünü Necip Fazıl Kısakürek'in Sabır Taşı, ikincilik ödülünü Ahmet Muhip Dranas'ın Gölgele ve İlhan Tarus'un Bir Gemi adlı oyunları paylaşmış, üçüncülük ise Bekir Büyükarkın'ın Dökmeci adlı piyesine verilmiştir. Ayrıca İsmet Kür'ün Kurbanlar, Samime Aydoğmuş'un Burgu adlı piyesleri teşvik ödülü almışlardır.¹⁹⁸

CHP, 1947 ve 1948 yıllarında da halkevleri ve halkodalarında oynanmak üzere sahne oyunu yarışmaları düzenlemiştir. 1948 yılında düzenlenen İnönü ödülünü Cevat Fehmi Başkut'un Küçük Şehir adlı oyunu kazanmıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ BCA, 490.01/ 1423.700.1 (1945 Piyes Yarışması Jürisinden CHP Genel Sekreterliğine 0 6.01.1945 tarihinde gönderilen yarışmanın sonuçlarını gösteren rapor).

¹⁹⁶ BCA, 490.01/ 1423.700.1 (1946 yılı piyes yarışması jürisinden 28.01.1946 tarihinde CHP'ne gönderilen yarışma raporu).

¹⁹⁷ BCA, 490.01/ 1423.700.1 (1946 yılı piyes yarışması jürisinden 29.01.1946 tarihinde CHP'ne gönderilen yarışma raporu).

¹⁹⁸ BCA, 490.01/ 1423.700.1 (1947 yılı piyes jürisinden 14.02.1947 tarihinden CHP'ne gönderilen yarışma raporu).

¹⁹⁹ Karadağ, a.g.e., s.112.

2.2 Temsil Şubelerinde Tiyatroyu Oluşturan Unsurlar

2.2.1 Oyuncu

Temsil şubelerinin oyuncu kadrosunu şubeye üye olan vatandaşlar oluşturuyordu. Meslekleri farklı alanlarda olan oyuncuların bu yüzden amatör oyunculardı. 1934 yılında temsil şubelerinde 22 avukat, 30 doktor, 840 öğretmen, 344 tüccar, 107 çiftçi, 556 işçi, 228 güzel sanatlar mensubu , 1945 çeşitli meslek grubundan olmak üzere toplam 4072 kişi kayıtlıdır. Bunların 437 kadın, 3635 erkek üyelerdir.²⁰⁰

İsmail Hakkı Baltacıoğlu halkevleri sahnelerinin oyuncu kadrosunun şöyle olmasını önermiştir:²⁰¹

“Kimler tarafından? Kısaca cevap veriyorum: Halkevlerinin bütün üyeleri tarafından. Sahneye çıkabilen bütün gençleri, ihtiyarları, kadınları ve erkekleri tarafından. Bu oyuncular profesyoneller olamaz, amatörler olacak. Fakat bu amatörler Halkevi kurulduğu zaman bir kere işe başlamış ve evin sahnesini âdeta tekeline almış olan cerbezeliilerden ibaret kalmamalı. Halkevi sahneleri halkın yalnız tiyatro seyretmesine mahsus bir sahne değil, aynı zamanda halkın tiyatro oynamasına mahsus bir sahne olmalıdır. Herkes oraya çıkmalı, orada oynamalı, orada, sosyal kişiliğin en yüksek şekli demek olan, gösterim kişiliğini kurmalı ve yaratmalıdır. Pratik bir kaide: aktörler sık sık değişmelidir.”

Halkevleri temsil şubelerinin karşılaştığı güçlüklerin başında kadro sorunu gelmiştir. Özellikle de bayan oyuncu bulmak çok zor olmuştur.²⁰² Cumhuriyet'in ilanından önce Müslüman Türk kadının sahneye çıkması yasaktı. Bu yasağı 1918 yılında ilk kıran Türk bayan sanatçı Afife Jale olmuştur.²⁰³ Cumhuriyetin ilanıyla kadınların sahneye çıkma yasağı kaldırılmıştır. Fakat çevrenin baskısı ve kadınların çevrelerinden çekinmeleri sahneye çıkmalarına engel teşkil etmiştir. Bu yüzden halkevinde oynanacak piyeslerin içinde kadın rolü olmayan piyesler olması istenmiş, kadın rolleri bulunanları da çoğunu ilgili halkevinin muhitinde bulunan öğretmenler

²⁰⁰ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.194.

²⁰¹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, **Tiyatro Nedir?**, Yay. Hız: Atila Apöge, S.Yılmaz Ögüt, A.Y. Baltacıoğlu, Mitoş- Boyut Yayınları, İstanbul, 2006, s.131.

²⁰² Karadağ, **a.g.e.**, s.98.

²⁰³ Aydın Üstüntaş, **Ordu'da Tiyatro (1908-2003)**, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Ordu, 2005, s.25.

oynamışlardır. Zamanla toplumda tiyatroya olan bakış açısı partinin ve yetkililerin yaptıkları telkinlerle değişmeye başlamış ve halkevleri sahnelerinde kadın oyuncular görev almaya başlamışlardır. Ama yine de halkevleri kapatılana kadar temsil şubeleri kadın oyuncu sorunuyla karşı karşıya gelmişlerdir.

Temsil şubelerinin kadrosunu amatör oyuncular oluşturmasına rağmen temsillerde başarıyla görev aldıklarını Behçet Kemal'in Ulus gazetesine yazmış olduğu yazıdan alıntıyla örnekleyebiliriz:²⁰⁴

“Eskişehir’de Kör piyesinde rol alan ve Şeriye mahkemesinde kadı olan iki arkadaştan daha iyi, bu rolleri başarmak için, saçı sakalı tiyatrodaki ağırlığı mükemmel bir üstad olmaktan başka çare olmadığına kendilerini seyredenler hükmetmişlerdir.”

Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerin Halkevleri tiyatro kolları oyuncularını yetiştirmek üzere ara ara tiyatro kursları açmıştır. Ankara Halkevi'nin 1944'te açtığı tiyatro kursu haftada 4 gün sürüyor. Nurettin Sevin; Tiyatro bilgisi ve Konuşma, Süleyman Tamer; Müzik, koro ve tiyatro, Tarık Levendoğlu; Tiyatro, dekor ve kostüm, Ertuğrul İlkin; Reji ve mimik dersleri veriyor.²⁰⁵

Ayrıca parti; halkevleri ve halkodalarında tiyatro çalışmalarını sanat bakımından daha yüksek bir seviyeye ulaştırmak, tiyatro zevkini bütün halk tabakalarına yaymak, genç yeteneklerin yetişmesini sağlamak, tiyatro tekniğinin öğrenilmesi için 1942 yılında ülke genelinde 16 bölgeye ayrılan tiyatro öğretmen takımları oluşturmuştur. Bölgeler şu şekildedir:

1- Edirne Bölgesi: Edirne- Kırklareli-Tekirdağ

2- İstanbul Bölgesi: İstanbul-Bursa- Kocaeli- Bolu- Zonguldak

3- Ankara Bölgesi: Ankara-Eskişehir-Bilecik-Kırşehir-Çankırı-Kastamonu

4-Trabzon Bölgesi: Trabzon-Rize-Artvin-Gümüşhane-Giresun-Ordu-Samsun-Sinop

5- Erzurum Bölgesi: Erzurum-Kars-Ağrı

6- Sivas Bölgesi: Sivas-Erzincan-Tokat

²⁰⁴ Behçet Kemal Çağlar, “Halkevlerinde Temsiller”, **Ulus**, 10 Mayıs 1937, s.5.

²⁰⁵ Karadağ, **a.g.e.**, s.181.

- 7-Antalya Bölgesi:Antalya-Burdur-Isparta-Afyon-Kütahya
- 8-Çorum Bölgesi:Çorum-Yozgat-Amasya
- 9- İzmir Bölgesi: İzmir-Manisa-Balıkesir-Çanakkale
- 10-Denizli Bölgesi: Denizli-Aydın-Muğla
- 11-Konya Bölgesi: Konya-Kayseri-Niğde
- 12-Adana Bölgesi: Adana-Mersin-Hatay
- 13-Gaziantep Bölgesi: Gaziantep-Malatya-Maraş
- 14- Diyarbakır Bölgesi:Diyarbakır-Siirt-Muş-Elazığ-Bingöl-Tunceli
- 15-Urfa Bölgesi:Urfa-Mardin
- 16- Van Bölgesi: Van-Hakkari-Bitlis

Her bölgenin öğretmen takımı 2 bayan, 2 erkek olmak üzere 4 kişiden oluşmuştur. Öğretmen takımlarına alınacak kişiler Konservatuar mezunu yada halkevleri amatör gruplarından yetişmiş olan kişilerdi. Bir bölgede beş yıl kalan artistin bölgesi genel merkezce değiştiriliyordu. Parti Genel Merkezi'ne bağlı olan Öğretmen takımları, idari olarak buldukları yerdeki İl İdare Heyeti başkanlığına bağlıydılar. Teftişlerini ise Parti bölge müfettişliği tarafından yapılıyordu. Bu gruplar temsil şubesinin çalışma programının haricinde faaliyet gösteriyorlardı. Takımın çalışmalarına gerekli malzeme halkevi tarafından temin ediliyordu. Öğretmen takımlarına alınacak kişiler 6 dereceye ayrılarak maaş ödenmiştir. 1 sınıfta olanlar 400 lira, 6 sınıf 150 lira maaş almışlardır. Öğretmenler her derecede 2 yıl çalışıp başarı gösterdiklerinde bir üst dereceye geçip maaşı artmıştır.

Öğretmen takımlarının görevleri:

- 1- Bölge merkezindeki halkevinde halkevleri repertuarına giren bütün eserlere çalışmak.
- 2- Bölgeleri dahilinde olan halkevlerine temsil gezileri düzenlemek.
- 3- Bölge merkezindeki halkevinde amatörler için temsil kursu açmak ve devam ettirmek.
- 4- Oyun yazmaya yetenekli olan kişilere teknik yardımlarda bulunmak.

5- Köy tiyatrosuna ve köy turnelerine eleman hazırlamak.

6- Kır bayramları veya tören günleri için temsil şenlikleri hazırlamak.

7- Bölgeleri içinde en çok 6 ay, en az 3 ay olmak üzere her yıl turne yapmak.²⁰⁶

Halkevlerinde tiyatro gösterimleri halka ücretsiz olarak veriliyordu. Duyuru ise protokole halkevi tarafından basılan davetiyelerle, halka da sesli olarak hoparlör aracılığıyla yapılmaktaydı. Salonu bulunan halkevleri seyircisinin uyması gereken kurallar şunlar olmuştur.²⁰⁷

“1- Temsillere tam ilan edilen saatte başlanır.

2- Bu saati geçiren seyirciler salona asla alınmazlar, ancak perde arasında içeri girebilirler.

3-Temsil sırasında konuşmak, gürültü etmek, fındık, fıstık yemek gibi, oyunu bozacak hallerin önüne geçmek için gerekli tedbirler alınır.”

2.2.2 Rejisör

Amatör bir tiyatro olayında rejisör tiyatronun araştırma, yazım, yorum, oyunculuk, dekor, kostüm, ışık, makyaj, efekt, idari ve sanatsal yöneticilik gibi tüm alanlarını bilen, uygulayan kişidir. Rejisör halkevleri tiyatroları için rejisör en önemli unsur olmuştur. Çerçeve sahne tiyatro geleneği olmayan, hatta bir anlamda tek tiyatro oyunu bile seyretmeyen yörelerde sahneye koyucu tiyatro olayını yürüten tek güç durumunda oluyor. Dönemi içinde Darülbedayi’de bile yetişmiş, yetkin rejisörler parmakla sayılırken yurdun en az beş yüz yöresinde en az beş yüz rejisör kendi kapasiteleri içinde görev yapmaya çalışmıştır.²⁰⁸

Adana Halkevi Temsil Şubesi Talimatnamesi’nden rejisörün görevlerini izleyebiliriz.²⁰⁹

1-Komisyon tarafından seçilen eserin rol dağılımını yapmak.

2-Eserin başarıyla sahneye konulması için gerekli tedbirleri almak.

²⁰⁶ BCA, 490.01/ 1031.971.1 (15.05.1946 tarihli Halkevleri Tiyatro Öğretmen Takımları Teşkili Hakkında Rapor).

²⁰⁷ CHP Temsil Kolları İçin Kılavuz, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1945, s.14.

²⁰⁸ Karadağ, a.g.e., s.175.

²⁰⁹ Adana Halkevinin Temsil Kolunun Sahne....., s.9.

3-Oyuncuların bilgi ve kabiliyetlerini arttırmaya çalışmak.

4-Oynanacak eserin bütün provalarında bulunmak, provalarda gerekli gördüğü konularda oyunculara bilgi vermek.

5- Sahnenin idaresinden ve düzeninden sorumlu olmak.

Halkevleri sahnelerinde amatör rejisörlerin yanında bu işin eğitimini almış kişilerde görev yapmıştır. 1946 yılında Adana Halkevi tiyatro zevkini kökleştirmek ve halka en iyi eserleri mükemmel bir biçimde sunmak için konservatuar mezunu bir rejisör getirtmiştir.²¹⁰ 1945 yılında Parti halkevleri ve halkodalarının rejisör eksikliğini gidermek için 5 Bölge Rejisörlüğü'nün kurulmasına karar vermiştir.²¹¹

2.2.3 Oyunun Hazırlanması

Temsil şubesi başkanı, rejisör ve bir üyenin oluşturduğu üç kişilik heyet oynanacak eseri seçtikten sonra halkevi başkanının eserin oynanması için verdiği onayla oyunun provalarına başlanıyordu.

CHP'nin temsil şubelerinin tiyatro faaliyetlerine yol gösterici olması için hazırlanmış olduğu "Temsil Şubeleri için Kılavuz" adlı broşürden prova aşamasını izleyebiliriz.²¹²

"Eserin tamamını önce rejisör veya dili en düzgün olan temsil kolu üyesi okur. Bu sırada rol sahipleri ve rolü olmayanlar eserin tamamını dinlerler. Okuma provasında rejisör eserdeki şahısların ruh hallerini sırası geldikçe oyunculara açıklar. Piyes okunduktan sonra rejisör gereken açıklamaları yaptıktan sonra oyunun yazarı hakkında bilgi vermelidir. Provalar başladığı zaman oynanacak eserde rolü olan temsil kolu üyeleri rollerini ezberlemiş olmalıdır. Suflör ilk provalarda oyuncuların ezberine yardım edebilir. Provalara kararlaştırılan saatlerde gelinmelidir. Provalarda rolü olanlar veya rol sırası gelmeyenler eserin havasına girmek için provaları sessizce takip etmelidir. Provalar sadece rejisörün oyunculara gerekli yerlerde bilgi vermek için kesebilir. Provalara oyunda görevli olan kişilerin haricinde kimse alınmaz. Bu provaların temsilden farkı yoktur. Rejisör dekor, kostüm, makyaj, ışık gibi teknik

²¹⁰ Karadağ, aynı yer.

²¹¹ Karadağ, a.g.e., s.102.

²¹² CHP Halkevleri Temsil Kolları..., s.9-11.

konuları ilgili kişilerle konuşup hazırladıktan sonra genel provalara geçilecektir. Genel provalar dekorlu, kostümlü olarak temsil veriliyormuş gibi yapılır.”

2.2.4 Sahne

Halkevleri tiyatrosu, ülkemize Avrupa'dan gelen çerçeve sahne üslubunda yapılmıştır. Bu tiyatro üslubunda seyirci yok sayılarak oyun dört duvar içinde gerçekten yaşanıyor muşçasına oluşturuluyor. Seyirci karanlıkta kaldırılan dördüncü duvardan seyrediyor oyunu. Böyle olunca da sahne salon, ışık, dekor, kostüm, aksesuar, makyaj gibi öğeler oldukça önem kazanıyor. Sahnesiz, dekorsuz, ışıksız tiyatro olamayacağı ya da olursa ilkel olacağı varsayılıyor. Her halkevi tiyatro yapabilmek için sahne ve salon koşuluna bağlanıyor. Yakın çevreye, köylere gidildiğinde bile açık havada uygun bir yerde perdesiyle, üç duvar sahne kuruluyor.²¹³

İl ve ilçe merkez halkevleri sahneleri için tip projeler hazırlanmıştır. İlçe merkezleri için üç tip, köyler ve nahiyeler için halkodası tip projesi hazırlanmıştır.

İlçe merkezlerinde yapılacak halkevlerinin salon ve sahne ölçüleri şu şekildedir:

“ Ufak Tip. A.
Salon boyu: 14.00 m
Salon eni: 8.50 m.
Sahne Ağızı: 4.20 m.
Sahne derinliği: 4.20 m.”

Sayısı beş yüze varan halkevleri içinde binaları yapılmamış olanlar, oyunlarını açık havada oynamışlar ya da köylerde açık hava temsilleri vermişlerdir.²¹⁴

2.2.5 Dekor-Kostüm- Makyaj

Halkevleri Temsil Kılavuzu'nda dekor, kostüm ve makyaj ile ilgili kısım şöyledir:²¹⁵

²¹³ Karadağ, a.g.e., s.164.

²¹⁴ A.g.e., s.189.

²¹⁵ CHP Halkevleri Temsil Kolları..., s.11-14.

Dekor ve Kostüm:

1-Oynanacak eserin dekoru ile kostümleri, rejisörle dekorcu arasında görüşülerek, eldeki teknik ve maddi imkanlara göre tespit edilir.

2-Bundan sonra dekorun önce bir taslağı çizilir, mümkünse makyaslı bir maketi yapılır.

3- Temsilde giyilecek kostümlerin resimleri de dekorcu tarafından önce çizilir.

4- Bu resimlere göre kostümler ya hususi bir terziye veya temsil kolunun üyelerine diktirilir.

5- Bu kostümler ancak tarihi veya hayali eserler içindir. Gerekirse üye, kendi elbisesiyle veya rejisörün lüzumlu göreceği elbiseyi bir arkadaşından bularak oynar.

6- Temsil için hususi diktirilen kostümlerin iyi kullanılması, iyi korunması şarttır. Bu kostümler sorumlu bir kimse tarafından özel bir yerde saklanır. Temsilden sonra kostümler o kimseye eksiksiz olarak teslim edilir. Bu kostümler, dekorlar gibi temsil kolunun demirbaş eşyasıdır.

Makyaj:

1-Makyaj çoğu amatör sahnelerinde görüldüğü gibi, yüzü türlü türlü boyamaktan ibaret değildir. Makyaj için her rol alan yaratacağı tipe uygun bir taslak hazırlar, bunu rejisöre gösterir, onun muvafakatını aldıktan sonra temsilden önce provasını yapar.

2- Makyajda sahne ışığının göz önünde tutulması şarttır. Eser, kuvvetli ışık altında oynanacaksa makyaj en ince noktasına kadar tam olmalıdır.

3- Bu konuda makyaj kitaplarına başvurmak doğru olur.

Aksesuar:

1- Eserin temsili için gerekli olan ve hepsi birden “aksesuar” adını alan eşyayı, bu işe memur edilen üye tedarik eder.

2- Bunun için önce piyesi baştan sonuna kadar okur, gerekli eşyanın bir listesini hazırlar. Sonra bu listeyi rejisöre gösterir, her eşyanın cinsi, şekli üzerinde onunla anlaştıktan sonra bunları ya satın alır, ya yaptırır, ya da ödünç olarak bulur.

3- Temsil kolunun eserde rolü olan veya olmayan bütün üyeleri aksesuarın iyi kullanılmasına, iyi korunmasına dikkat ederler. Demirbaş olarak satın alınan veya yaptırılan eşya aksesuar odasında saklanır.

Parti temsil kollarının faydalanması için Hami Uybadın'ın yazmış olduğu "Sahne", İsmail Galip Arcan'ın ise "Tiyatroda Makyaj" adlı kitaplarını bastırarak halkevlerine göndermiştir.²¹⁶

Halkevleri dekor, kostüm ve makyaj ihtiyaçlarını teknik ve maddi imkanlar ölçüsünde kendileri sağlamaya çalışmışlar fakat bazen parti genel merkezinden bu konularda malzeme talep etmişlerdir. Örneğin; Karabük Halkevi 1944 yılında CHP'den sahne faaliyetleri için makyaj takımı istemiştir. İstenilen malzemeler arasında; siyah veya kumral uzun saç, siyah ,kumral, kıvrıkcık olmak üzere 3 adet top sakal, 1 siyah 2 beyaz 3 adet uzun sakal, 12'şer tane beyaz, krem, kahverengi, siyah pat; beyaz ve krem rengi 1'er kilo pudra;1 kilo vazelin, 1 kilo delikli sünger, tercihen Avrupa malı olarak istenenler ise ruj, rimel, 10 kutu kızıl pudradır.²¹⁷

2.3 Temsil Şubelerinin Faaliyetleri

1933 yılında 55 Halkevinde 518 temsil verilmiştir. Temsil şubelerine 422'si kadın, 2611'i erkek olmak üzere 3033 üye kayıtlıdır. Üyelerin mesleklerine göre dağılımı ise şöyledir: 6 avukat, 12 doktor, 675 öğretmen, 170 tüccar, 29 çiftçi, 322 işçi, 195 güzel sanatlar mensubu ve çeşitli meslek gruplarından olan 1.448 kişidir. Temsil şubeleri en çok üye kaydetmiş olan halkevleri ise; Ankara, İzmir, İstanbul, Antalya ve Kayseri Halkevleri'dir. Bu yıl en çok oynanan oyunlar Akın, Kahraman, İkizler, Mavi Yıldırım, Şeriye Mahkemesi, İstiklal, Mete, Özyurt, Yarım Osman, Çoban, Köy Hocası, Beyaz Kahraman, İnkılâp Çocukları, Sönmeyen Ateş piyesleridir.²¹⁸

1934 yılında 4072 üyeye ulaşan 80 halkevinin temsil şubeleri 539 temsil vermiştir. En çok temsil veren halkevleri Ankara, Adana, İstanbul ve Kayseri

²¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hami Uybadın, **Sahne**, Kılavuz Kitaplar 1, İstanbul, 1939; İ.Galip Arcan, **Tiyatroda Makyaj**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1941.

²¹⁷ **BCA**, 490.01/1026.351.1 (Karabük Halkevi Başkanı Avni Özsun'un CHP'ne 19.4.1944 tarihli Temsil Şubesi ile ilgili yazısı)

²¹⁸ Hüsamettin Bozok, "*Halkevlerinde Tiyatro*", **Yeni Adam**, S.258, (7 Aralık 1939), s.10.

Halkevleri olmuştur.²¹⁹ 1935 yılında temsil şubeleri toplamda 847 temsil vermiş ve bu gösterilere 294.500 kişi izlemiştir.²²⁰

1935 yılı içerisinde Urfa Halkevi Temsil Şubesi Akın, Zoraki Tabip, Bir Gece Faciası, Urfa Kurtuluşu ve Dişçi piyeslerini başarıyla oynanmış, Akın ve Kozanoğlu piyesleri halkın yoğun ilgisi nedeniyle dört defa temsil edilmiştir.²²¹

Behçet Kemal'in halkevlerinin kuruluşundan itibaren 1935 yılına kadar olan üç yıllık faaliyetlerini değerlendirdiği raporda temsil faaliyetlerine halkın yoğun ilgi gösterdiği, halkevi salonlarının gelen seyircilere yetmediği ifade edilmiştir. Çalışmaya göre; Düzce'de bir piyese 600 kişi gelmiş, Edirne'de iki piyese ve iki müsamerede 4400 vatandaş katılmış, Kütahya'da temsilleri seyredenler arasında 2000 köylü izlemiş, Eminönü Halkevi'nde 80 temsili 15.000 kişi, Ankara Halkevi'nde ise 38 temsili 20.000 kişi izlemiştir. Balıkesir, Edremit, Sinop, Ünye, Mardin gibi Halkevleri civar halkevlerine giderek temsiller vermiştir. Ödemiş, Tokat, Sandıklı, Denizli, Bartın Halkevleri köylerde temsiller vermiştir. Niğde, Gerede, Denizli Halkevleri tiyatrunun önemiyle ilgili teşvik edici konferanslar düzenlemişlerdir. Temsil işlerinde en sistemli çalışan halkevleri Ankara ve Eminönü Halkevleri olmuştur. Bu halkevleri tiyatro faaliyetlerini verimli kılmak amacıyla tiyatro dersleri vermişlerdir.²²²

1935 yılından itibaren temsil şubeleri halka partinin gönderdiği film izlettirmiştir. 1935 yılında 636 sinema gösterimi yapılırken bu sayı 1939 yılında 1551'e ulaşmıştır.²²³

1936 yılında Sandıklı, Gerze, Burdur, Devrek, Düzce, Edremit, Mudurnu, Salihli, Yalvaç ve Dinar Halkevleri temsil şubeleri yakın çevrelerine turneler düzenlemişlerdir. Kadıköy, İzmir ve Şehremini Halkevleri temsillerin haricinde Karagöz ve kukla temsilleri vermişlerdir.²²⁴

²¹⁹ Halkevlerinin 1934 Senesi..., s.194-202.

²²⁰ Bozok, a.g.m., aynı yer.

²²¹ BCA, 490.01/ 973.768.5 (Urfa Halkevi Yönetim Kurulu Başkanlığından CHP Genel Sekreterliği'ne 25.12.1935 tarihli Halkevinin Temsil Faaliyetleri ile ilgili raporu)

²²² Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Nasıl..., s.53-62.

²²³ CHP 1939'da Halkevleri..., s. 28.

²²⁴ Karadağ, a.g.e., s.99.

1936 yılında 136 halkevi faaliyette bulunmuş, 1.320 temsil verilmiştir. Ankara Halkevi'nin bu yıl içinde düzenlediği 51 temsili 35.000 kişi izlemiş ve halkın temsillere olan ilgisinin ülke genelinde olduğunu yine Behçet Kemal Çağlar'ın Ulus gazetesindeki yazısından izleyebiliriz.²²⁵

“Bu rağbet, yalnız Ankara gibi büyük şehirlerimize has değildir. Karamanda henüz sahne yokluğu yüzünden geniş bir salonun bir köşesinde masalar üzerine kurulan sahnecikte yapılan temsilleri seyri için iyi havalarda salonun kapılarının açıldığını ve sokağın bir kısmını dolduran kalabalığın da seyircilere katıldığını, burada oynanan ve kitabı henüz kütüphanelerde bulunmayan piyeslerden bazı cümlelerin birkaç ay sonraki mektep tahrir vazifelerinde yer aldığını, bazı cami telkinlerinin aynı cümlelerle yapıldığını tespit etmiş bulunuyoruz.”

1937 yılında 137 halkevi 1.549, 1938 yılında ise 209 halkevi 1,703 temsil vermiştir.²²⁶ 1937 ve 1938 temsil şubelerinin faaliyetlerine Manisa Halkevi'ni örnek verebiliriz. Manisa Halkevi Temsil Şubesi 1937-1938 yılları arasında Canavar, Yalnız Bir Kelime, Himmetin Oğlu, Mavi Yıldırım, Tırtıllar, İstiklal, Kahraman, Çoban, Mahçuplar, Yanık Efe, Kanun Adamı, Kör gibi İnkılâp Temsilleri'ni oynamışlardır. Bu piyeslere halkın ilgisi büyük olmuş, bazı piyesler defalarca oynanmıştır. Bu oyunlardan başka radyo ve amfikatör tesisatı ile bazı piyesler radyo oyunu olarak oynanmıştır. Kör, Himmetin Oğlu gibi oyunlar ise köycülük şubesiyle işbirliği yapılarak gerçekleştirilen köy gezilerinde çevre il, ilçe ve köylerde oynanmıştır.²²⁷

1939 yılında temsil şubeleri ülke genelinde bulunan halkevlilerle kaynaşmak, temsil turneleri düzenlenmeye başlıyor. Ankara Halkevi erkek ve kadınlardan oluşan 21 kişilik temsil grubuyla Adana, Tarsus ve Mersin'de temsiller vermek için 25 Nisan 1939'da Ankara'dan Adana'ya hareket ederek. Adana'da Çakır Ali, Zor Nikah, Bir Kelime, Palavra piyeslerini; Tarsus'ta Palavra; Mersin'de Bir Kelime, Zor Nikah, Palavra piyeslerini temsil etmişlerdir. Senaryosunu kendileri yazdığı Karagöz oyununu iki defa Adana, birer kerede Tarsus ve Mersin Halkevleri'nde

²²⁵ Çağlar, “Halkevlerinde Temsiller”, **Ulus...**, aynı yer.

²²⁶ Bozok, **a.g.m.**, s.11.

²²⁷ Günver Güneş-Müslime Güneş, “Manisa Halkevi ve Çalışmaları”, **ÇTTAD**, VI/15, (Güz 2007), s.63.

sergilemişlerdir. Temsilleri başarıyla oynayan grup, yanlarında getirmiş oldukları sahne malzemeleriyle de çevrede taktirle karşılanmışlardır.²²⁸

1940 yılına gelindiğinde halkevleri faaliyetleri içinde tiyatroya gösterilen ilgi fazla olmuştur. Halk sadece piyes seyretmek için değil oyunlarda görev almak içinde ilgi göstermiştir. Temsil şubeleri 2921 temsil verilmiş, bu gösterileri 918.104 kişi izlemiştir.²²⁹

1940 yılı içerisinde Halkevleri Temsil Şubeleri temsil turneleri yapılmıştır. Giresun Halkevi Temsil Şubesi 13 kişi evin güzel sanatlar şubesi caz grubundan 6 kişinin katılımıyla 10 Nisan'da yola çıkmış Rize ve Trabzon'a turne düzenlemiştir.²³⁰ 12 Nisan'da Rize'de sinema salonunda Yalnız Bir Kelime piyesini temsil etmiş, 400 kişilik olan salona iki katı seyirci gelmiştir. Piyenin perde aralarında caz grubu müzik parçaları çalmıştır., 13 Nisan'da ise Hissei Şayia piyesi başarıyla temsil edilmiştir. 15 Nisan'da Trabzon'da Yalnız Bir Kelime piyesini oynanmış ve halk yoğun ilgi göstermiştir. Temsili 700 kişilik sinema salonunun sahnesine konulan mikrofonlarla hem salondakiler hem de şehrin çeşitli yerlerine konulan haporlörlerle bütün halk dinlemiştir. 16 Nisan'da da Hissei Şayia piyesi temsil edilmiş ve halk salonu doldurmuştur.²³¹

Bursa Halkevi Temsil Kolu da Kütahya, Afyon, Burdur, Isparta, Nazilli, Aydın illerinde gösteriler vermek için 20 nisan 1940 günü Bursa'dan yola çıkmıştır. 23 Nisan günü Burdur Halkevi'nde Hissei Şayia piyesi temsil edilmiş, oyunu izleyenlerin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmuştur.²³²

1941 yılında temsil şubeleri çevrelerine uygun şekilde repertuardan seçtikleri piyesleri temsil etmek suretiyle 1940 yılına nazaran daha fazla piyes temsil etmişlerdir. Halkevlerinde 652 piyes oynanmış, 514 film gösterilmiş, 195 müsamere ve 53 köy gezisinde piyesler oynanmıştır. Bu gösterilere gelenlerin sayısı

²²⁸ BCA, 490.01/ 1021.929.4 (Ankara Halkevi Başkanlığından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen 11.05.1939 Temsil Şubesi faaliyetleri hakkında rapor).

²²⁹ CHP Halkevleri 1940., s.20.

²³⁰ BCA, 490.01/1023.936.1 (Giresun Halkevi Başkanı Eşraf Dizdar'ın 22.04. 1940 tarihinde Temsil Şubesinin faaliyetleri ile ilgili gönderdiği rapor).

²³¹ BCA, 490.01/ 1023.936.1 (Giresun Halkevi Başkanlığı'ndan CHP'ne 20.04.1940 tarihi Temsil Şubesinin faaliyetleri ile ilgili raporu).

²³² BCA, 490.01/ 1022.932.1 (Bursa Halkevi Başkanlığı'ndan CHP'ne 01.06. 1940 tarihinde Temsil Şubesinin faaliyetleri ile ilgili raporu).

753.404'tür. 1942 yılında ülke genelinde temsil şubelerinin büyük bir canlılık getirdiği, tiyatroyla ilgili halkın kötü telakkilerin yavaş yavaş ortadan kalktığı, özellikle sahneye çıkmak isteyen fakat çevrelerinden çekinen bayanların halkevi sahnelerinde görev almaya başladıkları Bitlis Halkevi'nde kadın vatandaşların görev aldıkları belirtilmiştir. Bu yıl karagöz denemeleri daha fazla yapılmış, 197 karagöz temsili verilmiştir. Bursa Halkevi'nin büyük bir çalışması sonucunda canlı karagöz oynatılmıştır.²³³

1943 yılı tiyatro faaliyetleri açısından verimli bir yıl olmuştur. Ülke genelinde verilen temsillerin sayısı 3000'ü bulmuştur.²³⁴ Derme çatma sahnelerde temsiller veren Kadıköy, İzmit Adana, Balıkesir, Manisa, Elazığ, Beyoğlu, Eminönü, Zonguldak, Mardin, Diyarbakır, Denizli, Burdur Halkevleri sahne açısından oldukça iyi duruma gelmişler, dekor ve aksesuar konularında da ilerleme göstermişlerdir.²³⁵ Bu yıl en çok temsil veren Halkevi Fatih Halkevi olmuştur. İzmir, Eminönü, Ankara Halkevleri amatör sanatçıları yetiştirmek için tiyatro kursları açmıştır.²³⁶

1945 yılında tiyatro faaliyetlerinde başarılı olan halkevleri arasında Buldan, Bafra, Bor, Eminönü, Kadıköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Adana, Samsun, Ayvalık, Bergama, Mersin, Aydın, Manisa, Sinop, Çorum, İskenderun, Trabzon, Gölcük; halkodaları ise; Çanpazarı (Biga), Argın (Urfa), Paşaköyü (Afyon). Halkodaları köylü temsillerine ağırlık vermişler, bu temsillerde köylüler başarıyla rol almışlardır. 1945 yılında tiyatro oyunlarının dışında Karagöz ve kuklaya da önem verilmiştir. Karagöz çalışmaları iyi olan halkevlerinin sayısı 42'yi bulmuştur. 1945'te sinema makinesi olan halkevi sayısı 44'e ulaşıyor ve partinin göndermiş olduğu 35 mm.lik filmler temsil şubeleri tarafından oynatılıyor.²³⁷

1947 yılında ise Bingöl ve Bitlis Halkevleri'ne birer tane seyyar film makinesi; Antalya, Antakya, Maraş, ve Tokat Halkevleri'ne de sabit sinema makinesi gönderiliyor böylece sinema makinesi olan halkevlerinin sayısı 49'a ulaşıyor.²³⁸

²³³ **CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1942 Çalışmaları**, Ankara, 1943, s.6-8.

²³⁴ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, Ankara, 1945, s.21.

²³⁵ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943...**, s.7.

²³⁶ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944...**, s.21.

²³⁷ **CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1946, s.14-15.

²³⁸ **CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s.17.

19 yıl boyunca halkevleri ve halkodalarında oynatılan oyunların sayısı 400'ü bulmuştur. Ayrıca temsil şubeleri köylere geziler düzenleyerek açık hava temsilleri vermişler, halkodaları ise köylü temsilleri düzenlemişlerdir. Ayrıca tiyatrunun yanında karagöz, kukla gösterileri ve partinin göndermiş olduğu filmlerle halka sinema gösterimleri yapmışlardır. Temsil şubelerinin etkinlikleri sadece kendi halkevleriyle sınırlı kalmamış, çeşitli il ve ilçelerdeki halkevlerinde de temsiller vermişlerdir.

1946 yılından itibaren genel anlamda halkevlerinin faaliyetleri maddi imkânsızlık ve çok partili hayata geçişin etkisiyle beraber azalmaya başlamıştır. Temsil şubelerinin çalışmaları bu nedenlere bağlı olarak azalmış fakat şubenin çalışmalarının azalmasında sahne eksikliği, kadın oyuncu sorunu ve nitelikli piyeslerin azlığı etkili olmuştur. Halkevi repertuarında olan piyesler defalarca oynatılmış, halk artık temsillere rağbet etmemeye başlamıştır. Kadın oyuncu sorunu da önemli bir faktör olmuştur. Örneğin; Muğla Halkevi malzeme eksikliği ve kadın oyuncu eksikliği yüzünden kapatılmadan önceki 6-7 yıl boyunca pek bir faaliyet gösterememiştir.²³⁹

2.4 Özel Tiyatro Gruplarının Halkevlerindeki Faaliyetleri

Özel tiyatro gruplarının bazı koşullarla halkevi sahnelerinde temsiller vermelerine izin verilmiştir. Bu koşullar:²⁴⁰

1- CHP turne programı üzerinde değişiklik yapar.

2-Tiyatro Gruplarının turne programı, repertuarı ve kadrosu bir ay önce CHP'ne gönderilecektir.

3- Salon ve sahnenin ışık,ısıtma masrafları ve oluşacak olan herhangi bir zararın ücretini temsil heyeti öder.

4- Bir yerde 3 temsilden fazla temsil vermiş olan heyetler halkevleri sosyal yardım yararına bir temsil verir. Vergi ve pul masrafları çıkartıldıktan sonra bu temsillerden elde edilen safi kazanç tamamıyla halkevine bırakılır.

²³⁹ Melek Çolak, “*Muğla Halkevi ve Çalışmaları*”, **Toplumsal Tarih**, C.13, S.70 (Ocak 2000), İstanbul, s.14.

²⁴⁰ **BCA**, 490.01/1029.964.1 (CHP Genel Yönetim Kurulu üyesi Konya Milletvekili Sedat Çumralı'nın 21.09.1946 tarihinde özel tiyatro Gruplarının temsil vermesi ile ilgili Halkevi Başkanlığı'na gönderdiği rapor).

Özel grupların halkevinde temsil vermesi için önceleri CHP'ne başvurup onay alma şartı, 1949 yılında Halkevi Yönetim Kurulu onayına bırakılmıştır. Halkevleri Yönetim Kurulu devletin bu konuda ilgili mevzuatına ve talimatnamelerine uygun olarak Özel Tiyatro Gruplarına halkevi sahnelerinde temsil vermeleri için izin vermiştir. Halkevi sahnesinde temsil vermesi onaylanan tiyatro grubunun temsilden 24 saat öncesinden emniyete müracaat etmesi ve satılacak biletlere maliyenin belirlediği oranlarda pullar yapıştırılması kuralı getirilmiştir.²⁴¹

Halkevi sahnelerinde temsiller vermiş olan özel tiyatro gruplarından bazıları şunlardır:²⁴²

Doğu Temsil Heyeti, Süheyla Bedriye Revüsü, Halk Opereti, Kayseri Şule Park Tiyatrosu, Rıfki ve Vedia Erdener Tiyatro Grubu, Hasan Kol Tiyatrosu, İstanbul Halk Tiyatrosu, Burhanettin Tepsi, Atıf kaptan ve eşi Leman Tiyatro Grubu, İsmail Dübüllü Tiyatrosu, Kemal Sahir Tiyatrosu.

²⁴¹ **BCA**, 490.01/9.47.14 (CHP Genel Yönetim Kurulu Üyesi Fahri Bük'ten 26 Mart 1949 tarihinde Halkevi Başkanlığına yazılan yazı). s.2.

²⁴² **BCA**, 490.01/ 1028.960.01; **BCA**, 490.01/6.34.6; **BCA**, 490.01/4.16.1; **BCA**, 490.01/1028.961.1; **BCA**, 490.01/5.26.28; **BCA**, 490.01/ 1030.967.1; **BCA**, 490.01/1028.959.1; **BCA**, 490.01/5.27.9; **BCA**, 490.01/7.39.2; **BCA**, 490.01/1029.962.1; **BCA**, 490.01/1029.964.1 (Özel Tiyatro Gruplarının Temsili ili ilgili raporlar) Cumhuriyet Döneminde faaliyet gösteren tiyatro toplulukları için bkz: Metin And, **Türk Tiyatrosunun Evreleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983. s.409-418.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKEVLERİNDE İNKILÂP TEMSİLLERİ

3.1 İnkılâp Temsilleri'nde İşlenmiş Temalar

3.1.1 Türk Tarihi ve Türk Kimliği

1932 yılında toplanan I. Tarih Kongresi ile devletin benimsediği yeni geçmişte Osmanlı/İslam öğeleri dışarıda bırakılmıştır. Resmi Tarih, Orta Asya+ Kadim Anadolu+ Atatürk Türkiye'si öğelerinin konfigürasyonu ile biçimlendirilmiştir.²⁴³ Beş yüz yıllık bir dönemin tüm değerlerinin yadsınmasından sonra asal değerler daha gerilerde, Orta Asya Türk uluslarında aranmıştır. Ortaasya'da bir iç deniz çevresinde uygar ve mutlu bir ülke düşünülmüş, günün tarihsel bulgularından da esinlenerek, ileri, uygar Türk ulusunun Batıya göç ederek Anadolu'ya uygarlık getirdiği ileri sürülmüştür. Ortaasya Türk ulusu, sanatseverliği, barışseverliği, mertlik ve kahramanlığı ile yüceltilmiştir.²⁴⁴

Resmi tarih tezi bağlamında kaleme alınan piyeslerde halkta yeni bir tarih algısı oluşturarak ulus ve Türklük bilincinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla yazılan eserlerin başında; Faruk Nafiz Çamlıbel'in Akın, Özyurt; Yaşar Nabi Nayır'ın Mete; Behçet Kemal Çağlar'ın Çoban, Atilla, Ergenekon; Münir Hayri Egeli'nin Bay Önder; Celal Esat Arseven'in Bay Turgan adlı oyunları gelmektedir.

3.1.1.1 Akın

Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1932 yılında yazmış olduğu Akın piyesi ulusçuluk söylemini işlemiştir. Akın piyesinde; Ortaasya içdenizinin kuruması sonucu Türk yurdunda yaşanan on bir yıl kuraklık ve kıtlık sonucu orada yaşayan Türkler'in Batıya göç etmeleri anlatılmıştır. Türk soyunun yüksek meziyetli oluşu, diğer uluslara karşı üstün görülmesi piyeste çok sık işlenmiş olan tem'dir.

“Hiçbir elin hüneri Türkle boy ölçüşemez.”²⁴⁵

²⁴³ Levent Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s.351.

²⁴⁴ Sevda Şener, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları (1923-1970)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s.152.

²⁴⁵ Faruk Nafiz Çamlıbel, *Akın*, Nurgök Matbaası, İstanbul, 1965, s.57.

3.1.1.2.Mete

Yaşar Nabi Nayır'ın 1932 yılında yazmış olduğu piyes Orta Asya Türk tarihinden Mete döneminin olaylarını konu edinmiştir. Mete'nin Avrupa uluslarına karşı ordularıyla kazandığı zaferleri anlatan piyeste özellikle Türklerin karamanlıkları üzerinde durulmuştur. Mete'nin yalnız savaşa değil barışa da önem vermesi ve yurdunu kalkındırmak için komşu ülkelerle yaptığı anlaşma sonucunda çok sevdiği atını ve eşini bu uğurda feda etmesiyle vatan sevgisinin her şeyden üstün olduğunun altı çizilmek istenmiştir. Piyes'te olay örgüsü Atatürk Türkiye'sinde yaşanan olaylarla paralel nitelik taşımaktadır. Mete'nin savaşlardaki başarısı ve savaş sonrası yeni bir ülke inşa etmek için kurultaylar toplayıp yeni yasalar hazırlatması Mete'nin şahsında Atatürk'ün sembolleştirilmek istendiği söylenebilir:

“İKİNCİ ASKER:

Ne çabuk geçti aylar! O heyecan günleri
Ayrık dönmiyecek mi bundan sonra hiç geri?
Aylardır bekleyorz gene coşkun bir zafer.
Neden ilan etmiyor Hakan acaba sefer?²⁴⁶

ÜÇÜNCÜ ASKER:

Bambaşka işleri var Mete hanın şimdi de,
Bakın nasıl memleket düzeliyor gitgide
Savaş yalnız savaşla her iş biter mi sanki?
Böyle cenkle, kavgayla geçen eski zamanki
Uyuşuk senelerin yıkamak kirlerini,
Hakan buraya verdi bütün fikirlerini
Bir yenilik buluyor vatanda her yeni ay,
Her sene sonbaharda toplanıyor Kurultay.
Çok şanlı bir tarihin doğması için yeniden
Fikrini anlatıyor toplantıya her giden.
Unutulmuş yasalar yeniden yazılıyor,
Mermer abidelere zaferler kazılıyor.

²⁴⁶ Yaşar Nabi Nayır, **Mete**, Ahmet Halit Kütüphanesi. İstanbul, 1932, s.31.

Bu, inkılâp denilen derenin kaynağıdır.
Daha gürdür ozanın dünkünden şimdi sesi,
Saadeti söyleyor şimdi kaval bestesi.

Yurdun bu uyanışı yeni bahara eşittir,
Çünkü Mete baharı getiren bir güneştir.²⁴⁷

3.1.1.3. Özyurt

Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1932'de yayınlanan Özyurt piyesi Ortaasya Türklerini ele almıştır. Piyenin ana teması medeniyetin taşıyıcısı olarak Türkleri göstermesidir. Türklerin geçtikleri yerlerdeki diğer uluslara medeniyet götürmelerinin yanında bilime ve sanata verdikleri önem vurgulanmıştır. Türklerin barbar olmadıkları ve medeniyeti diğer uluslara öğrettikleri piyeste şu şekilde ifade edilmiştir:

“Demir Han:

Biz kır bin akıncıyla yirmi yıllık yol aştık,
Yirmi yıl yirmiden çok milletle karşılaştık
Uymuyordu, ne kadar yakın olsalar yine,
Renkleri, iklimleri, dilleri birbirine.
Biz gidince kararır belki, dedik içleri,
Başlarına bıraktık nur diye bilgiçleri...
Biz yanına serçeler uğratmayan kartaldık,
Onlar sanki bizlere ne verdi de biz aldık?
Onlar neyi almadı bizler bağışladık da?
Biz çakan bir şimşegiz sonsuz bir karanlıkta:
Geçtiğimiz yollara diken biziz heykeli.
Bizden sonra titredi sazlarının üç teli,
Bizden yuva kurmayı, sevmeyi öğrendiler
Atlılar, milyonları iki kere yendiler.
Biz saman yollarında parlamak yıldız gibi,
Yabancı el değmemiş benliğimiz kız gibi...
Şimdi bu yerlilerden korkacak bizler miyiz?”²⁴⁸

²⁴⁷ A.g.e., s.32.

3.1.1.4. Çoban

Behçet Kemal Çağlar'ın konusunu Orta Asya Türk tarihinden alan Çoban adlı piyesinde Türk ulusuna ve tarihine övgü ön plândadır. Türk ulusu kahraman, yüce ve uygar bir ulus olarak tanıtılmış, uygarlığın taşıyıcısı olarak Türkler gösterilmiştir:

“Bey-

Sanatı, hakikati, ilmi, kahramanlığı

Dünyaya yaysın diye Tanrı Türk'ü yarattı.”²⁴⁹

3.1.1.5. Bayönder

Librettosu'nun Münir Hayri Egeli'ye bestesinin Necil Kazım (Akses)'e ait olduğu²⁵⁰ Bay Önder piyesi Atatürk tarafından Münir Hayri'ye ısmarlaması üzerine kaleme alınmıştır. Piyenin konusunu ve olay örgüsünün nasıl kurulacağını Münir Hayri'ye veren Atatürk piyesin kahramanı olan Bay Önder'in kendi şahsında sembolleşmesini istemiştir.²⁵¹ Atatürk piyesi üç defa okumuş ve üzerinde düzeltmeler yapmıştır.²⁵² Münir Hayri Atatürk'ün piyeste bu denli yoğun etkisini “Ben vasıtayım eser onundur.” sözleriyle ifade etmiştir.

Münir Hayri'nin sözleriyle piyesin konusu şöyledir.²⁵³

“Mevzuda vak'a hemen hemen Ebedi Şefin hayatının sembolleşmesinden ibaretti. Bir fırtınalı günde eşini kaybeden Şef, varını, yoğunu arkadaşlarına dağıttıktan ve idealini gençliğe emanet ettikten sonra ebediyete kavuşacaktı. Gençlik “Türk medeniyetini dünya medeniyetinin üstüne çıkardığını” haykırırken piyes bitecekti.”

Piyenin özü Bay Önder'in şu sözleriyle vurgulanmıştır:

“BAYÖNDER

Herkes bir ödev içindir. Gelir gider.

Belki bilmez nedir borcu, yalnız onu öder.

²⁴⁸ Faruk Nafiz Çamlıbel, **Özyurt**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932. s.19-20.

²⁴⁹ Behçet Kemal Çağlar, **Çoban**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s.30.

²⁵⁰ Levent Boyacıoğlu, *İnkılâp Temsilleri-III Bayönder*, **Tarih ve Toplum**, C.18, Sayı: 104, (Ağustos 1992), s.90.

²⁵¹ Münir Hayri Egeli, **Bayönder**, Güneş Matbaası, İstanbul, s.3.

²⁵² **A.g.e.**, s.6.

²⁵³ **A.g.e.**, s.11.

En mutlu duygularla karşınızda bağırdım:
Gönlüm bir dilek gizler.
Çağlardan beri sizler,
Ardımda dolaştınız,
Benimle savaştınız,
Nece sarp dağ aştınız,
Koştunuz atıldınız
Bu ülkü gezisine yürekten katıldınız.
Sizi gönendirmek için nem var nem yoksa, bugün
Sizlere veriyorum.
Varım sizindir bütün
Yerimi, otağımı önünüze seriyorum

GENÇLER:

Bizim başımız adam, gövdemiz sade ateş.
Bileğimizde bilgi, bize imrenir güneş
Pusatımız altındır güçlük bize oyuncak
Amcamız (amacımız) en yüksek Uygurluğu da aşmak”²⁵⁴

3.1.1.6. Attila (Behçet Kemal Çağlar)

Behçet Kemal Çağlar’ın yazmış olduğu Atilla piyesinde de Türk’ün diğer uluslardan üstün olduğu, Türklerin uygar bir ulus oldukları teması işlenmiştir:

“Attila- Tanrılığı hak etmiş ırka barbar demeyin!

Unutmayın: Türktedir en coşkunu al kanın;

Unutmayın: Türkler de torunu Attila’nın.”²⁵⁵

3.1.1.7. Attila (Kemal Ergenekon)

Kemal Ergenekon’un yazmış olduğu Attila piyesinde Türk soyunun yüceliği övülmüştür. Piyeste Türkler yiğit ve kahraman, medeniyetin taşıyıcısı olarak gösterilmiştir. Türklerin gittikleri yerlere barış ve adalet götürmelerinin yanında bağımsız yaşama duygularının her şeyden üstün olduğu vurgulanmıştır:

²⁵⁴ A.g.e., s. 41-45.

²⁵⁵ Behçet Kemal Çağlar, **Atilla**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.31.

“Muhafız I

-Ne kadar sayınız?

Atlı

- Gökte yıldızlar kadar. Sarı denizde, Çinde, Hintteyken bir ucumuz, Küçük Avrupa ile dolmayacak avcumuz!

Muhafız I

- Ülkünüz nedir?

Atlı

Zafer ve mazluma adalet!

Muhafız I

En yüksek servetiniz?

Atlı

- Ebediyen hürriyet”²⁵⁶

3.1.1.8. Bay Turgan

Celal Esat Arseven’in Bay Turgan adlı piyesinde Türk milletinin esir yaşayamayacağı, vatanına ve bayrağına olan bağlılığı ve sevgisi ana tema olarak işlenmiştir:

Turgan-... Yüz binlerce Türkün saadeti benim ölümümü bekliyor. Ben daha ölmüyorum, Tanrım bana yardım et. Ölüm niçin bu kadar nazlanıyorsun.

Saynur- Turgan ciğerlerim yanıyor.

Turgan- Saynur, Saynur gözlerini aç, işte bak güneş doğuyor, karanlıklar uyanıyor, atlar kişniyor, davullar vuruluyor, atlılar koşuyor, mızraklar parıldıyor. Bak Cengiz’in tuğları göklerde dalgalanıyor. Saraylar yanıyor, zıندانlar yıkılıyor, yüzbinlerce mazlum kurtuluyor. Ey dağlar açıl bu tufana geçid ver.

Saynur- Turgan.

Turgan- Ben de ölüyorum. Fakat bak Saynur bayrağımız yürüyor, al kanlara boyanmış ilerliyor.

SAVULUN.....BAYRAK GELİYOR.”²⁵⁷

²⁵⁶ Kemal Ergenekon, **Attila**, Yeni Basımevi, Bursa, 1935, s.13.

²⁵⁷ Celal Esat Arseven, **Bay Turgan**, İstanbul, 1937, s.85-86.

3.1.2 İnkılâp Temsilleri'nde Milli Mücadele

3.1.2.1. Bağımsızlık ve Vatan Sevgisi

Milli Mücadeleyi ele alan piyeslerin hemen hepsinde işlenmiş olan tema bağımsızlık ve vatan sevgisi temasıdır. Piyeslerde Osmanlı yönetimi, iç ve düşman karşısında vatansever insanların ülkenin bağımsızlığını her şeyden üstün tutmaları ve Milli Mücadeleye katılarak vatanın kurtulması için yapmış oldukları fedakârlıklar anlatılmıştır.

3.1.2.1.1. Devrim Yolcuları

Celal Tuncer'in 1937'de basılan Devrim Yolcuları piyesi Milli Mücadele yanlısı Oben ve bu mücadeleye karşı olan kardeşi Ayüksel'in yaşadıklarını konu edinmiştir. Vatansever Oben, düşmanla işbirliği halinde olan kardeşini bu yoldan vazgeçirmek istese de başarılı olamamıştır. Oben hasta olmasına rağmen ailesini İstanbul'da bırakarak cepheye gitmiştir. Muhabereci subay olarak cephede düşmana karşı vatanını savunmak için çalışmaya başlamıştır. Oben'in görev yaptığı karakolun yakınlarında düşmana bilgi sızdırmak için çoban kılığına girmiş olan kardeşi Ayüksel Türk askerleri tarafından yakalanmıştır. Ayüksel'in vatanına ihanet etmesinden ötürü kurşuna dizilme kararı verilmiştir. Ayüksel'i gören Oben'in yaptığı konuşmada vatan sevgisinin kardeş sevgisinden üstün olduğu vurgulanmıştır:

“OBEN- Beni gördüğün için yüzün kızarmasın! Sen benim ne kardeşim, ne tanıdığımın, Sen yirmi üç seneden beri ekmeğini yediğin, suyunu içtiğin, havasını teneffüs ettiğin bu yurdun kanını emmek isteyen yılanlardan birisin!

...AYÜKSEL- Fakat.. Ağabeyi kardeşinin ölümle karşı karşıya bulunduğu bir günde böyle söyleme! (Ağlar) Beni affet, affet... Kardeşim ben ölüme bile bile koştum ve kabul ettim. Yalnız senin affını istiyorum.

OBEN- Seni affedecek kadar saf bir kalb taşıyorum, yol yakinken dönmüş bulunsaydın belki o zaman... Çünkü o gün ok yayından fırlamamış; kundaktaki çocukların, gebe kadınların karınları deşilmemişti. Sakarya ovaları Türk kanı ile yoğurulmamıştı. İşte bunun için seni affetmek değil, parçalamak istiyorum.”²⁵⁸

²⁵⁸ Celal Tuncer, **Devrim Yolcuları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937. s.33-34.

Piyes'te vurgulanan ana düşünce vatan sevgisinin her şeyden üstün olduğu ve vatanın bağımsızlığı için insanların ülkesini savunması gerektiğidir.

3.1.2.1.2.Vasiyet

Milli Mücadele'de vatanın bağımsızlığı için düşmana karşı gönüllü olarak savaşa katılan askeri okul öğrenci Osman ve arkadaşlarının İzmir'in işgal edilmesinden Türk Ordularının İzmir'e girişine kadar olan süreçte düşmana karşı vermiş oldukları mücadeleyi anlatan piyeste vatan sevgisinin her şeyin üzerinde olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca piyeste düşman askerlerinin Milli Mücadele'de sivil halka yapmış olduğu zulüm gözler önüne serilmiştir. Gençlerin vatansever olmanın yanında düşmanın sivil halka yapmış olduğu zulüm mücadeleye katılma nedenleri olarak gösterilmiştir:

“...OSMAN- ... Düşman sürüsü İzmir'e dalar da kudurmadan durular mı? O yana buyana saldırmadan içi rahat eder mi? Vahşetlerin her çeşidini göstermişler...Hayvanlıklarını icrada kusur etmemişler. Evlere de girmişler.. Irzları da berbat etmişler.. Her Şeyi her rezaleti yapmışlar anladınız mı?

... Zavallılar.. Erkekleri cepheye gitmiş evlere hücum etmeği kahramanlık sanıyorlar. Bu askerlik değil, bu kahramanlık değil, hırsızlık, haydutluktur. Hırsız gibi yurdumuza girdiler. Topraklarımızın sahibi, kızlarımızın hamisi kalmamış zannettiler. Bütün milleti İstanbul'da hükümet postuna oturmuş soysuzlara benzettiler.. İşte bu kuş beyinli sersemlelere aldandıklarını ispat etmeğe gideceğiz. İşte, çiğnenen topraklarımızın, soyulan evlerimizin, berbat edilen kızlarımızın hesabını sormağa gideceğiz.

AFFAN DEDE- Git Yavrum!

VELİ- Git Oğlum!”²⁵⁹

3.1.2.1.3. Fedakârlık

Halit Fahri Ozansoy'un Fransızcadan adapte ettiği Fedakârlık piyesinde vatan aile olarak simgelenmiş ve bir ailenin yaşayabilmesi için vatanın bağımsız olması gerektiği teması işlenmiştir. Piyenin kahramanı olan Niyazi aile bağları yüksek olan ve vatansever biridir. Vatanını düşmana karşı savunmak için cepheye savaşmaya

²⁵⁹ Ahmet Faik Türkmen, **Vasiyet**, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1933, s.9.

gitmiştir. Niyazi'nin cepheye gitmeden önce eşi Belkıs'a yapmış olduğu konuşmada oyunun ana teması olan ailenin var olabilmesi için vatanın bağımsızlığı koşulu kahramanın ağzından şu şekilde verilmiştir:

“NİYAZI- Onu şimdi daha iyi anladım ben.. Vatan nedir; biliyormusun Belkıs?... Şimdi anladım bunu, sevgilim... Vatan sensin, çocuklardır, ocağımızdır, babamdır, bütün benikilerdir, bütün ailemdir. Anlıyorsun ya, işte düşmana karşı bütün bunları müdafaa etmek lazımdır. Başkaları bunu benden daha iyi müdafaa edemezler. Bunun için ben de oraya, kardeşlerimin yanına gideceğim.”²⁶⁰

3.1.2.1.4. Yaman

Vasfi Mahir Kocatürk'ün kaleme aldığı Yaman adlı piyes; düşmanla işbirliği yapmış ve İstanbul'da yaşayan bir paşanın kızıyla nişanlı olan vatansever genç Yaman'ın nişanlısının ailesiyle vatanın bağımsızlığı konusunda yaşadığı çatışmayı anlatmıştır. Milli Mücadele'de Osmanlı asker ve devlet adamlarının düşmanla işbirlikçi tutumu karşısında vatanın bağımsızlığını her şeyden üstün tutan Türk insanının vermiş olduğu mücadele karşılaştırılmıştır. Piyesin kahramanı Yaman vatanda yabancı bir bayrak dalgalanmasını ölmeye tercih etmiş biridir:

“Yaman:

Kalbimde sana karşı sevginin en temizi
Fakat deniz gönlümü eğlendiriyor biraz.
Düşün ki bu yerde de başka türlü yaşanmaz
Her yanda bir yabancı bayrak dalgalanıyor,
Nereye baksam içim kan ağlıyor, yanıyor.
Böyle kendi yurdumda şerefsiz, alçak, rezil.
Yaşamaktansa hergün, gebermek işten değil.”²⁶¹

Yaman cephede savaşmıştır, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra paşa ve işbirlikçileri yurt dışına kaçmıştır. Yaman nişanlısı Pervin'le evlenmeye karar vermiştir. Doğacak çocuğuna isim olarak da Cumhuriyet ismini koymayı düşünmüş böylece piyeste Cumhuriyet rejimine atıfta bulunulmuştur:

²⁶⁰ Halit Fahri Ozansoy, **Fedakârlık**, Ulusal Matbaa, 1940, s.20.

²⁶¹ Vasfi Mahir Kocatürk, **Yaman**, Devlet Matbaası, 1933, s.6.

“Pervin:

Yaman? Yuva kurmağa o halde geldi sıra..

Yaman:

Şüphe yok, Pervin, artık kurulacak yuvamız.

Bu toprak ve gökle arasında pervasız

Bir yavru yetişecek, dünyanın en gürbüzü,

Biz güleceğiz ona bağlayıp ömrümüzü

Ve onun ayağıyla gidecek ebediyet.

Ona güzel de bir ad buldum.

Pervin:

Ne?

Yaman:

Cumhuriyet.²⁶²

3.1.2.1.5. İsimsiz Facia

İsimsiz Facia piyesinde Anadolu insanının topyekün mücadeleye destek vermesi, öğretmenlerin halkın mücadeleye katılmasındaki öncü rolü ve Türk gençlerinin vatanlarına olan bağlılığı Milli Mücadele’de bir Anadolu köyünde yaşanan olaylarla anlatılmıştır. Piyesin kahramanı İstanbul’dan gelen gizli bilgileri Anadolu’daki Türk kuvvetlerine ulaştırmakla görevli olan köy çocuğu İhsan’dır. Köyün öğretmeni olan Cevat köylüyü Milli Mücadeleye katılmaları yönünde ikna etmiş ve köylü topyekün mücadeleye destek vermişler, Köylü kadınlar cephaneye mermi taşımışlardır. Piyes’te ana olay İhsan, Cevat öğretmen ve köyün gençlerinden olan Orhan’ın Türk kuvvetlerine bilgi ulaştırması, düşman kuvvetlerine ise ölüm pahasına bile bilgi sızdırmamak olarak kurgulanmıştır. Vatan için ölmenin onurlu bir şey olduğu İhsan ve Cevat öğretmenin düşman askerleri tarafından yakalandıklarında İhsan’ın ağzından şöyle verilmiştir:

“İHSAN- Milleti ve vatanı uğrunda ölmeği göze alanlar için ölüm meydanına gitmek , düşün meydanına gitmek kadar şerefli dir...”²⁶³

²⁶² A.g.e., s.48.

²⁶³ Baha Hulusi Dürder, **İsimsiz Facia**, Devlet Matbaası, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.32.

3.1.2.1.6. Kahraman

Milli Mücadele'ye katılmada Atatürk'ün halk üzerinde yapmış olduğu olumlu etkiyi anlatan oyunda Atatürk oyunun kahramanı olmasına rağmen sahneye çıkarılmaz, onun kişiliği başkası tarafından tanıtılmıştır. Piyes bir yolcu hanında geçmiştir. Asker kaçağı olan Hüseyin hanın sahibinin kızına aşiktir. Hancı, asker kaçağı olan Hüseyin'e kızını vermek istemediği için yüksek miktarda başlık parası istemiştir. Hüseyin'in kardeşi Hasan düşmanla işbirliği halindedir. Kızı alabilmesi için başlık parasını Hüseyin'e vereceğini söyleyen kardeşi bunun karşılığında hana gelecek olan millici binbaşı Aziz'in gizli evraklarını çalmasını şart koşmuştur. Hüseyin gizli evrakları çalarak abisine vermiştir. Atatürk'ün şahsının sembolleştirildiği kahraman hanın önüne gelerek Hüseyin'den su istemiştir. Kahramanın Hüseyin'le bu sırada yapmış olduğu konuşmada vatanseverlik duyguları ön plândadır:

...

“Arkanda başka hasret çekilecek ne var ki?

Önde düşman dururken arkaya kim bakar ki?

Üstünde şanlar tüten bir tek dağın mı kaldı?

O dağda dalgalanan bir bayrağın mı kaldı?”²⁶⁴

Kahramanın konuşmasından etkilenen Hüseyin gönüllü olarak askere gitmeye karar vermiştir. Kardeşine vermiş olduğu gizli evrakların düşmanın eline geçmemesi için evrakları kendisine vermek istemeyen kardeşini öldürmüştür. Binbaşı Aziz'in Hüseyin'i gönüllü kuvvetlerin başına geçirmesinden sonra Hüseyin ve sevdiği kız savaşmak için cepheye gitmiştir. Piyeste Milli Mücadele'de Mustafa Kemal'in halkın vatanseverlik duygularını kamçılaman etkisi ve kahramanlığı vurgulanmıştır.

3.1.2.1.7. Sakarya

Piyeste Milli Mücadele'nin boş bir mücadele olduğuna inananlarla, mücadelenin haklılığına ve başarıya ulaşacağına inanan gençlerin düşünceleri ve yaşadıkları anlatılmıştır. Türk halkının yüzyıllarca savaş meydanlarında boşu boşuna savaştırılmasından dolayı Osmanlı yönetimine sitem edilmiştir. Vatanın savunulması

²⁶⁴ Faruk Nafiz Çamlıbel, **Kahraman**, Cumhuriyet Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.9.

için verilen Milli Mücadele Hareketi'nin boş bir hareket olmadığı ve bu harekete inanan insanların dayanak noktası piyeste Birinci ve İkinci İnönü Savaş'ları olarak gösterilmiştir:

“FAİK:

İkinci Grup bu milleti tanımıyor. Onlar aç kaldılar mı, susuz kaldılar mı, papuçsuz kaldılar mı, dört duvar arasındaki o rahat vatanseverliği bile yapacak takatleri kalmıyor. Halbuki bu millet, elindeki silahı bozukken de yenmesini bilmiştir. Asker, belki altı yüz yıldır, ilk defa şimdi niçin döğüşüğünü biliyor. İlk defa şimdi kendi yurdu ve kendi onuru için can vermesi lazım olduğunu biliyor.

MUHSİN:

Sizin bir düzeye söylediğiniz şu Milli Mücadele havası, bu körü körüne inanmak havası mıdır, kuzum? Hüküm vermek için delil lazım. Delilleriniz nedir?

ALPTEKİN:

O da var: İşte Birinci İnönü, işte İkinci İnönü!”²⁶⁵

3.1.2.1.8. Ana

Behzat Butak'ın yazmış olduğu Ana piyesi Milli Mücadele'de vatan sevgisini her şeyden üstün tutarak oğlunu öldüren bir annenin yaşadıklarını anlatmıştır. Piyenin kahramanı olan Behiye Hanım Çanakkale'de Mustafa Kemal'le birlikte savaşmış olan Miralay Refet Bey'in karısıdır. Eşi ve bir oğlu savaşta şehit olmuştur. Hayatta olan diğer oğlu Faruk padişah yanlısıdır. Milli Mücadele'de düşmanla işbirliği halindedir. Behiye Hanım ise vatansever biridir. Behiye Hanım Ankara'dan gelen ve düşmanın plânlarını ele geçiren millici gençleri evinde saklamaktadır. Bunu öğrenen Faruk plânları ele geçiren millici Turgut'u öldürmek istediği sırada Behiye Hanım onu öldürmüştür. Osmanlı askerleri millicilere yardım ettiği için Behiye Hanımı kurşuna dizeceklerdir. Son sözlerinin ne olduğunu soran askere Behiye Hanım vatan için oğlunu öldürmekten pişman olmadığını söylemiştir:

“BEHİYE- Evet, var! Bir çift sözüm var! Ben, bu yurdun kurtulması için hayata gözlerini kapıyan büyük oğlumun ve kocamın arkasından bir oğul katili olarak gidiyorum.. Bu oğul ki, dünyada benim son ümidim, son direğimdi.. Fakat

²⁶⁵ Nüzhet Haşim Sinanoğlu, **Sakarya**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.55-56.

onu tuttuğu yanlış yoldan çeviremedim.. Onu, yurdu batırmak isteyenlerle birlik olmasın diye neler yapmadım. Fakat dinlemedi... Yalvarmalarına, gözyaşlarına bakmadı.. Yurda en büyük kötülüklerinden birini yapacağı sırada vurduğum, onu.. Kendi cezasını kendi elimle vermiş oldum. Fakat bunun için müteessir değilim, bunun için üzülmiyorum bile.. Yurdun kurtulması için bir oğul katili olduğuma pişman değilim. Bilakis içimde büyük işler yapan her büyük Türk kadınlarının duyabilecekleri bir sevinç ve öğünme var.. Çünkü ben, bütün bunları sevgili yurdum, sevgili Türkiyem için yaptım. Onun yaşaması ve kurtulması ruhumu şenletecektir.

YAŞASIN BÜYÜK TÜRKİYE!!!..”²⁶⁶

3.1.2.1.9. En Ulu Eseri

En Ulu Eseri adlı bu piyeste Milli Mücadele’de vatanın bağımsızlığı için bir evladın babasının ondan nefret edecek seviyede vatan hainliği yapmış olduğu sanması üzerine yaşanan olayları konu edinmiştir. Vatanını çok seven emekli yarbay Fehim’in oğlu Cevat Ankara’dan aldığı emir üzerine Kuvayı İnzibatiye karakolunda emir subayı olarak görev yapmaya başlamıştır. Fehim’in diğer oğlu Ulvi ise cephede Mustafa Kemal’in yanında savaşmaktadır. Fehim, Cevat’ın Ankara adına casusluk yaptığını bilmediği için çok üzülmemekte, oğlundan nefret etmektedir. Düşmandan gizli belgeleri çalmak için Ankara’dan gelen Nusret’i Fehim evinde saklamıştır. Nusret, Cevat’ın görevli olduğu düşman karakoluna bilgileri çalmak için gittiğinde yakalanmıştır. Nusret’in gizli bilgileri Ankara’ya ulaştırması için yardım ettiği sırada Cevat, düşman askerleri tarafından kurşunlanmıştır. Ölmek üzereyken Nusret’e söyledikleriyle milli kuvvetler adına çalıştığını ifade etmiştir:

“Cevat- Ben mi? Ben ah.. Başka şey yapmak isterdim.. Savaşta sizinle beraber ateş altında, çarpışmak isterdim.. O şeref başka.. Fakat yurt için buda lazımmış....Ben onun Mustafa Kemal’in çocuğu ben kuvayı milliyenin, kutsal ordunun casususyum.. Fakat ah... Ne yapabilirdim, ödevim her şeyimden kutsaldı, onörüm, varlığım, yurdumun yanında nedir ki? Oh.. Nusret... Kardeşim.. Kaçınız siz, durmayınız ve... Oraya.. Deyiniz ki, yüz yirmi sekiz ölüyor, büyük şerefine, ordusuna, Bayrağına bir selam, bin saygı!...”²⁶⁷

²⁶⁶ Behzat Butak, **Ana**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.58.

²⁶⁷ Aziz Mustafa Altuğ, **En Ulu Eseri**, Ege Basımevi, Mersin, 1934, s.y.

3.1.2.1.10. Günlerden Bir Gün

Piyesin konusu Milli Mücadele’de Anadolu köylerinden birinde vatansever Demirci ve ailesinin aynı zamanda köylülerin vatan için yapmış olduğu fedakârlıklar anlatılmıştır. Demirci, Mustafa Kemal’in cephede yardımcısı olmuştur. Demirci’nin karısı da cepheye savaşmak için gitmiştir. Demirci’nin karısı cepheye silah taşırken çocuğuyla birlikte uçurumdan yuvarlanarak ölmüştür. Bunu duyan kızı da düşmanla savaşmak için cepheye gitmiştir. Piyes’te Türk köylüsünün vatanseverliği vurgulanmakla beraber, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü’nün vatan için yapmış oldukları fedakârlıklar ve halkın onlara olan inancı Demir’in ağzından şöyle verilmiştir:

“DEMİRCİ- Aklım başımda Ayşe! Biz ölmezsek geridekiler yaşayamaz. Ben bunu yerinden öğrendim. Herkesin canı herkese göre tatlı. Gel gelelim can var; cancık var! Bizi nasıl olsa o İstanbul’daki adam yerine koyup yüzümüze bakmıyordu. Sanki canımızın kıymeti yoktu. Burada değilse başka bir yerde ölüme sürüverirdi bizi. Kendi toprağımız için ölmemiz onun için düğün bayram gibi geliyor bana. Bir de başımızdaki yiğitleri görünce oynaya oynaya düşmana saldırırım geliyor. Arslan gibi paşalarımız var. Vallahi arslan demek için yelesi eksik Mustafa Kemal’in İsmet Paşa desen yavuzların yavuzu. Bir görsen onların canını dişine taktığını. Uyku yok, tünek yok, yerine göre yemek içmek bile yok. Onların buyruğunda olduktan sonra ölümü koğalarsın alimallah! Tanrım bir değil bin ömür versin, onlar da İstanbul’da yan gelip yatsalardı. Allah esirgesin, başsız, buyruksuz ne olurdu bizim halimiz!.”²⁶⁸

Ayrıca piyeste milli mücadelenin zor şartlar altında kazanıldığına vurgu yapılmıştır. Köylü mücadeleye destek vermek için her şeyini seferber etmiştir:

DEMİRCİ- Yolun açık olsun. E komşular. Gelelim Mustafa Kemal’in buyruğuna. Var mı bizim köyde onun istediği?

ESME HALA- Ne gezer yavrum, erkeksiz evde kılıç, tüfek mi kalır!

....

ESME HALA- Haydi yürüyün uşaklar! Gerekse evlerimizi yıkıp çivilerini sökelim!”²⁶⁹

²⁶⁸ Hamdi Olcay, **Günlerden Bir Gün**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s.30.

²⁶⁹ **A.g.e.**, s.33.

3.1.2.1.11. Ümit Mektebinde

Bu piyes Milli Mücadele’de bir lise öğrencisinin vatani için hırsız damgasını göze alacak kadar mücadeleyi destekleme inancını yansıtmıştır. İstanbul’da bir okulda öğrencilerin muhacirler için toplanan parayı Yunan askerlerinin peşinde olduğu Aydın muhaciri bir gencin Anadolu’ya geçebilmesi için çalan piyesin kahramanı Şefkat vatani için hırsız damgasını yemeyi göze almıştır:

“ŞEFKAT- Bu para kadıncağızın söylediği gibi bir canı kurtaracaktı, muavin hanım.. Bu kadın Aydın muhacirlerindendir. Köyü, evi yananlardan, bütün sevdiklerinin en acı ölümlerini görenlerden... Kardeşi nihayet yirmi yaşında bir genç.. Yunanlılar onu bir zamandan beri arıyor. Ele geçirirlerse ya sürecekle, ya öldürecekler. Çocuk Anadolu’ya kaçacak. Hiç olmazsa yirmi beş lira lazım. Bende yok. Kimseden de isteyemem.. Sebep söylemek lazım.. Halbuki sebep söylesem ele geçmesine, ölmesine sebep olurum.. Yaptığım büyük kabahat.. Biliyorum. Fakat düşündüm ki bu para da muhacirler için toplandı.. Bu para bir hayat kurtaracak, Anadolu ordusuna yeni bir silah kazandıracak... Onun için...”²⁷⁰

3.1.2.1.12. Vatan ve Vazife

İstanbul’da yaşayan teğmen Erman’ın düğün günü Ankara’dan almış olduğu gizli emirle düğününü bırakıp cepheye gitmesini ve düşman cephaneliğini havaya uçurmasını anlatan bu piyeste vatan sevgisinin yüceliği teması işlenmiştir:

“ERMAN- Burada düşmanın büyük bir cephane deposu var, orayı ziyaret edeceğim. Yanımda iki bomba var, şansım yardım ederse yetişir de artar bile.

ALTIN- Anlıyorum, lâkin bu sizin ölümünüze sebep olabilir.

ERMAN- Melunların yüz binlerce liraya mal olan bir cephaneliğini havaya uçurmak her halde benim ölümümünden çok daha değerli bir iştir...”²⁷¹

3.1.2.1.13. Uyanış

Milli Mücadele’de vatanına bağlı iki kardeşin vatan için cephede düşmanla savaşması ve bu uğurda vermiş oldukları mücadele anlatılmıştır. Piyesin kahramanı olan Ayşe’nin hayatta bir tek abisi vardır. Ayşe cephede savaşan abisini ağır yaralı bir şekilde bulmuştur. Bu sırada Ayşe’nin yanına gelen Nedim Ayşe’yle beraber Anadolu’da düşmana karşı savaşmaya karar vermişlerdir. Büyük Taarruz’un emri

²⁷⁰ Reşat Nuri Güntekin, *Ümit Mektebinde*, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931, s.29.

²⁷¹ Saim Kerim Kalkan, *Vatan ve Vazife*, Ulus Basımevi, Ankara, 1934, s.63.

gelmiştir. Cephede bulunan Mehmet Çavuş'un yaralandığı sırada söyledikleri vatan ve bayrak sevgisinin yüceliğini göstermiştir:

“Mehmet Çavuş- Yüzbaşım.. Ben.. artık... Ölü..yo..rum.. Fakat ne yazıkki..zaferi göremeden...Ölüyorum yüzbaşım...sana verdiğim bayrağı üzerime ört... Çünkü...ben onun için yaşadım...Onun gölgesi altında ölmek isterim.. Sevgili bayrağım.. Bu topraklar senin gölgen altında yaşmalıdır... Ey Türk bayrağı daima yüksekler tut ona el uzatanların ellerini kır.. Onun kırmızı rendi damarındaki asil kandır.. Ay senin yurdun kalbindir... Öl fakat yere düşme...”²⁷²

3.1.2.1.14. Yurdum İçin

Milli Mücadele’de vatanını seven gençlerin vatanın bağımsızlığı için vermiş oldukları mücadele anlatılmıştır. Babaları Sakarya Savaşı’nda şehit düşen Orhan ve Erhan cephede savaşmakta olan iki gençtir. Yabancı dil bildikleri için Binbaşı onlara düşmanın arasına sızıp, düşmanın gaz depolarını ve cephanelerini havaya uçurmaları için görev vermiştir. Orhan ve Erhan bir hafta uyumadan gaz depolarını havaya uçurmayı başarmışlardır. Uyuya kaldıkları bir yerde düşman askerleri onları yakalayıp hapsedmiştir. Düşman askerleri onlardan Türk ordusu ile ilgili bilgi almak istese de onlar vatanlarını satmayacaklarını, ölürken Yaşasın Türkiye diye bağıracaklarını söylemişlerdir. Düşman askerlerinin silahlarını ele geçiren gençler askerleri öldürerek cephaneliği de havaya uçurmuşlardır. Orhan ağır yaralanmıştır. Binbaşı ve askerler yanlarına gelmiştir. Orhan ölmüştür. Erhan ise kardeşinin yurdu için öldüğünü ,aldığı görevi tamamen yerine getirerek öldüğünü, kendilerinin bu uğurda öleceğini fakat Türk Yurdu’nun ebediyen yaşayacağını söylemiştir:

“Erhan-...Ey yurdum!

Senin uğrunda, ve istiklalini korumak yolunda çalışmak ve ölmek ne büyük şereftir. Biliyorum ve çok inanıyorum ki, bütün Atatürk çocukları benim duygumu taşıyorlar. Böyle inanlı bir gençliğe dayanan bu yurt ölmez, öldürülemez de.”²⁷³

²⁷² Fevzi Şaşmaz, **Uyanış**, İstanbul, 1937, s.34-35.

²⁷³ M.Feyzi Sözen, **Yurdum İçin**, İl Basım Evi, Balıkesir, 1936, s.14.

3.1.2.1.15. Vatan Uğrunda

Vatan Uğrunda piyesinde Türk erkeğinin ve kadınının vatani için göstermiş olduğu cesareti, Milli Mücadele’de düşman askerlerinin sivil halka yapmış olduğu kötülükleri anlatmıştır. Piyesin kahramanı olan Samiye’nin oğlu Hasan’ın Rumca bildiği için Anadolu kuvvetleri adına casusluk yapmak için cepheden köyüne gelmiştir. Milli kuvvetlerin istihbarat memurunun yanına uğrayarak gizli belgeler almıştır. Hasan’ı gören düşman askerleri peşine düşmüştür. Hasan evine gelip annesi ve sevgilisi Leyla’ya belgeleri saklamasını söyledikten sonra kendisine saklanmıştır. Eve gelen Yunan askerleri Hasan’ın evde olmadığını söyleyen anneye inanmazlar ve Leyla’ya kızgın ateşle işkence yapmaya başlarlar. Hasan bu sırada ortaya çıkar. Askerler Hasan’a işkence yapmaya başlarlar ve gözlerini kör edeceklerini söylediklerinde Leyla evrakların yerini söylemeye kalkışır. Masanın üzerinde Yunan askerinin bırakmış olduğu silahı alan Samiye Leyla’yı öldürür. Askerler de Samiye’yi öldürür. Hasan’a evrakların yerini söylemezse onu da öldüreceklerini söyleyen askerlere Hasan’ın söylemiş olduğu sözler Türk kadının vatanseverliğini ve kahramanlığını vurgulayıcıdır:

“Hasan- Alçak köpek, anamın nasıl kahramane öldüğünü görmedin mi? Beni, senin çok korktuğün ölümle tehdit ediyorsun. Demin bir “Türk” kadınının ölümünü gördün. Şimdide oğlunun cesareti ondan aşağıya olmadığını göreceksin. Nerede şu seni çok korkutan ölüm? Ben ona sevinerek koşayım!”²⁷⁴

Askerler Hasan’ı da kurşuna diziler ve piyes biter.

3.1.2.1.16. Çakır Ali

Milli Mücadele’de doktorların olumlu rolüne, mücadelenin zor şartlarını anlatan Çakır adlı piyesin konusu Milli Mücadele’de Çukurova’da düşman tarafından yakılmış bir evin harabesine kurulan seyyar bir hastanede geçmiştir. Cephede yaralananlar hastahannede bir doktor ve yardımcısı olan Bibi kadın tarafından tedavi edilmektedir. Köyün delikanlılarından olan Çakır Ali cephede düşmana karşı korkusuzca savaşan bir kumandandır. Bibi’nin kızı Eşe Çakır Ali’nin nişanlısıdır, sürekli onu düşünmektedir. Doktor gelen yaralı askerleri elinde olan imkânlarla tedavi etmeye çalışmaktadır. Köyün imamı uçaklardan halkın moralini

²⁷⁴ Osman Sabri Adal, **Vatan Uğrunda**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931, s.24.

bozmak için düşman askerleri tarafından atılan kağıtlardan almak için mücadele etmiş, bir tanesi alarak doktorun yanına gelmiştir. Atılan kağıtlarda padişahın orduları ile düşman ordularının birleştiği ve milli kuvvetleri perişan ettikleri haberleri yazılıdır. Doktor imama kızarak bunların peşinde koşacağına burada eksik olan şeyleri tamamlamaya çalışarak diyerek imamı kovalamıştır. Cephede kahramanca savaşan Çakır Ali kolundan ağır bir şekilde yaralanmış ve çok kan kaybetmiştir. Doktor kolunun kesilmesi gerektiğini söylediğinde Çakır Ali Doktora:

“Telaşeniz ne? Bir memleket için bir kol çok mu?.. Kes doktor kes..”²⁷⁵
diyerek vatanını her şeyden üstün tutan bir Türk genci profilini çizmiştir.

3.1.2.1.17. Matem Marşı

Milli Mücadele yanlısı ve karşıtlarının aynı aile bireyleri içinde ele alan piyeste olay İzmir’in işgali sırasında İzmir’de bir evde geçmiştir. Tahir, Nejat, Necdet kardeşler. Necdet, Tahir ve babaları vatanın içinde bulunduğu duruma üzülen kişilerdir. Nejat ise düşmanla beraberdir. Milli kuvvetlerin arasına girerek ordunun düşmana karşı hazırlanmış olduğu plânlarını çalmıştır. Baba ve kardeşleri Nejat’ı plânları düşmana vermemesi için ikna etmeye çalışsa da Nejat plânları vermeyeceğini söylemiştir. Plânları vermek istemediği için Necdet kardeşini öldürmüştür. Kardeşinin öldüğü sırada söylemiş oldukları vatanın her şeyin üstünde olduğunu vurgulamaktadır:

“Necdet- Ölen Nejat değil, vatan hiyaneti, kaybolan kardeşim değil, yüzlerce vatan kardeşimin felaketidir. Bakınız!...”²⁷⁶

3.1.2.1.18. Ateş

Milli Mücadele’de vatansever olan Hüseyin’in cepheye cephaneye taşıdığında düşmanın eline geçeceğini hissettiğinde cephaneyi de kendisiyle birlikte havaya uçurduğunu anlatan piyeste vatan sevgisi her şeyden üstündür. Hüseyin’in cepheye gitmeden önce karısıyla konuştukları yaşlı, genç herkesin düşman karşısında vatanını savunması düşüncesini ortaya koymuştur:

²⁷⁵ Ferit Celal Güven-Raşit Rıza, **Çakır Ali**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937, s.17.

²⁷⁶ Aziz Mustafa Altuğ, **Matem Marşı**, Ege Matbaası, Mersin, 1934, s.19.

.“Hüseyin:

Bana hicran olacak, iyi belle sen şunu,
Bir düşmanı vurmazsa silahımın kurşunu.

Zeynep:

O kadar vurdukların yetmez mi kaç savaşta,
Yine düşman vurmayı özlüyorsun bu yaşta?

Gönlünde saklayıver bir parça muradını.

Bir az da gençler alsın düşmanın tadını!

Hüseyin:

Ayrırmazsam birini bir kurşunumla candan,
Gözüm açık olarak gideceğim cihandan.”²⁷⁷

3.1.2.1.19. Kızıl Çağlayan

Kızıl Çağlayan piyesi Kurtuluş Savaşı’nda düşman işgalinde bir köyde geçen olayları anlatan piyeste vatansever insanların yanında vatanına ihanet eden iç düşmanların yapmış olduğu kötülükler anlatılmıştır. Köyün delikanlısı olan Nimet sevgilisi Leyla’yı köyde bırakarak cephede savaşmaya gitmiştir. Köyün eşraflarından Ahmet düşmanlarla işbirliği yapmış biridir. Ahmet zorla Leyla ile nişanlanmıştır ve düşman askerleri Leyla’yla birlikte olmak içi zorlamışlardır. Nimet düşmanların savaş plânlarını çalmak için köye geldiğinde bu durumu öğrenmiştir. Ahmet, Nimet’e Leyla’yı bırakması için bir tas altın teklif etmiştir. Bunun üzerine Nimet Ahmet’e:

“Nimet-...

Sen zanneder misin ki Türk satar namusunu?

Hayır.. Sen git o Yunana söyle Nimeti astır!

Bağrımı hançerle deş! Çünkü kalbi elmastır!

Nimet:

Kardeş mi? Nişanlımı elimden alan kardeş!

Biri harpte ölürken yatakta kalan kardeş!”²⁷⁸

²⁷⁷ Faruk Nafiz Çamlıbel, **Ateş**, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1939, s.10.

²⁷⁸ Nihat Sami Banarlı, **Kızıl Çağlayan**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.30-31.

Türk insanın onurlu olduğunu, namusu satmayacağını söyleyen Nimet teklifi kabul etmeyerek Leyla'nın evine giren düşman askerleriyle çatışmaya girişmiştir. Beş düşman askerini öldüren Nimet ve Leyla'da ağır yaralanmıştır. Bu sırada köye borazan sesleri eşliğinde Türk ordusu girmiş ve köy düşmandan kurtarılmıştır.

3.1.2.1.20. Kartal

İzmir'in işgaliyle başlayan piyes ülkenin kurtuluşuna kadar geçen olaylarda Milli Mücadele yanlısı ve karşıtı olan kişiler karşılaştırılarak Osmanlı yönetiminin düşmanla işbirlikçi tavrı ortaya konmuştur. Piyenin kahramanı Kartal tayyarecidir ve vatan için savaşmaktadır. Kartal sarayla ve düşmanla birlik olan birini vatan için öldürmüştür:

“Kartal:

Hayatın kıymeti yok vatanımın yanında..
Eğer sen Türklüğünü taşısaydın kanında,
Sarayla birlik olup yurdunu satmasaydın,
Kurtuluş yollarında Türk'le verip el ele
Koşardık hep beraber aynı yücele emele..
Mademki sen sarayın, düşmanların elisin
Bunun için burada ölmelisin..”

Piyeste Türk kadının Milli Mücadele'deki rolü de anlatılmaktadır:

“Şahin:

Kurtuluş savaşında ananın çok hakkı var..

Emir:

Kucağında yavrusu, sırtında ağır gülle
Cepheye koşuyorken, yaralı gönülle
Yorulmak ne bilmiyor, uyumuyor bir saat.”²⁷⁹

Kartal ülkenin kurtuluşunu göremeden ölmüştür.

3.1.2.1.21. Bir ses

Milli Mücadele oğlu şehit olan bir annenin çocuğuna olan özlemine anlatan piyeste vatan için şehit olmanın onurlu bir şey olduğu vurgulanmıştır. Şehit olan

²⁷⁹ Şükrü Halil Tuğal, **Kartal**, Ulus Basımevi, Ankara, s.80.

gencin hayali annesinin yanına gelerek genç annesine vatani için öldüğünü ve mutlu olduğunu bunun için annesinin de üzülmemesi gerektiğini söylemiştir:

“OGUL- ...Düşün ki oğlun beyhude ölmedi; onun aziz vatanımız için ölmesi elbette işe yaramıştır. İşte bu düşünce senin için büyük bir teselli olmalıdır. Benim döktüğüm kanım, nasıl ki vatana lüzumlu ise, senin de döktüğün gözyaşları o nispette nâfi olduklarını düşünerek teselli bul ve sevin...”²⁸⁰

3.1.2.1.22. Tarih Utandı

İhtiyar bir adamın bir Türk çocuğuna Büyük Türk Tarihi isimli kitabı okuyup anlattığı bir tablo ile başlayan piyeste; Milli Mücadele yıllarını ve Mustafa Kemal'in ülke için yaptıklarını bir Anadolu köyünde yaşanan olaylardan hareketle anlatılmıştır. Piyesin kahramanı olan Kemal vatani ve namusu için her türlü fedakarlığı yapan biridir. Nişanlısı Ayşe'yi düşmanlara teslim etmemek için kendi eliyle öldürmüştür:

“Kemal:

Vatanımızı ve namusumuzu elimizden almaya kalktığınız zaman onların uğruna teker teker ölür, onları size mal etmeyiz Zait Efendi...”²⁸¹

3.1.2.1.23. İstiklâl

Reşat Nuri Güntekin'in Osmanlı Dönemini ele alan İstiklâl piyesi²⁸² kapitülasyonlardan dolayı devletin içine düştüğü durumu gözler önüne sererek piyeste asıl vurgulanan tema vatanın bağımsızlığıdır. Tersa adası göçmeni olan Hüseyin Türkiye'de adam öldürdüğü için idama mahkum edilmiştir. Yabancı binbaşı ve tercüman hapisane müdürünün odasına gelerek kapitülasyonlar gereği başka ülkenin vatandaşının Türkiye'de idam edilemeyeceğini ve suçlunun serbest bırakılmasını istemişlerdir. Hüseyin Türk olduğunu ve böyle bir şeyin ülkenin iç işlerine karışmak olduğunu ve bunu kabul etmeyeceğini idam edilmek istediğini söylemiştir. Hüseyin'in öldürdüğü çocuğun babası da ordadır. Hüseyin'i vatanın bağımsızlığı için ölümü göze almasından dolayı affetmiştir. Vatanın bağımsızlığını kendi oğlunun ölümünden üstün tutmasıyla baba örnek bir vatanseverdir.

²⁸⁰ Emre Aksongar, **Bir Ses**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942, s.8.

²⁸¹ Ali Zühtü Altaylı- Müçteba Selahattin Or, **Tarih Utandı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.20.

²⁸² Reşat Nuri Güntekin, **İstiklâl**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

3.1.2.2. Milli Mücadele’de Atatürk

3.1.2.2.1. Hedef

Hedef piyesinde Milli Mücadele’de Anadolu köylüsünün Mustafa Kemal’e olan inancını ve mücadeleyi desteklemesi anlatılmıştır. Piyesin kahramanı Efe vatansever biridir. Efenin kızını köyden Çakır’ın oğlu Ali istemektedir. Ali, Milli Mücadele’ye katılmadığı için Efe kızını Ali’ye vermemiştir. Ali’de arkadaşıyla beraber mücadeleye katılarak vatan için mücadele etmiştir. Mustafa Kemal piyeste ilahi bir varlık olarak gösterilip Türk soyuna övgü yapılmıştır:

“ Rüstem

Çakır söyledi bana, bilmem beklide yalan.

Mustafa Kemal olmuş orduya baş kumandan?

....

Efe

...

Ve o peygamber değil yalnız Türk oğlu Türk’tür.

Yurtta kaygu kalmasın o edince kumanda

İmanım var ülkemiz kurtulur tez zamanda.

Düşmanların içinde bilmeyen varsa onu.

Görsünler ne olacak bu uyanışın sonu.”²⁸³

3.1.2.2.2. Bir Yuvanın Şarkısı

Milli Mücadele’de İstanbul’da çocuk yuvası olan Ayhan hanımın babasının Milli Mücadele’yi desteklediği için düşmanlar tarafından yuvasına el konulmuştur. Bunun üzerine Ayhan hanım Anadolu’ya geçerek cephelerde mücadele etmiştir. Ayhan hanım savaşırken yaralanmıştır. Milli Mücadele’nin başarıyla sonuçlanmasından sonra yuva tekrardan açılmıştır. Piyeste Türk’ün geleceği güvenli ve umut vericidir, bu güvenin kaynağı ise Atatürk’tür:

“Selcan:

Bu yurttta gece olmaz, her gönülde bir, Gazi

Ve bir Gazi öğüdü böyle yandıkça kızım.

²⁸³Yunus Nüzhet Unat, **Hedef**, İstanbul Hapishane Matbaası, t.y., s.49-50.

Bundan böyle her sabah, gün uyandıkça kızım,
Türk yurdunda bir başka güneş görüp yanacak.
Büyük Türk Güneşini güneşler kıskanacak
Hergün yeni bir adım atacaksın ileri,
Sen bu zümrüt yurdunu sen bu yakut illeri,
Yeni ülkü yolunda hergün daha aydınlık bulacaksın..²⁸⁴

3.1.2.2.3.Mavi Yıldırım

Mavi Yıldırım piyesinde mücadelenin başarıya ulaşacağına olan kesin inancı ve savaştan sonra yeni bir düzenin kurulması gerekliliği ve bu düzeni kuracak kişi olarak da Mustafa Kemal gösterilmiştir. Piyesin konusu ise; İstanbul'da Milli Mücadeleyi desteklemek için kadın ve erkeklerden oluşan kişilerin Mavi Yıldırım adında bir grup kurmaları ve mücadeleyi desteklemeleri anlatılmıştır. Mavi Yıldırım Grubu'nu oluşturanlar ülkenin kurtuluşuna olan inançlarının yanında zaferden sonra yeni bir ülkenin kurulacağı inancını taşıyan kişilerdir:

“Yalçın- Toprak istiklali, hudut istiklali, siyasi istiklal, kafa, kalp istiklali,,
Yani topyekun büyük inkılap.

...

Yalçın- Evet doğru vatan dümdüz olacak onun üstüne yeni bir vatan kuracağız. Kafa taslarımızın içindeki karanlık aneleri boşaltacağız, temizleyeceğiz ve içine yalnız yirminci asrı değil, fakat yirmi birinci asrın icaplarını dolduracağız.

....

Nuri- Bunun içinde Mustafa Kemal denilen mihrabın etrafında toplanacağız.²⁸⁵

3.1.2.2.4. 30 Ağustos

Milli Mücadele'de Anadolu insanının Mustafa Kemal'e olan inancını ele alan piyeslerden biri de 30 Ağustos piyesidir. Köylü Satılmış'ın söyledikleri bu inancı ortaya koymaktadır:

“SATILMIŞ- Ne olursa olsun.. Madem ki millet topluca başına Mustafa Kemal Paşa'yı geçirmiş; o da düşmana karşı konmasını emretmiş, biz de sonuna

²⁸⁴ Nihat Sami Banarlı, **Bir Yuvarın Şarkısı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.47.

²⁸⁵ Aka Gündüz, **Mavi Yıldırım**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s.21.

kadar, birimiz kalmayınca kadar döğüşürüz.. Düşmanda ayakta bir Türk kalmadan bu güzel yurdumuzu alamaz...²⁸⁶

3.1.2.2.5. Atatürk'e İlk Kurban

Atatürk'e İlk Kurban piyesinde Adapazarı'nda yaşayan Selman adlı bir babanın yaşadıklarından Milli Mücadele'de Mustafa Kemal'e olan bağlılık ve inanç anlatılmıştır. Selman'ın Osman ve Ahmet adında iki oğlu vardır. Osman Mustafa Kemal'in yanında cephede düşmana karşı savaşmaktadır. Ahmet ise, padişah yanlısıdır. Osman'ın cepheden bir iş Adapazarı'na geldiği gün babası düşmanlara gizli belgeleri verecek olan oğlu Ahmet'i öldürmüştür ve Osman'a şöyle demiştir:

“Baba- Bana bak oğul.. Gül tıpkı benim gibi gül (karısına bakarak) o da bu geceyi (eliyle yerdeki ölüyü göstererek) bununla geçirseydi. Böyle miskin, miskin ağlamaz. Benim gibi haykıra haykıra, gülerdi. (Elindeki zarfları Osman'a uzatarak) Hadi. Yolun açık ola.. Bunları paşana ilet ve ona deki.. İhtiyar ak sakallı baban.. Senin ünlü savaşını kırmağa çalışan, öz oğlunu öldürerek sana katıldı, ve ilk kurban olarak kardeşimi verdi. Anladın mı çocuğum.. Böylece anlat...²⁸⁷

3.1.2.2.6. Kurtuluş

Milli Mücadele'de Mustafa Kemal'e olan inancın vurgulandığı piyeste; köylü Mehmet Ağanın oğlu Ahmet düşmana karşı savaşmak için dağa çıkmıştır. Mehmet Ağanın evine gelen askerler Ahmet'in yerini söylemeyen Mehmet Ağayı öldürerek Ahmet'in nişanlısı ve kız kardeşini de hırpalamışlardır. Yüzbaşı ile birlikte eve gelen Ahmet babasının öldürüldüğünü öğrenince ve padişah ve yandaşlarına lanet okumuştur. Ahmet ailesine yapılanların intikamını almaya yemin ederek ve cepheye savaşmaya gitmiştir. Yaralı olarak eve gelen Ahmet'in kardeşiyle aralarında geçen konuşmada Milli Mücadele'nin kahramanı ve Türk halkının kurtarıcısı olarak Mustafa Kemal gösterilmiştir:

“Fatma- Vuruldun mu?

Ahmet- Gam yeme Fatma. Babamın ve yurdun öcünü fazlasıyla aldım.

....

²⁸⁶ Avni Candar, **30 Ağustos**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.13.

²⁸⁷ Hüsamet'in Işın, **Atatürk'e İlk Kurban**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935. s.16.

Ahmet- Savaş bitmek üzere. Görmediniz mi geçen keşif kollarını? Şimdi Gazi geçecek..

...

İşte Gazi geliyor.

Yaşa büyük kurtarıcı.

Hepsi Birden- Yaşa Gazi, Varol bizleri kurtaran Gazi..²⁸⁸

3.1.2.2.7. Gün doğuyor

Milli Mücadele yanlıları ve karşıtlarını ele alan Gün Doğuyor piyesinin konusu Milli Mücadele yıllarında İstanbul'da ve cephelerde geçmiştir. Piyenin kahramanı olan Murat'ın annesi Halime ilk eşini savaşta kaybetmiş ve ikinci kez evlilik yapmıştır. İkinci eşi olan Rüstem İngiliz ve Fransız hayranıdır, aynı zamanda İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne üyedir. Halime'nin oğlu Murat vatansever bir çocuktur. Milli kuvvetler adına çalışmaktadır. İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırttığı için devlet tarafından aranmaktadır. Damat Ferit'in sivil memuru olan Maksut Murat'ın odasını aramak için evlerine gelmiştir fakat; Murat'ın i annesi buna izin vermemiştir. Anadolu'ya geçmek için evden eşya almaya gelen Murat memura yakalanmıştır. Murat'ın vatansever konuşmaları memuru etkilemiştir ve memur Maksut Murat'la beraber cephede savaşmaya gitmiştir. Cephede askerler arasında geçen konuşmada Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı milli tarihin başlangıcı olarak gösterilmiştir:

“FERRUH- Bu gün ayın kaçı?

SALAHATTİN- Farkında değilim.

...

MURAT- Bana sorarsan sene ikideyiz.

SALAHATTİN- Ne demek o?

MURAT- Şu demek: İstiklal harbi başlayalı iki sene oldu. Bence milli tarihimizin senesi budur. Yeni Türkiye, benim kafamda, (O) nun Samsuna ayak bastığı tarihten başlar.

²⁸⁸ Hüsamettin Şemsi, **Kurtuluş**, Bilecik Halkevi Basımevi, 1936, s.20-21.

FERRUH- Pek ala. Bende öle yazıyorum. Sene 2, ay ve gün meçhul.

MURAT- Yine mi hatıralar?

FERRUH- İki aydır bir şey yazmamıştım. Bana sorarsan tarih, bu notlardır. Üç yüz sene sonra İstiklal harbinin içini merak eden bir nesil, bizim ne yaman şerait içinde bu mahzende bulunduğumuzu bilmezse davayı anlayamaz.”²⁸⁹

Milli Mücadele kazanıldıktan sonra Murat İstanbul’a dönmüştür. Rüstem bu sırada yurtdışına gitmek için hazırlanmaktadır. Evde iki çıkış kapısı vardır, bir tanesini kapatmışlardır. Kapı açıldığında Mustafa Kemal’in büyük bir portresi ortaya çıkar. Murat Rüstem’i kolundan tutarak diğer kapıdan dışarıya atmıştır. Rüstem Mustafa Kemal’in resmine bakarak, herkes için büyük bir yarına gün doğduğunu söylemiştir.

3.1.2.2.8. Sönmeyen Ateş

Piyeste Mustafa Kemal’in vatan için yaptıkları karşısında halkın vatanseverlik duygularını etkilediği ana tema olarak vurgulanmıştır. İstanbul’da yaşayan doktor Fuat Ankara’da mecliste Mustafa Kemal’i dinledikten sonra Milli Mücadele’ye karşı fikirleri değişmiş ve mücadeleye destek vermeye karar vermiştir. Doktor Fuat Ankara Hükümeti’ne silah satacak olan akrabalarının komisyon almasını eleştirmiştir:

“FUAT- Millete feda olsun! Bu kadar vatan çocuğu güle güle, istiyeye istiyeye canını feda ederken paranın ne kıymeti olur! Hiç mi değişmeyeceksin Galip? ... Bütün dünyaya karşı yarı aç ve yarı çıplak harbeden bu milletin bu kadar parasını nasıl alabiliriz?”²⁹⁰

3.1.2.3. İstanbul-Anadolu Bağlamında Milli Mücadele

3.1.2.3.1. Tipi

Tipi piyesi Milli Mücadele yanlısı ve karşıtlarını bir aşk hikayesi içinde ele almıştır. Piyesin kahramanı olan Demir Mustafa Kemal’e ve onun başlatmış olduğu mücadeleye inanan vatansever biridir. Demir, Erzurum’da görev yapan vali muavinin para kaçırmaları üzerine valinin peşine düşmüştür. Vali, kızı ve kızının nişanlısı

²⁸⁹ Peyami Safa, **Gün Doğuyor**, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul, 1937, s.43-44.

²⁹⁰ Nahid Sırrı Örik, **Sönmeyen Ateş**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1938, s.36.

nişanlısı beraber kaçmışlardır. Valinin kızı ve nişanlısı aşırı kar yağışı yüzünden kaybolmuştur. Sarıkamış yöresinde bir avcı kulübesine sığınan valinin kızını ve nişanlısı Demir bulmuştur. Nişanlısı ve kız padişahçıdır. Demir’le aralarında geçen konuşmada Milli Mücadele’ye bakış açıları şöyledir:

“DEMİR- Kuvayı Milliye’den mi kaçıyorsunuz?.

GÜL- Aman o ne manasız hareket öyle.. Memleketin padişahı, sadrıza mı, nazırı yokmuş gibi..”²⁹¹

Valinin kızı ve Demir’e birbirlerine aşık olmuştur. Kızın nişanlısı soğuktan ölmüştür. Karlar eridiğinde Demir’le beraber kız İstanbul’a gelmiştir. Valinin kızı Demir’in İstanbul’da kalmasını istese de Demir sevdiği kadını bırakarak arkadaşıyla beraber Anadolu’ya mücadele katılmaya gitmiştir. Piyes’te Mustafa Kemal’in vatanın kurtaracağı inancı Demir’in arkadaşı tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“HASAN-Fenalık sevmiyorsun, demek ki iyisin.. Ben vaktile bir ihtiyardan dinledimdi... Bir gün büyük bir adam gelecek, bu vatani kurtaracak demişti bu adam geldi. Mustafa Kemal. Sen onunla berabersin, ben de seninle. Cehenneme gideceğiz desen yine gideceğim...”²⁹²

3.1.2.3.2. Bir Zabitin On Beş Günü

Milli Mücadele’de Anadolu halkının ve İstanbul’da yaşayan üst düzey devlet yöneticilerinin mücadeleye bakış açılarının karşılaştırıldığı Bir Zabitin On Beş Günü adlı piyesin kahramanı Orhan beydir. Orhan bey İstanbul’da Neriman hanımla nişanlıdır. 15 günlük izinle cepheden İstanbul’a gelmiştir ve Neriman’la evlenmek istemektedir. Orhan İstanbul’da bir davete katılmıştır. Davette üst düzey devlet görevlilerin vatana karşı duyarsızlıklarını ve bunun karşısında savaşın Anadolu’da verildiğini Orhan’ın ağzından şöyle verilmiştir:

“ORHAN:

Acayip hal! Bu ağlar yüzlü halk neden böyle korkuyor?... Sonra neden bu yanı başındakiler gülüyor? Şu salonda yabancı zabitlerin kolları arasında dans eden tazeler kimlerin nesi oluyorlar? Kim bu tek gözlüklü diplomat: yabancı zabite bin

²⁹¹ Osman Türkoğlu, **Tipi**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939, s.25.

²⁹² **A.g.e.**, s.105.

türlü şaklabanlık ediyor. Burada muharebe yok değil mi? Muhabere orada, başka diyarda, bizim diyarımızda. Bu alem, büsbütün başka bir alem.”²⁹³

Anadolu insanın mücadeleye tüm gücüyle destek vermesi karşısında, üst düzey Osmanlı devlet adamlarının duyarsızlığı ve işgalci devletlerin askerlerine yandaşlık yapmaları eleştirilmiştir.

3.1.2.4. Milli Mücadele’de Din Adamları

3.1.2.4.1. Gâvur İmam

Milli Mücadele’de din adamının yerine sorgulayan Gâvur İmam adlı piyesin konusu düşman kuvvetlerinin Ege bölgesini ele geçirmeye başlamasından sonra Millicilerin cephaneyi Biga’dan Yenice’ye taşıdıkları zaman Aznavur, Gâvur İmam ve yandaşlarının millicilerin taşıdığı cephaneyi ele geçirmek için millicilerin peşine düşmesi ve millicilerin mücadelesi anlatılmıştır. Milliciler cephanenin düşmanın eline geçmemesi için cephaneyi havaya uçurmuşlardır. Piyes’te Milli Mücadele’de din bayrağı adı altında ülkeye zarar veren halkı kandıran din adamları eleştirilmiştir:

“Veli Dayı- Düşman Akhisar’ı geçti. Ayvalıkta hergün muharebe oluyor. Millet yalnız başına kaldı. Padişah düşmanlarla birlik oldu. Üstelik bu hainlerde milleti içinden vurmağa kalkıyor.

Ayten Hanım- Cehalet, hepsi Veli Dayı. Aznavur, Gâvur İmam, Kara Hüseyin bunlar dini taassup uğruna milli varlığı uçuruma götürüyorlar; sebebi nedir? Cehalet.

Öteki Muallimler- Çok doğru, cahil adam her şeye kanar.”²⁹⁴

Köylüyü yanlış yollara sürükleyen din adamlarına karşı Mustafa Kemal’in izinde yürümek gerektiğini öğretmen Ayten Hanım vurguluyor:

“Ayten Hanım- Türk topraklarında tek düşman kalmayınca kadar çarpışacağız. Ana yurdumuzda kardeşi kardeşe düşüren cehalete harp açacağız. Masum Türk köylüsünü din bayrağı altından haydutluğa sürükleyen halife ve

²⁹³ Nüzhet Haşim Sinanoğlu, **Bir Zabitin On Beş Günü**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.57.

²⁹⁴ Burhan Cahit Morkaya, **Gâvur İmam**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.7.

padişahçılara aman vermeyeceğiz. Mustafa Kemal Paşa'nın açtığı yolda el ele, baş başa yürüyeceğiz.”²⁹⁵

3.1.3. İnkılâp Temsillerinde Milli Mücadele Sonrası Türkiye

3.1.3.1. Cumhuriyet Rejimi ve Atatürk İmgesi

3.1.3.1.1. Sevr'den Lozan'a

Sevr'den Lozan'a adlı iki perdelik piyesin birinci perdesinde Sevr anlaşmasının imzalanması ve vatanın yabancı devletler tarafından paylaşılması anlatılmıştır. İkinci perde de ise; Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine anlaşma imzalamak için Lozan'a giden İsmet Paşa'nın Türk milleti adına istekleri şöyledir:

“İsmet Paşa:

Anlatayım dinleyin milletim diyor:eğer
Yırtılıp atılmazsa o Hain meş'um Sevr
Dönmeyeceğiz biran biz bu çetin savaştan
İstiklal almak için vaz geçtik biz bu baştan
Kadınlarımız bile hazırlandı kavgaya
Muhakkak ki azmettik hürriyeti almaya..
İlk müjdesini verdi İnönü'den kayalar
Trenle yarıştı. Galip geldi yayalar,
Zırhlı tanklara karşı silahsızdı Mehmetler.
Beyhudeydi düşmanın giriştiği zahmetler.
Azmetmiş. Dökecektik yunanlıyı denize..
Nihayet muzafferden geldik davetinize.”²⁹⁶

Yabancı devletler İsmet Paşa'nın isteklerini kabul ettikten sonra Lozan Anlaşması imzalanmıştır. Piyeste Lozan Anlaşması'nın imzalanması büyük bir zafer olarak gösterilmiştir:

“İsmet Paşa- Azmimizle Lozan'ı benzettik Sakarya'ya”²⁹⁷

²⁹⁵ A.g.e.,s.15.

²⁹⁶ Aziz Nogay, **Sevr'den Lozan'a**, Güneş Matbaası, İstanbul, 1933, s.10-11.

²⁹⁷ A.g.e., s.15.

3.1.3.1.2. Beş Devir

Yaşar Nabi Nayır'ın kaleme almış olduğu Beş Devir piyesi İstibdat Devri, Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı dönemlerini yaşayan üç arkadaş olan Şinasi, Ahmet ve Şakir'in bu dönemlerde yaşadıkları olaylar kıyaslama yapılarak anlatılmıştır. İstibdat Devri ve Birinci Dünya Savaşı dönemlerini kötü anılar olarak anlatan Şinasi, Ahmet ve Şakir Milli Mücadele'de Osmanlı padişahının ülkeyi yabancı devletlere sattığı ifade edildikten sonra Mustafa Kemal'in Türk milletinin kurtarıcısı ve savaş sonrasında gerçekleştirmiş olduğu devrimlerle halkın yol göstericisi ve eşi bulunmaz bir lider olduğunun övgüsü yapılmıştır.

“ Ahmet

...

Padişah o yurdu satıyor düşmanlara
Asırlarca bu vatan bekledi bir ihtilal
Bir ihtilal halinde doğdu Mustafa Kemal.
Başında daha dünden taşıyarak bugünü
Türk'e o kahramandır tanıtan Türklüğünü
Evet “O” dur her yıla bir asır hızı veren.
Bize bir güneş gibi yolumuzu gösteren
O verdi nesi varsa bugün on beş milyona
Taparsa çok mu sanki bütün bir millet ona!
Sakarya, Afyon, Lozan ve bütün bu İnkılap.
Bir eşini yazmadı, yazmayacak bir kitap.”²⁹⁸

3.1.3.1.3. İstipdat'tan Cumhuriyet'e

Cumhuriyet öncesi ve sonrasında eğitimcinin kıyaslamasının yapıldığı İstipdat'tan Cumhuriyet'e adlı piyesin konusu; İstipdat döneminde bir okul müdürünün Osmanlı sarayında görevli olan memurların çocuklarıyla sıradan halkın çocuklarına farklı davranarak keyfi davranışlar sergilemesi ve Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra aynı okulda görevine devam eden müdürün keyfi davranışlar sergileyememesini ve yaptığı yanlış işlerden dolayı polisin onu milletin adına tevkif

²⁹⁸ Yaşar Nabi Nayır, **Beş Devir**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 30-31.

edilmesi anlatılmıştır. Cumhuriyet Döneminde eğitim alanında eşitlik ilkesinin pratikte uygulandığını anlatan piyeste Atatürk'ün Halkçılık ilkesi ön plâna çıkarılmış ve millet her şeyin üstünde tutulmuştur:

“Müdür- Merhamet edin beyim lütfunuza muhtacım
Komiser- Ben bir sultan değilim bak başımda yok tacım.
Her şey milletin hakkı ben ancak bir memurum
Sizi tevkif etmeye emir aldım mecburum.”²⁹⁹

3.1.3.1.4. Cumhuriyet Güneşi

Cahit Uçuk'un fabl tarzında kaleme aldığı Cumhuriyet Güneşi piyesi; Cumhuriyet'in yirminci yılı kutlamalarında çalınan Onuncu Yıl Marşı'nı duyan çiçeklerle Cumhuriyet Güneşi'nin aralarında yapmış oldukları konuşmalardan sonra Tarih'e çiçeklere Türkiye Cumhuriyeti tarihini anlatmasını konu almıştır. Çiçekler çalan marşın ne olduğunu bilmedikleri için Cumhuriyet Güneşi Tarih'e çiçeklere Türk tarihini anlatmasını istemiştir:

“Tarih- Emret güzel ışık.. Benden ne istiyorsun?

Cumhuriyet Güneşi- Bu minicik çiçekler, Türk tarihini bilmek, okumak istiyorlar. Onlara eski Türkler'in ve Türk Cumhuriyeti'nin tarihini anlatırsanız sevineceğiz...

...

Tarih- Türk topraklarında yetişen çiçeklerin en güzelleri, ilk önce kendi tarihinizi, geçmiş günlerinizi öğrenin.. Sonra da başka ulusların tarihini okursunuz..

... (sümbül ansiklopediden cumhuriyetin ilan edilmesini okumuştur.)

Cumhuriyet güneşi- İşte sevgili çocuklar, o gün Gazinin söylediği gibi, Türk devleti halk hükümeti. Cumhuriyet hükümeti adını aldı. Büyük Gazi ilk Cumhur Reisi'miz oldu.

Artık öğrendiniz değil mi?

Çiçekler- Evet sevgili Cumhuriyet güneşi! Fakat daha çok öğrenmek için okuyacağız..”³⁰⁰

²⁹⁹ Aziz Nogay, **İstipdat'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul, 1933, s. 27-28.

Piyeste Türk Tarih Tezi bağlamında tarih bilincinin oluşturulmak istenmesinin yanında Atatürk'ün Türk tarihinde önemli bir dönüm noktası olduğu vurgulanmıştır.

3.1.3.1.5. Yarım Osman

Aka Gündüz'ün Cumhuriyetin onuncu yıldönümü için kaleme almış olduğu Yarım Osman adlı piyes Milli mücadele'de Fransız işgali altında bir Anadolu köyünde geçen olayları ve Cumhuriyet'in ilanının köyde kutlanışını konu edinmiştir. Köyde padişahçı olan mültezim ve kâtibî halktan zorla ürün ve para toplamaya çalışmaktadır. Cephede savaştıktan sonra köye gelen Yarım Osman mültecilere karşı mücadele vermiştir. Mültezim, Yarım Osman'ı tutuklatmak istiyor. Yarım Osman'ı tutuklamak için gelen jandarma bir saatten beri Ankara Hükümeti'nin jandarmasıym diyerek mültezim ve kâtibî tutuklayacağını söylemiştir. Bu sırada gelen yüzbaşı mültezimi ve kâtibî de cephede düşmana karşı savaşmaya ikna etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra köyde büyük bir bayram yapılmıştır. Yarım Osman Cumhuriyet ilan edildiği için bütün Osman olduğunu söyleyerek Cumhuriyet rejimini övmüştür:

“YARIM OSMAN:

Muallim- ...Cumhuriyet, millet için en uygun, en doğru bir devlet yolu idi. Ama bugüne kadar sultanlar kendi çıkarlarına baktıkları için Cumhuriyete yanaşmadılar. Nasıl yaşasınlar? Cumhuriyet demek halk idaresi demek. Milletın kendi başına kalması, kendisini dilediği gibi yaşatıp ilerletmesi demek. Cumhuriyette her hak milletindir. Padişahlıkta millete hiçbir hak verilmezdi.³⁰¹

Piyeste'te Milli Mücadele Dönemi'nde halkın mültezimlerden çektiği sıkıntılar anlatılmakla beraber, Türk halkı açısından Saltanat rejimi ve Cumhuriyet rejimi kıyaslaması yapılarak Cumhuriyet rejimi övülmüştür.

3.1.3.1.6. On Yılın Destanı

Halit Fahri Ozansoy'un manzum olarak kaleme aldığı On Yılın Destanı adlı piyeste; Milli Mücadele'de şehit olan bir babanın çocuğu olan Turgut ve eşi

³⁰⁰ Cahit Uçuk, **Cumhuriyet Güneşi**, Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara, s.18-19.

³⁰¹ Aka Gündüz, Yarım Osman, **Hakimiyeti Milliye Matbaası**, Ankara, 1933, s.11.

Gönül'ün Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü için Cumhuriyet Türkiye'si'nin senfonisini yazmışlardır. Cumhuriyet'in övgüsünün sürekli yapıldığı piyeste ülkenin geleceğine aydınlık olarak bakılmıştır:

“Muallim

Okumayan tek köylü yarın hiç kalmayacak

...

On bir milyon içinde ben neyim, bir damlayım?

Bu on bir milyon köylü kırk bin köyü doldurmuş,

Hepsini eski devir bir katil gibi vurmuş!

Ne okuma, ne yazma, ne insan yaşaması,

Hepsinin kafasında kara cehalet pası,

Hepsi hurafelerin çürüttüğü bir yığın!

İşte yarın beyninde doğacak aydınlığın...”³⁰²

Bu aydınlığın kaynağı da Atatürk'tür:

“Turgut

Düşün, Gönül, ne yaptı, ne yaptı bu kahraman?

Türkün bahtı kararıp omzu çöktüğü zaman

Hayat veren bir güneş gibi parlayan odur,

Bugünkü saadeti vatana yayan odur.

Gönül

Şükran sana, ey ulu, sevgili başbuğumuz!”³⁰³

3.1.3.1.7. İnkılâp Çocukları

Yaşar Nabi'nin yazdığı bu piyeste Avrupa'da öğrenim gören yurt özlemi çeken Turgut ve Gündüz adlı iki Türk gencinin eski düzeni eleştirmeleri ve Atatürk Türkiye'si'ne olan bağlılıkları anlatılmıştır. Osmanlı yönetiminin tasviri şöyle yapılmıştır:

³⁰² Halit Fahri Ozansoy, **On Yılın Destanı**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.41-42

³⁰³ **A.g.e.**, s.46.

“TURGUT:

...

Memleket bir gemiydi, İstanbul dümencisi,
Üzerinde durdukça koyu saltanat sesi,
Gazi yetişmeseydi eğer bir Hızır gibi,
Bu gemi, ah bu gemi çoktan bulmuştu dibi.
Bir başka dil konuşur orada münevverler.
Başka türlü düşünür, başka türlü severler,
Bir yabancı gözüyle bakarlardı vatana.”³⁰⁴

Piyeste Cumhuriyet İdeolojisi dinsel söyleme sindirilerek iletilmiştir.³⁰⁵

“GÜNDÜZ:

Turgut, gönüllerimiz birleşti aynı kapta
Sevgiyi heceledik çünkü aynı kitapta.
Bu kitap, biliyorsun, NUTUK adlı eserdi,
Yeni din imanını bize bu eser verdi.”³⁰⁶

3.1.3.1.8. Bir Ülkü Yolu

Piyesin konusu eski Türk illerinden birinde geçmiş olmasına rağmen Cumhuriyet dönemiyle ilişki kurulmuştur. Türk kentinin en güzel kızı olan Sevinç Hanım fakir olan demirci Ethem’e aşık olmuştur. Babası kızını demirciye vermek istememektedir. Sevin Hanımla evlenecek olan kişinin belirlenmesi için İlin yetkili amiri herkesin katılabileceği bir ok yarışması düzenlemiştir. Yarışmayı Demir kazanmıştır. Yarışma da atılacak ok sayısı altı tanedir. Atatürk ilkelerinin sembolleştirildiği bu oklar refahın, mutluluğun kaynağıdır:

“KORO:

Altı amaç, altı ok Taku yüzlerce öz genç

Atalar seyrediyor. Buradan doğacak gönenç...”³⁰⁷

³⁰⁴ Yaşar Nabi Nayır, **İnkılâp Çocukları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, s.16.

³⁰⁵ Levent Boyacıoğlu, “1933: İnkılâp Temsilleri’nin Altın Yılı”, **Tarih ve Toplum**, Cilt:18, Sayı 103 (Haziran 1992), s. 30.

³⁰⁶ Nayır, **a.g.e.**, s.9.

³⁰⁷ Münir Hayri Egeli, **Bir Ülkü Yolu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1934, s.18.

3.1.3.1.9. 29 Birinci Teşrin

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarında bir ilkokul sınıfında öğretmen ve öğrencileri arasında Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de yaşanan gelişmelerle ilgili konuşmalardan oluşan piyeste Şapka ve Harf İnkılâbı, eski ve yeni eğitim sistemi arasındaki farklar, yerli malı kullanma, fabrikaların açılması, demir yollarının yapılması, bankaların açılması, sağlık alanında hurafelerin ortadan kalkması, Orman Çiftliği'nin açılmasından bahsedilmiştir. Piyeste Halkçılık ilkesine önemli bir yer ayrılmıştır. Osmanlı Padişahının halktan kopukluğu Atatürk'ün ise halkın içinden biri olduğu vurgulanan temadır:

“Ertuğrul- Padişah denilen bir adam varmış. Sarayı varmış, hiç bu saraydan dışarı çıkmamış, millete yüzünün göstermezmiş, bütün memleket sanki bu saraymış. Sonra bir gün düşmanlar memleketi basmışlar. Padişah da sarayını kurtarmak için memleketi yabancılara satmak istemiş. Millet buna kızmış, Gazi babamız milletin başına geçmiş, düşmanları bir güzel pataklamış, memleketten koğmuş, memleketi satmak isteyen padişahın da kulağından tutup memleketten dışarı atıvermiş.

...

Muallim- Gazi babamızı gören var mı içinizde?

Çocuklar- Var, var, var, var...

Muallim- Aydın, sen Gazi babamızı nerede gördün bakayım?

Aydın- Bir sabah mektebe gidiyordum. Otomobille geçti. Şapkamı çıkardım. Selam verdim. O da şapkasını çıkardı, beni selamladı ve yüzüme güldü.

...

Muallim- Demek Gazi babamız padişahlara benzemiyor?

Çocuklar- Hayır, hayır, hayır, benzemiyor. O bizden, o bizim gibi. O bizi seviyor.³⁰⁸

3.1.3.1.10. Tarih Anlatıyor

Tarih Anlatıyor piyesinde bir Türk çocuğunla konuşan tarihin Orta Asya'dan Cumhuriyet Dönemine kadar olan Türk Tarihini anlatmasını konu edinmiştir. Tarihin önünde rahle, eski harfli bir kitap ve sarık vardır. Çocuk bunların ne olduğunu

³⁰⁸ Vedat Nedim Tör, **29 Birinci Teşrin**, Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1933, s.4-6.

sorduğunda Tarih, Osmanlı dönemini kara bir dönem olarak anlattıktan sonra duvarda asılı olan Atatürk'ün resmini göstererek şöyle demiştir:

“TARİH:

...

Korkma çocuğum korkma bunlar artık bir masaldır.

Şimdi bir de şu yüksek yere başını kaldır.

Göreceksin bir günün gözüne dolduğunu,

İnancın, tapmağa eş bir varlık olduğunu..

Çocuk:

ATA TÜRK, ulu Ata Türk!...

Tarih:

Kapan ey mazi artık seni yokluğa gömdük..”³⁰⁹

Ulus bilincini geliştirmeyi amaçlayan piyeste Osmanlı Dönemi kara bir dönem olarak unutturulmak istenmiş, Atatürk'e övgü yapılmıştır.

3.1.3.1.11. Ülkü Yolcusu

Milli Mücadele cepheye savaşmış olan birinin savaş bittikten sonra Atatürk'ün yeni bir Türk ülkesi meydana getireceğinin inancını vurgulayan piyeste Türk milletinin Atatürk'ün izinden giderek gerilikle savaşacağı vurgulanmıştır:

“Cehl ile taassupla savaşmağa kavgaya

Gazinin ışığı ile yanmaya yandırmaya

İyiye yok yerine fena yapan beyinler

Elbette ki sefalet mihnet içinde inler

Fakat yarından sonra Türk'e yeni bir hayat

Doğduğunu gösterecek şu ihtiyar kainat

Görecek ki yepyeni bir millet uyanacak

Türk ülkesi üstünde bir meşale yanacak

Kalpleri parlatacak mukaddes bir din gibi

Türk adı yükselecek tertemiz amin gibi

Yurdum bana olacak hem yavuklu, hem ana

Neden korkacakmışım (Türküm ne mutlu bana).”³¹⁰

³⁰⁹ Fuat Edip Altan, **Tarih Anlatıyor**, Muallimler Birliği Yayını, Safranbolu, 1935, s.5-6.

3.1.3.1.12. Zafer Yıldızları

Zafer Yıldızları piyesi 23 Nisan Gençlik ve Çocuk Bayramı'nda bir ilkokul sınıfında öğretmen öğrencilerine İzmir'in işgalinden TBMM'nin kuruluşuna kadar geçen olayları anlatmasını konu almıştır. Öğretmenin öğrencilerine yaptığı konuşması bittikten sonra peri rolüne girmiş olan kız çocukları Yirmi Üç Nisan, Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya, Yirmi Altı Ağustos isimleriyle bu dönemleri anlatan konuşmalarla piyes devam etmiştir. Konuşmaları biten peri kızların şarkısı şöyledir:

“Güzel Anadolu'nun
Biz zafer kızlarıyız
İstiklâl Savaşı'nın
Parlak yıldızlarıyız
Kalbimizde Atatürk
Başımızda İnönü
Güneşlerden parlaktır
Tarihin ardı,önü!”³¹¹

3.1.3.1.13. Destan

Destan adlı piyesin konusu bir okulda öğrencilerin tarihte önemli işler yapmış olan dünya liderlerinden birinin resmini yapmak için almış oldukları ödev üzerine aralarında geçen konuşmaları anlatmıştır. Ödevi hazırlamaya başlayan öğrenciler tarih kitaplarını inceleyerek; Sezar, Napolyon, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptığı işlerden bahsetmişlerdir fakat bir türlü hangi liderin resmini yapacaklarına karar verememişlerdir. Gülümser adlı öğrenci Atatürk'ün resmini yapmıştır ve resmi gören öğrenciler Atatürk'le ilgili konuşmaya başlamışlardır:

“Doğan:

...

Kara dünü ışıklı yarına ulaştırdı

³¹⁰ Müçteba Salahattin Or, **Ülkü Yolcusu**, Kültür Basımevi, İstanbul, 1937, s.32.

³¹¹ M.F. Gürtunca, **Zafer Yıldızları**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1943, s.yok.

Gürbüz:

O öyle kahraman ki, eşi yok örneği yok
Öyle sönmez güneş ki mavi gökte teki yok”

...

Biz yeni Türkiye'nin Kemalist çocukları
Kolumuzun güzüyle açarız ufukları
Biz doğu çocukları batının yolcusuyuz
Kıyılarına sığmayan fırtınalı bir suyuz
Çoştukça seller gibi gençlik damarımızda
Çiğneriz karşımıza ne çıkarsa bir hızda
Hepimizin yüreği bir tek varlığa tapar
Gazi Mustafa Kemal bu tek varlığın adı...”³¹²

Piyeste Türk gençliğinin Türkiye'yi geleceğe taşıyacak kişiler olduğu, bu geleceğin batılı değerlere yaslandırılacağı ifade edildikten sonra Mustafa Kemal bu ışığın temel kaynağı olarak gösterilmiştir.

3.1.3.1.14. Ak Akça

Savurganlıkları yüzünden kötü duruma düşen bir ailenin yaşadıklarını anlatan Ak akça piyesinin kahramanı olan Cevdet İstanbul'da ticaretle uğraşan ve maddi durumu oldukça iyi olan biridir. Cevdet ve karısının savurganlıkları yüzünden maddi durumları kötüye giden aile, kızları Leyla'yı yaşlı ve zengin birine vermek istemeleri anlatılmıştır. Piyeste Türk köylüsünün vatani için cömertliği vurgulanmakla beraber, vatandaş olarak ülke için çalışmak gerektiği ve Cumhuriyet hükümetinin bayındır işlerde ülke için yatırımlar yapması övülmüştür:

“SUAT- Dün istiklali uğruna varını, yoğunu veren bu millet, bugün de imar yolunda seve seve veriyor. Türk köylüsü çok cömerttir amca.. Verir.. Yeter ki, verdiği para yerine harcansın. Bunun için, şimdi çok çalışmalıyız amca.. Cumhuriyet hükümetinin imar ve terakki işlerine verdiği büyük ehemmiyet karşısında gece sabahlara kadar çalışsak yine azdır. Çalışmalıyız ki, medeniyet ve terakki yolunda kaybettiğimiz senelerin zararını telafi edelim.”³¹³

³¹² Naşit Galip, **Destan**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.22-23.

³¹³ Turgut Simer, **Ak Akça**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942, s.27.

3.1.3.2 İnkılâplar

3.1.3.2.1. Gazinin Yolu

Gazinin Yolu adlı piyese Cumhuriyet’i, Dil İnkılâbını ve Harf İnkılâbını konu edinmiştir. Piyeste Cumhuriyet’in övgüsünü yapan hoca aynı zamanda ideal din adamı profilini de çizmektedir:

“Hoca- Bu gün, hakimiyet Milletindir, köylü artık, yurdun efendisidir. Bundan sonra Cumhuriyet var. Cumhuriyet ne demektir biliyor musunuz? Başını kendi seçenlerin yaşamasıdır. İşte hepimizi kurtaran, bu büyük adam, bize diyor ki: Sultanları attığımız gibi başımıza giydiğimi şunları da atalım, şapka giyelim, düşmanlara gülünç olmayalım. Din şapkada, feste değil kalptedir. Kabul mü?

Hep Birden- Hay hay..

Hoca- Bundan sonra gideceğimiz yol, ancak, Gazinin yoludur.”³¹⁴

Harf İnkılâbıyla cahillikten kurtulduğunu ifade eden köylü bu durumu yeni harflerin kolay kavranmasına bağlamıştır:

“İhtiyar- Bunlar kolay kavranıyor. Neydi o eskiler. Yıllarca kafa patlatırdık ta yine (kafasının göstererek) burada bir şey kalmazdı. Gazi baba cahillikten de kurtardı bizi.”³¹⁵

Piyeste arkadaşına mektup yazan bir kızın mektubunda sadece Türkçe kelimeler kullanmak istemesiyle halka Türk diline sahip çıkması gerektiği mesajı verilmiştir:

“Kız- Olmaz ki nine! Mektubuma Arabi ve Farisi kelimelerin girmesini istemiyorum.

Türkan- Onu bugün yapamayız ki kardeşim. Şimdi sen bulabildiklerini yazarsın. Ötekileri de Arabi ve Farisi kalsın ne olur!

Kız- Of, işte ben böyle istemiyorum. Dur bakayım. Aklıma bir kelime geldi. Aziz Şükran Aziz.. Türkçe gibi geliyor bana ama.

³¹⁴ Şinasi Okur, **Gazinin Yolu**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935, s.14

³¹⁵ A.g.e., .s.16.

...

Kız- Aziz Türkçe değil mi?

Yılmaz- Ne münasebet.

.....

Nine- Şu derleme işi bitse de güzel Türkçemize kavuşsak.”³¹⁶

3.1.3.2.2. İnkılâplarımız

Atatürk İnkılâplarını birebir ele alan İnkılâplarımız adlı piyesinde on üç yaşına kadar Avrupa’da yaşayan Çiçek’in ailesiyle birlikte Türkiye’ye dönüşü ve yaşadıkları anlatılmıştır. Avrupa’dayken Türkiye’den mektuplaştığı arkadaşlarını görmek için onların okuluna gelen Çiçek’e arkadaşları Milli Mücadele’den Cumhuriyet’in kuruluşunu kadar yaşanan olayları anlattıktan sonra ülkede bir çok yeniliğin gerçekleştiğinden bahsetmişlerdir. Çiçek’i Türk İnkılâbıyla ilgili hazırladıkları piyesin provalarına götürerek yeniliklerin neler olduğunu piyes aracılığı ile anlatmaya başlamışlardır. Şapka, Harf ve Dil Devrimi, kadın hakları ve eğitim alanındaki yenilikleri anlatmışlardır. Piyeste konusunun geçtiği zamanda Atatürk hayatta değildir. Atatürk’e bağlılık, İsmet İnönü’ye ise övgü vardır:

“ÇİÇEK- Türk İnkılâbı az bir zamanda büyük bir hızla büyümüş..

AYSEL- İnkılaplar, inkılapları takip edecektir. Görüşte bilgiye, gidişte ülküye uyduk.. Nur içinde yatsın, bize bu inkılâpları yaratan Büyük ATATÜRK..Yaşasın bize bugünleri yaşatan Yüce İnönü!”³¹⁷

3.1.3.2.3. Atatürk Yurdunda Büyük Devrim

Milli Mücadele’de İstanbul’da İngiliz askerinin Kuvayı Milliyeci olduğu için bir Türk’ü dövdüğünü gören Ali İngiliz askerini öldürmesinden dolayı İngilizler tarafından yakalanan Ali’nin Hindistan’a sürgüne gönderilmesi ve 15 yıl geçtikten sonra Türkiye’ye dönen Ali’nin yaşanan gelişmeleri görünce şaşırması ve çocuğuyla aralarında geçen konuşmaları konu edinen piyeste Cumhuriyet öncesi ve sonrası kıyaslaması şöyle yapılmıştır:

³¹⁶ A.g.e., s.21-23.

³¹⁷ M.F. Gürtunca, **İnkılâplarımız**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1943, s.29-31.

“BİRİNCİ SES- Oğul! Ben başka bir Türk ülkesine gelmişim galiba! Bu bir yeryüzü cenneti. Halbuki benim tanıdığım, benim içinde doğup büyüdüğüm Türkiye bir yeryüzü cehennemi idi.

Orada fes; şalvar, çarşaf giyilir, fala bakılır, Arapça tapılır, ud ve darbuka dinlenirdi.

...

AHMED- Biliyorsun ki Baba! ATATÜRK!

...

AHMED- Senin anlayacağın baba, yurdu düşmanlardan temizledikten sonra, kafalarımı temizledi. Hani hatırlarmısın: sen, bir gün olmayacak mı ki, kulaklarımız öz dili, öz musikiyi duyacak demişdin.

...

AHMED- Ben daha çocuktum o zamanlar. Ama hatırlıyorum, işte bütün bu dediklerin oldu senin! Dil temizlendi. Özleşti. Kılık düzeldi, güzelleşti, medreseleri tekkeleri kapadık. Arap yazısını attık. Başörtüyü, çarşafı, fesi şalvarı çıkardık. Falı falcılığı geçmişe gömdük. Kadın özgür oldu. Artık mecelle yok, hak var. Kökü artık ezilen insanların inleyişi değil, hür yüreklerin vurgusunu, ışıklı türküleri dolduruyor üstünde tek bir baca tütmeyen bu yurt da şimdi fabrikalardan geçilmiyor. Anadolu’yu çelik ağlarla donattık. Uçaklarımız var. Top tüfeğimiz, ordumuz donanmamız var artık.”³¹⁸

Milli Mücadele’de vatanseverlik duygusunun vurgulandığı piyeste, Atatürk Devrimlerine övgü yapılmıştır.

3.1.3.2.4. 10 İnkılâp

Bir okulun öğrencileri sınıflarında Atatürk İnkılâpları arasında hangi inkılâbın daha önemli olduğunu tartışmalarını konu alan 10 İnkılâp piyesinde Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet, Harf, Dil ve Şapka İnkılâbını tartışan öğrenciler hangi inkılâbın daha önemli olduğuna karar verememiştir ve hepsi farklı bir şey söylemiştir:

³¹⁸ Vecdi Ahmet, *Atatürk Yurdunda Büyük Devrim*, Sinan Basımevi, İstanbul, 1935, s.12-15.

“Pınar:

- Ben bütün bu eserlere bir ana buldum. Eğer Cumhuriyet olmasaydı bu saydıklarınızın hiçbiri meydan gelmezdi. Türk İnkılâbının en ölmez temeli eski idareyi yıkarak Cumhuriyeti kurmasıdır. Saydığımız inkılâpların hepsi Cumhuriyetin eseridir.

Gündüz:

Ben bundan daha büyük bir temel biliyorum ki Türk İnkılabının en inanılmaz tarafı o dur. O olmasaydı saydıklarınızın hiçbiri olamazdı. Hatta Cumhuriyet bile. Hatta siz ve ben bile.. Bunu ihtiyar tarih de biliyor, bütün dünya da tanıyor. Fakat siz unuttunuz.

Hepsi birden:

Söyle! Sen Söyle! Söyle! Söyle!

Gündüz:

Kurtuluş Harbi.

Hepsi birden

Yaşa! Yaşa! Doğru, doğru!”³¹⁹

Öğretmen sınıfa girdiğinde öğrencilere ne olduğunu sormuştur. Öğrenciler Türk İnkılâbı’nın en büyük tarafının ne olduğunu tartıştıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine öğretmen:

“Muallim:

... Türk İnkılâbının en büyük ve en kıymetli tarafı bütün bunları meydana getiren İnkılâp babasıdır. Onu bulun bakayım?

Hepsi birden:

Gazi efendim. Gazi! Gazi! Gazi! Yaşasın Gazi! ...”³²⁰

3.1.3.2.5. Emrindeyiz

Eski ve yeni eğitim sistemini ele alan piyeste; Cumhuriyet bayramını kutlamak için sınıflarını süsleyen ilkokul beşinci sınıf öğrencileri ilkokulu beş yılda

³¹⁹ Vasfi Mahir Kocatürk, **10 İnkılap**, Ahmet Halit kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.12.

³²⁰ **A.g.e.**, s.16.

bitirecekleri için sevinmektedirler. Babalarının ilkokulu geç bitirmelerinin nedenini eski eğitim sistemine ve eski yazının zorluğuna bağlayan öğrenciler Harf İnkılâbının önemini vurgulamışlardır:

“Olçay- Bir ulusu meydana getiren vatandaşların okur yazar olmaması, o ulusun her alanda yabancı uluslardan aşağıya, geri bir durumda kalmasına sebep olur.

Dilek- İşte bizi bu ilerleme, bilgilendirme engelinden Cumhuriyet kurtardı. 1928 yılının Ağustosunda yapılan harf devrimi bence bütün kötülükleri, gerilikleri bir anda yok eden, kafaları güneşliyen, güzel yurdumuzu bilgi nuruyla aydınlatan en büyük bir devrimdir.”³²¹

Öğrenciler inkılâpların en büyüğünün Cumhuriyet idaresinin kurulması olduğunu savunarak, Atatürk ve İsmet İnönü’ye bağlılıklarını ifade ederler:

“Sönmez- Biz, Cumhuriyet çocukları, emanetini korumaya and içtik. Sonsuz uyu Atam!..

Alev- Cumhuriyet’imizin büyük koruyucusu. Aziz babamız, ardında ve emrindeyiz..

Çocuklar- Ardında ve emrindeyiz, sevgili Milli Şefimiz!..”³²²

3.1.3.2.6. Kukla Oyunları

Cemil Miroğlu’nun yazmış olduğu Kukla oyunları adlı piyesin İbiş Alfabe Öğreniyor başlıklı bölümünde, bir evin uşağı olan İbiş verilen siparişleri aklında tutamadığı için sürekli eksik getirmektedir. Evin sahibi İbiş’e siparişleri kağıda yazmasını söylemiştir. Okuma yazma bilmediğini söyleyen İbiş’e ev sahibi alfabeyi öğretmeye başlamıştır:

“EFENDİ- Elbette öğrenmen lazım ya..Okuyup yazmayı hiç de merak etmedin mi? Bak bizi dinleyen çocuklar bile seni ayıplıyorlar.

İBİŞ- Vallahi çok doğru efendim. Bana hemen elifbeyi öğretin.

EFENDİ- Elifbe mi? Öyle şeyler yok şimdi. Ona alfabe derler alfabe! Sana alfabeyi öğreteceğim, anladın mı?...”³²³

³²¹ Melahat Sezener, **Emrindeyiz**, Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara, s.5-6.

³²² **A.g.e.**, s. 12.

Piyeste Latin harflerinin kabulünün halkın okuma yazma öğrenmesine sağlamış olduğu kolaylık vurgulanmıştır.

3.1.3.3. Cumhuriyet Türkiye'sinde Yeni Değerler

3.1.3.3.1 Köy- Köylü ve Eğitim

3.1.3.3.1.1. Işık

Cumhuriyet Türkiye'sinde ideal eğitimcinin nasıl olması gerektiği temasını işleyen bu piyeste öğretmen Zeki'nin sevdiği insana karşı köyü tercih etmesi anlatılmıştır. Anadolu'nun bir köyünde öğretmen olan Zeki'yi İstanbul'da yaşayan nişanlısı ve arkadaşları ziyarete gelmiştir. Zeki'yi İstanbul'a götürmek isteseler de idealist öğretmen Zeki köyde görev yapmayı nişanlısına tercih etmiştir:

“MUALLA- Demek köyü bana tercih ediyorsun?

MUALLİM- (Hareketsiz, sabit) Evet!

MUALLA- (İzzeti Nefsi kırılmış) Benim sevgimden daha üstün tutuyorsun, bu pis, bu çamur yeri..

MUALLİM- (Aynı tavır) Evet, çünkü o benim idealim.”³²⁴

3.1.3.3.1.2. Değişen Adam

Vedat Nedim Tör'ün yazmış olduğu Değişen Adam piyesinde aydınların köylerde görev yapmaları vurgulanmıştır. Piyenin konusu ise; Üniversitede okuyan ülkeye karşı sorumluluk bilincine sahip kızılı erkekli genç bir grup okullarını bitirdikten sonra köyde çalışmaya karar vermişlerdir:

“Oktay:

Öyleyse köyde köy için ölmeğe karar verenler: El ele tutuşalım, halkımızı kuralım.

Oktay- Köyde köy için ölmeğe and içiyoruz.

Hepsi- And içiyoruz.”³²⁵

³²³ Cemil Miroğlu, **Kukla Oyunları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s.4.

³²⁴ Kemal Uluser, **Işık**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.25.

Köye gelen gençler köylüye zirai, sağlık ve pratik hayatta köylünün işine yarayacak bilgileri öğretmişlerdir. Köyde okul açılmasını sağlamışlardır. Köyde yaşayan gençlerin köylüye bakış açıları da değişmiştir. Köylünün değişime açık olduğu imkânsızlıktan dolayı yanlış bilgilerle hayatını sürdürdüğü piyeste vurgulanmıştır:

“Engin:

Bak dinle, daha ne kadar şaşacaksın. Bizim bildiğimiz, köylü kısmı, batıl itikadlara bağlıdır. Üfürükçüden, büyücüden, kocakarı ilaçlarından, hacıdan hocadan medet umar. Doktorları sevmez. Onlara inanmaz değil mi?

Sedat:

Evet öyle; bizim bildiğimiz bu..

Engin:

Bu da bizim bir batıl itikadımızmış..

Sedat:

Ne diyorsun Engin?

Engin:

Köylü doktora inanmıyor, çünkü köyde doktor yok. Fakat köylü, bir tedaviye inanıyor ki, köyde bütün bu batıl itikadlar, büyüler, kocakarı ilaçları türemiş. Bunların yerine daha etkili tedavi usullerini getirdin mi, derhal bu saçma şeyleri bırakıyor. Ve sana sarılıyor. Ve senin için gece gündüz dua ediyor artık.”³²⁶

İstanbul’da yaşayan üniversite mezunu Sedat ise; boş boş gezen, kumar oynayan, ve içki içen biridir. Arkadaşlarının köydeki mücadelesini gördükten sonra değişir ve o da köyde yaşamaya karar vermiştir. Piyesin ana vurgusu aydınların şehirde boş oturacaklarına köylünün bilinçlenmesi ve köyün kalkınması için köye gitmeleri gerekliliğidir.

3.1.3.3.1.3. Köyün Namusu

Cumhuriyet döneminde bir köyde aydın- yobaz çatışmasını ele alan piyeste köyün öğretmeni Hasan Cumhuriyet ilkelerine bağlıdır. Hasan kanunları hiçe sayan

³²⁵ Vedat Nedim Tör, **Değişen Adam**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.53.

³²⁶ Tör, **a.g.e.**, s.82.

köyün ağası ve onun her dediğini yapan imamın karşısında yer alarak köylüyü Cumhuriyet değerleri doğrultusunda bilinçlendirmek için uğraşan biridir. Şapka İnkılâbı hakkında imamın köylüye söylediklerini eleştirir:

“Hasan:

...

Şapka aleyhinde söylemediğin söz kalmadı. Ekmeğini yediğin hükümete nankörlük etmekten çekinmedin. Senin abuk sabuk sözlerin üzerine bir gece kahvede bulunanların hepsi şapkalarını yaktılar, sonra ne oldu, ertesi günü kasabaya giderek hepsi yenisini aldılar. Böylece köylüyü manasız ve boş yere masrafa sokmaktan başka yaptığın ne işine yaradı. Dinin senin başına sardığın sarığın o sarıktaysa yazık sana. Hoca Efendi, din kalpte taşınır, Allah ile kulu arasında elçi girmesine lüzum yoktur. Onların kendi yürekleriyle istediklerini Allahlarına daha iyi anlatırlar. Senin fesat yüreğinle yaptığın dualar daha mı makbuldür?”³²⁷

3.1.3.3.1.4. Eğitmen

Cumhuriyetin ilanı yıllarında eğitim, sağlık, mimari açıdan geri olan bir köye gelen savcı ve doktor, on yıl sonra aynı köye geldiklerinde köyü ve köylüyü çok ilerlemiş bulan ve köyün ilerlemesinde köyün öğretmenin etkisinin anlatan piyeste Halkevi-öğretmen işbirliğine vurgu yapılmıştır:

“EĞİTMEN- Efendim, köyün her sahada istidat gösteren gençleri var. Bunları ayırdım. Şehirdeki Halkevi’yle anlaştım. Bu gençleri muayyen zamanında – Harmandan bir ay sonra- şehre gönderdim. Altı çocuk marangozun yanında, üçü demircinin, ikisi duvarcının, dördü arabacının, dördü kiremitçinin, ikisi Nalbandın yanında bedava çalıştılar. Halkevi de bunları kontrol etti. Bu iş böylece üç sene sürdü... Sanatı adamakıllı öğrendiler. Şimdi evimizi kendimiz yapıyoruz. Ağaçtan karyolalarımız var. Hiçbiri köyde yerde yatmıyor... Şehirde sanat öğrenenler mektebin alt kısmındaki dükkanlarda çalışırlar. Her biri, bir yıl içinde on çocuğu yetiştirmeye mecburdur. Bu suretle köyün iş bilen adamını çoğaltıyoruz.”³²⁸

³²⁷ Yaşar Nabi Nayır, **Köyün Namusu**, İstanbul, 1933, s.52.

³²⁸ Celal Sıtkı Gürler, **Eğitmen**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.25.

3.1.3.3.1.5. Atatürk Köyünde Uçak Günü

İsmet İnönü'nün ülkenin hava savunması için 500 uçak alınması gerektiğini açıklamasından sonra Atatürk köyündeki köylülerin aralarında para toplayarak bir uçak almalarını konu edinen piyeste Türk soyuna ve köylüyü yücelten Atatürk'e övgü yapılmıştır:

“Türk erkinliğini göklerde de korur, o tarihin hiçbir devrinde tutsak tanınmadı. Ve hiçbir ulusun boyunduruğu altına girmedi... Onu doğuran doğandan üstündür. Türk olmasa, soysallığı kim acuna tanıtır; tarihin devirleri arasına serperdi...Bu nesil ki, Türklük dünyasının en bahtiyarlarıdır. Kulakları yalnız bir ses duydu; Atatürk.. özgenliğine kavuşan dünya uluslarına kendini saydıran eski ulusun bu yeni adı, yeni bir hayat kaynağıdır. İşaret ettiği amaca, dün bir ordu koştu, bir vatan kurtardı. Bugünse yeni bir Türk, yepyeni bir yurt kuruluyor. Dün en aşağı görülen halk yüceliyor, kaburgası kalın Türk diye küçültülen köylü kurultaya giriyor...”³²⁹

3.1.3.3.1.6. Bir Yağmur Gecesi

Köy yaşantısında aydınların özellikle de öğretmen ve mühendislerin rolünü vurgulayan piyes Sarıova adlı bir köyde geçmiştir. Köyde birlik ve beraberlik yoktur. Köye gelen aydınlarla köy değişmeye başlamıştır. Köye gelen öğretmen köyde okulun açılmasını sağlamıştır. Yurtdışında eğitim görmüş ve köye çalışmaya gelen mühendiste devletin yardımları sayesinde köye baraj yaptırmıştır. Köylü böylece çok yağın yağmurda zarar görmemeye, Sarıova sulanabildiği için de bol ürün alınmaya başlanmıştır. Malını mülkünü satmak için Sarıova'ya gelen zengin ve bir ideali olmayan Orhan'ın karşısına bir amaç için çalışan Kaya öğretmen çıkarılmıştır:

“KAYA:

Bereket ki böyle bir derdim yok... Ben ne yapacağımı biliyorum...Kendimi bir vatan işine bağladım...O kadar çalışıyorum ki sıkılmağa vaktim kalmıyor (samimiyetle) biliyor musunuz hayatını bir vatan işine bağlamak, kendi saadetine bağlamak demektir...

³²⁹ Vehbi Cem Aşkun, *Atatürk Köyünde Uçak Günü*, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.18-21.

ORHAN:

Bir öğretmen için ne asil düşünce... Siz hakikaten mesutsunuz...³³⁰

Orhan, öğretmene aşık olur ve köyde yaşamaya karar verir.

3.1.3.3.1.7. Canavar

Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı Canavar adlı piyeste Osmanlı döneminde köylü-eşraf ilişkilerinin Cumhuriyet döneminde çok fazla değişiklik olmadan devam ettiği ifade edilerek eşraf yerilmiştir:

“Ahmet:

...

Anadolu'yu baştan başa gezdim, dolaştım
Hangi köyden geçtimse, hangi şehre indimse
Görmedim mesut olan eşraftan gayrı kimse
Yaşıyor bağlarında hepsi keyif çatarak
Jandarmalarla uygun, mültezimlerle ortak!
Köylü günah işlese kanun ona Azrail,
Asker kaçağı eşraf her zaman affe nail
Vergi veren köylüler, asker veren köylüler
Ali baba:

Memlekette değişti artık eski nizamlar
Hakısızlık olmayacak demiyor mıydı muhtar?
Alınımdaki belki son kara yazılarımdır!

Ahmet:

Yukardan başlayarak değişen şey yarımdır,
Evvvela köylülerden doğmalıdır inkılâp.³³¹

3.1.3.3.1.8. Anneler Arasında

Bir okulda düzenlenen programa katılan anneler ve okul müdürü arasında geçen konuşmaları konu alan piyeste öğrenciler üzerinde öğretmen ve ailenin rolüne değinilmiştir:

³³⁰ Reşat Nuri Güntekin, **Bir Yağmur Gecesi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.96-97.

³³¹ Faruk Nafiz Çamlıbel, **Canavar**, Kültür Matbaası, İstanbul, 1944, s.23-24.

“Müdür- Hayır efendim.. Evli değilim.. Fakat çocuklarıma gelince; şu dakikada şu bina içinde altı yüzü geçer.. On altı seneden beri yetiştirip hayata attıklarım ise dört yüz küsur yani beş yüze yaklaşıyor. Bu yavrularımın ruhi varlıklarından mes’ul değilim, fakat hayattaki maceralarının mes’uliyetine iştirake mecburum.. Vatana iyi bir aile kızı, faziletkar bir anne olmak üzere yetiştirmeğe çalıştığım bu çocuklarım hayatta kimseyi bedbaht etmişlerse şüphesiz kabahat benim olmak icap eder. Bu çocuklar ki analarından ve babalarından miras olarak hayata beraber getirdikleri kıymetlerinde benim hiç hiçbir günah ve sevabım yoktur.”³³²

Ayrıca piyeste çocuk eğitiminde eski ve yeni eğitim yöntemleri tartışılarak, doğru olan eğitim yöntemleri ifade edilmiştir:

“Rana-... Kitap yazıları ile hayattaki tatbikatı arasındaki uçurumları anlatmak istedim. Mesela kitaplara göre çocuklarımızı dövmenin yasak olduğunu anlıyoruz.. Halbuki dayaksız bir çocuğun adam olacağına akıl erer mi?...

Genç anneler hep bir ağızdan- Yanlış... Çok yanlış!...”³³³

3.1.3.3.2. İdeal Türk Genci

3.1.3.3.2.1. Cumhuriyet Çocukları

Yeni Türkiye’nin geleceğini gençlere bağlayan piyeste liseyi birincilikle bitiren Doğan’a anne ve babası parası bol olan meslekleri önermesine rağmen, Doğan ülkenin ihtiyaçlarını dikkate alarak havacı olmaya karar vermiştir. Doğan’ın vatanın geleceğini kendi geleceğinden üstün tutmasıyla örnek bir Türk genci tiplmesi yaratılmıştır. Babasıyla yaptığı konuşmada Doğan Türk gençleri adına şöyle konuşmuştur:

“DOĞAN- Evet babacığım, yalnız kendinizi düşünmüş, yalnız kendiniz için çalışmışsınız. Bu gayretinizde büsbütün boşa gitmiş değil elbet..ama biz gençler şimdi böyle düşünmüyoruz..Biz yurdumuza gereken iş nedir?..ona bakıyoruz..Biz diyoruz ki ne kadar ileri gider, ulusumuz hep birden ne kadar yükselirse biz de, bizim evlatlarımızda o kadar rahat ederiz..Korkusuz yaşarız.. İşte düşüncelerimizdeki ayırım buradan başlıyor.

³³² Ragıp Nurettin Ege, **Anneler Arasında**, Ankara, 1933, s.12.

³³³ **A.g.e.**, s.14.

ŞÜKRÜ- Yani senin tayyareci olmanla mı memleket terakki edecek, millet yükselecek? Ne çocukça fikir?..

BELKIS- Öyle söylemeyin babacığım..Hiç te çocukça bir fikir değil vallahi. Ben de tamamıyla ağabeyimin fikrindeyim..Rahat yaşamak, rahat çalışmak için her şeyden önce yurdumuzun savunulmasını kuvvetlendirmemiz gerekmez mi?..”³³⁴

3.1.3.3.2.2. Köyden Gelen Ses

Cumhuriyet Hükümeti'nin yurtdışında eğitim almak için öğrencileri desteklemesi ve eğitimi desteklemesinin anlatıldığı piyeste ülkenin kalkınmasının her şeyden üstün olduğu piyesin kahramanı olan Zeynep'in nişanlısını köyde bırakıp yurtdışına eğitim almaya gitmesiyle vurgulanmıştır. Piyesin konusu ise; Atatürk'ün Ankara'nın bir köyünü ziyaret ettiği sırada tarlada çalışan Zeynep'e sorduğu sorular üzerine zekice cevaplar veren köylü kızını Atatürk'ün desteğiyle önce Ankara Kız Lisesi'nde daha sonrada İstanbul Erenköy Lisesi'ne geçerek liseyi bitirmiştir. Devletin burslu olarak Avrupa'ya eğitim için göndereceği öğrencileri belirlemek için yaptığı sınavı kazanmıştır. Fakat köyde yaşayan nişanlısı Ahmet Zeynep'in Avrupa'ya giderse ondan ayrılacağını söylemiştir. Zeynep bu yüzden çok mutsuzdur. Köye dönmeye karar verdiğinde öğretmeni Zeynep'e şunları söylemiştir:

“Muallim Hanım- Bir de vatandan gelen ses var Zeynep! Onu duymuyor musun? Vatan, senin gibi akıllı bir yavrusundan işler bekliyor. Sen artık köye dönemezsin. Hayır, dönersin fakat orayı bir şehir yapmak için!... Ahmedi kendine yükseltmek mecburiyetindesin Zeynep! Onun için de okuman, gitmen lazım!..”³³⁵

3.1.3.3.2.3. İdealist Talebe

Fakir bir ailenin çocuğu olan Coşkun çok çalışkan ve azimli bir öğrencidir. Coşkun liseden mezun olduktan sonra Maarif Bakanı onu Londra'ya Cambridge Üniversitesi'ne eğitim alması için göndermiştir. Coşkun Üniversite'nin Edebiyat Bölümü'nü birincilikle bitirmiştir. Okuldaki bütün profesörler onunla gurur duymaktadır. Coşkun daha sonra Uluslararası Edebiyat Akademisi Başkanı olmuştur. Türkiye'ye geldiğinde onun adına mezun olduğu lisede konferans düzenlenmiştir.

³³⁴ H.Tahsin Kalafatoğlu, **Cumhuriyet Çocukları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 39.

³³⁵ Rakım Çalalpa, **Köyden Gelen Ses**, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.24.

Okulun müdürü Coşkun'un çok fakir bir öğrenci olduğunu fakat azim ederek yüksek mevkilere geldiğini okulun öğrencilerine anlatmıştır:

“MÜDÜR:... İnkılâpçı Türklerin şu son zamanlarda yetiştirdikleri alimler arasında profesör Bay Coşkun uluslar arası haklı bir şöhret kazanmış ikinci bir sima gösterilemez. Onun için Coşkun yalnız XX inci asrın değil, bütün dünyanın en büyük alimidir...Coşkuna gelince: idealist baba ve annesi gibi hayat ile çarpışmaktan korkmayan, sefaleti ve fakirliği karşısında aciz mahluklar gibi telakki eden kısaca ülkü sahibi bir talebe idi. İşte bu derecede yükselmesine yegane sebep bu meziyetlerdir. Bu gün Türklük bu kudrette bir alim yetiştirdiğinden hatta bütün beşeriyet te böyle bir alime sahip olduğundan dolayı göğsünü kabarabilir ve iftihar edebilir.”³³⁶

Piyeste Türk bilim adamlarına övgünün yapılmasının yanında Türk gençlerinin her koşulda eğitimlerine devam etmeleri ve ülkeleri için çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır.

3.1.3.3.2.4. Ülkü Çocukları

Ülkenin geleceğini yönlendirecek olan gençlerin yetişmesinde ailenin rolünü ön plâna çıkaran piyes bir grup öğrencinin aralarında geçen konuşmalarla geçmiştir. Öğrenciler okulları kapandıktan sonra öğretmenlerinin vermiş olduğu ödevleri yapmak için Refik'in evinde toplanmışlardır. Camdan dışarı baktıkları sırada okuldan atılan arkadaşları İsmail'i görüp eve davet etmişlerdir. İsmail perişan bir haldedir, arkadaşlarıyla okudukları için dalga geçmiştir. Çocuklar burada arkadaşlarının durumuna üzülen ailenin çocuklar üzerindeki öneminden konuşmuşlardır. Okul ve aile arasında sürekli bir dayanışmanın olması gerektiğini, İsmail gibi topluma bela olabilecek insanların yetişmemesi için ailelerin ülkeye karşı sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir:

“Yüksel- Hakikaten en büyük ülkemiz vatana, millete gelecekteki yapacağımız büyük hizmetlerdir. Ben bunların heyecanını şimdiden hissediyorum.

Refik- Vatan vatan (Haritaya bakarak) Ne güzel şeysin.”³³⁷

³³⁶ Yakim Bahar, **İdealist Talebe**, Murkides Matbaası, İstanbul, 1935, s.29.

³³⁷ Enver Süldür, **Ülkü Çocukları**, Isparta Matbaası, Isparta, 1948, s.8

3.1.3.3.2.5. Tırtıllar

İzmir'in köylerinden birinde köyün ağasının kızı Avrupa'da öğrenim gören ve yakında ülkeye dönecek olan bir gençle nişanlıdır. Ağa düğün yapabilmek için tütününü satmak istemektedir. Yabancı bir şirketten Türk karı-koca ağanın tütününü almak için gelmiştir. Alışverişe aracı olan köyün hocası kendi komisyonunu düşündüğü için fiyatın düşük olmasına rağmen ağaya tütünü sattırmak için bin türlü hile yapmıştır. Bu sırada kızın nişanlısı Avrupa'dan gelmiştir. Ortamı değerlendirerek şöyle demiştir:

“Temel:

Geçmiş olsun akyüzlüler, geçmiş olsun akyüzlüler. Yuvanıza çöken bulanık duygularla yalnız ocağınız değil, az kalsın benlikleriniz de kararacakmış. Eğer misafir adı Türkün çatısında sayılı bir yer tutmamış olsaydı, bu züppeye bir tokat, bu softaya bir tekme indirmek benim için borçtu. Bunlar züppeler, ve softalar yeşil yurdumun temiz bucaklarını kemiren bu sinsî tırtıllar, biri yeniliğin, öteki eskiliğin iki çürük, iki bozuk, iki iğrenç örneği.

Tosun Ağa:

Ne bileyim evlat, asrılık dediler de...

Temel:

Asrılık, asrılık ha... Renksiz suratlarına ne de güzel maske seçmişler... Yok, yok... Baba bilgisiz başlarda hiçbir iyilik, hiçbir yenilik yer tutamaz. Her çığırda olduğu gibi yükselmek yolunda da kılavuzlarımız bu yurdun öz gençleri olacaktır. Gazi neslinin yılmaz ülkücüleri bütün dilekler için sağlam bilekler arar.”³³⁸

Piyeste yobaz insanların karşına ideal Türk aydın tipi çıkarılmıştır.

3.1.3.3.2.6. 23 Nisan Çocuk Vali

23 Nisan günü ilkokul öğrencilerinden birinin bir günlük vali olmasını konu alan piyeste öğrenci gün içinde karşılaştığı sorunları çözemeyen ve ağlamaya başlamıştır. Babası çocuğu almaya geldiğinde çocuğa yaptığı konuşmada Cumhuriyet hükümetinin gençlere verdiği önemi ve gençlerden beklentisini anlatmıştır:

³³⁸ Münir Hamdi Kutsal, **Tırtıllar**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s.67.

“Baba- ... Memleket, istikbalin en büyük ümidi ve kuvveti olan siz çocuklara ne kadar kıymet verdiğini gösteriyor, sizin namınıza bayram yapıyor... ve bu fırsatta da göstermek istiyor ki büyük mevkilere sahip olmak için daha çok okumak, daha çok malumat ve tecrübe sahibi lazımdır. Sen de gördüğün bu müşkülâtı, uzaktan her şeyi kolay gören arkadaşlarına anlat ve hayatta herkesin ancak malumat ve bilgisine göre mevki alması lazım geldiğini söyle...Şimdi yavrum, zamanla kazanacağın malumat ve tecrübeler için sevinerek kendi vazifene, sınıfına dönmen lazım.. Esasen akşam oldu. 23 Nisan Bayramı da bitti. Zaten ben de seni almağa gelmişim...”³³⁹

3.1.3.3.2.7. Vazife ve Şeref Yolu

Gençlere çalışmanın önemini anlatmak için yazılan piyesin kahramanı olan Kaya 16 yaşındayken babasına kızdığı için evini terk edip dağa çıkıp ve eşkiyalık yapmaya başlamıştır. Babasının ölümünden sonra ailesi maddi olarak zor duruma düşmüştür. Anne Zehra hanım ev kirasını ödeyecek para bulamamaktadır. Küçük oğlu para kazanmak için şehre gitmeye karar vermiştir. Ormandan geçerken eşkiyalar çocuğun yolunu kesmiştir. Annesi daha önce bir abisinin olduğunu çocuğa anlatmıştır ve eşkiyalardan birinin abisi olduğunu anlayan çocuk abisine küçük bir oyun oynayarak onu eve getirmiştir. Annesini gören Kaya'nın fikirleri değişerek yaptığı işin kötü olduğunu ve artık namuslu işlerde çalışacağını söylemiştir:

“KAYA ALİ- ... Ben vazifemi yapacağım.. Kıbrım kırıldı, fena arkadaşların sözüne artık uymam. Şimdi bütün hislerimi açıkça söyleyebilirim. Ben o hayattan memnun değildim. Kalbim daima sızlıyordu amma fena bir kabadayılık hissi beni tutuyordu. Artık kalbimin bütün yaraları açıldı, ben mağlup oldum. Mücadele etmeyeceğim. Serseri hayattan vazgeçiyorum. Benim ve arkadaşlarımın o yolda kazanmış olduğumuz paraları Hilaliahmere veririz, günahlarımız affolur.

...

Kaya Ali- Affet beni anneciğim affet.

Zehra- Ayağa kalk oğlum, ben seni çoktan affettim.

³³⁹ Ramiz İnci, **23 Nisan Çocuk Vali**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.16.

Kaya Ali- Evet anne. Ayağa kalkmalıyım ve bütün manasıile, yani şeref, vazife ve sa'iy yolunda!...

ZEHRA- Hak rehberin ve rehberimiz olsun..”³⁴⁰

3.1.3.3.2.8. Mahrumiyet ve İdeal

Devletin öğrencilere ve sanatçılara destek verme noktasında eleştirildiği piyeste devletin bu konularda daha duyarlı davranılması istenmiştir:

“Yusuf:

...

Dava tamamen milli. Sadece bir, “Talebe yurdları” meselesi. Bu konu üzerinde matbuat hayli neşir yaptı. Arkadaşımız Tarık bey hüsnüniyetle hareket ederek kurtuluş yolunu çizdi. Maalesef derde deva arıyan bulunmadı. Biz rutubetli han odasında, bir medrese köşesinde titremekten bıktık. Er geç bu dava halledilmelidir. Bütün niyetlerimiz tek şey “ Bir talebe yurdu. Bütün arzularımız bir: Yüksek tahsil. Zannedildiği gibi talebe yurdu, ne bir pansiyon tedariki ve ne de bir maddi yardımdır. Talebe yurdu bir gençlik meselesidir. Memleketin yarınından sorumlu gençlerin hayati meselesidir.”³⁴¹

...

Muzaffer- Biz kim yabancı memleketler kim.

Yusuf- Yalanı yok, yabancı memleketlerde sanatkârları, icat ve keşif sahiplerini memur ve askerleri mükâfatlandırma hususuna geniş ölçüde önem verilmiş bulunuyor. Ve bu önem maddi ve manevi teminat olarak kendisini göstermekle gecikmiyor. Her nedense bizde böyle şeyleri göremiyoruz... Memurun kanunu hazırlanırken bile san'at eserleri, icat ve keşifler hemen hemen hiç nazarı itibara alınmamıştır.”³⁴²

Piyenin sonunda Türk gençlerinin yaşanan olaylar karşısında farkında olmaları istenmiştir:

³⁴⁰ Zeliha Osman Özen, **Vazife ve Şeref Yolu**, İstanbul Numune Matbaası, İstanbul, 1932, s.30-32.

³⁴¹ Hüseyin Kırılı, **Mahrumiyet ve İdeal**, Antalya Basımevi, Antalya, 1949, s.14

³⁴² **A.g.e.**, s. 20.

“...Uyuma! Uyanık bulun!.. Memleketin “ İDEALİST ve MİLLİYETÇİ GENÇLERİ” ne seslen! Mahrumiyet ve İDEAL Yolcusu!.. Yusuf!.”³⁴³

3.1.3.3.2.9. Uzun Mehmet

Osmanlı padişahının ülke yararına yapılmış olan buluşlar karşısında olumsuz tavrının eleştirilmiş olduğu piyesin kahramanı olan vatansever Uzun Mehmet halkın kullanması için kömürü bulmuştur. Fakat zehirlenerek öldürülmüştür. Öldürüleceğine üzülmeyen Uzun Mehmet, vatani için mücadele edecek Türk gençlerinin olduğuna inanan biridir:

“UZUN MEHMET- Yurduma bir hazinenin anahtarlarını hediye ettim. Padişahınız... beni... böyle mükafatlandırdı.. zararı yok... Uzun Mehmet ölür amma.. Uzun Mehmetler... yaşar...”³⁴⁴

3.1.3.3.3. Sağlık

3.1.3.3.3.1. Bir Doktorun Ödevi

Babasının borçlarını kapatmak için zengin fakat; sevmediği adamlarla evlenmeyi kabul eden bir genç kızın yaşadıklarını anlatan piyeste Cumhuriyet’in sağlık konusunda köylüyü bilinçlendirdiği vurgulanmıştır:

“Selim- Ve bunun için de, öyle diyebilirim ki sağlık bakımından da Cumhuriyet tam zamanında millete yetişmiştir. Bugünkü sağlık teşkilatımız ne kadar metedilse bu bir haktır. Memleketin en tenha köşelerinde bile sağlık işyarları halka:” Hasta olmak ayıp değildir, bir tesadüf ve ya bir kabahat buna sebep olabilir. Fakat doktora bu hastalığı söylememek, milletine ve yurduna karşı bir ihanettir” hakikatini öğretiyorlar. Düne kadar iğne ve ilaçtan kaçan köylü bugün artık her şeyi anlamağa başlamıştır ve geride kalan anlayamamışların sayısı da elbet kısa bir zaman içinde sifira inecektir.

Muhtar- O muhakkak. Bu devrimle Atatürk bize yalnız bir istiklal değil, yeni bir can, bütün bir hayat da bağısladı.”³⁴⁵

³⁴³ A.g.e., s.29.

³⁴⁴ Ahmet Naim Çıladı- Celal Edip, **Uzun Mehmet**, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s.61.

³⁴⁵ Vedat Ürfi Bengü, **Bir Doktorun Ödevi**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939, s.19.

Ayrıca piyeste kızın evleneceği adam frengi hastasıdır ve doktor adama kızla evlenmesi için engel olmuştur. Doktorun toplumdaki görevi şöyle vurgulanmıştır:

“Selim- Bir frengili ne yapar?

Suad- Benim yaptığımı

Selim- Yani?

Suad- Kendini tedavi ettirir.

Selim- Ama.. Evlenmez.

Suad- Kendinize ait olmayan işlere karışmayınız, Doktor.

Selim- Beşeriyetin sağlığına taalluk eden her şeye bir ilim adamı karışır.”³⁴⁶

3.1.3.3.4. Hukuk

3.1.3.3.4.1. Ceza Hakimi

Ceza Hakimi piyesinde ideal hakim profili Ceza hakimi olan Murat’la çizilmiştir. Ceza Hakimi olan Murat’ın evine Hukuk Fakültesi’nde okuyan arkadaşı Oğuz gelmiştir. Hukuk üzerine yapmış oldukları konuşmalarda Murat’ın söylemiş olduklarıyla kanunun her şeyden üstün olduğu ve hukuk adamının olaylar karşısında objektif davranması gerekliliği vurgulanmıştır:

“MURAT- Doğru. Bunlar sadece fikirlerdir... Ben hakim sandalyesine oturunca yalnız bir şey ararım: Delil! Hakkı Teala’nın iltiması beni bir küçük delil kadar tatmin edemez.Bizzat sen; bu kadar iyi tanıdığım sen; hiç yapamayacağını bildiğim bir suçtan dolayı önüme gelirsen?

OĞUZ- Aman... Aman! Allah senin eline düşürmesin.

MURAT- On senelik arkadaşlığımız; senin ruhunun içini gören gözlerim; seni en ince köşelerine kadar tanıyan hatıralarım; hepsi ve hiçbir şey... aleyhindeki bir küçük delilin karşısında birer birer yıkılacaklardır. Çünkü ben orada ne arkadaşım ve ne de fikir adamı. Ben orada hakimim!...”³⁴⁷

3.1.3.3.4.2. Kanun Adamı

Kanun önünde eşitlik temasının işlendiği piyeste savcı olan birinin oğlunu adalete teslim etmesi anlatılmıştır. Savcı olan Selim’in oğlu İhsan evli olmasına

³⁴⁶ A.g.e., s.40.

³⁴⁷ İlhan Tarus, **Ceza Hakimi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.25.

rağmen hayat kadınlarıyla ilişki kurmaktadır. Beraber olduğu hayat kadını başka birine aşık olmuştur. İhsan aldatıldığını düşünerek babasının silahını çalarak kadını öldürmüştür. Cinayeti işleyen kişinin İhsan olduğu ortaya çıkmıştır. Savcı oğlunu polise teslim etmiştir. Piyeste Cumhuriyet kanunlarının üstünlüğü savunulmuştur:

“İhsan- Ne yapıyorsunuz. Unutmayınız ki kanuna teslim etmek istediğiniz oğlunuz... Oğlunuzum.

Selim- Sen de unutma ki ben hakkın koruyucusu, kanunun adamıyım. Kanun önünde yalnız seni değil, mücrim olsam kendimi de teslim ederim. Büyük Cumhuriyetin ışığında kanuna saygı gösterilir, İhanet edilmez.”³⁴⁸

3.1.3.3.4.3. Çapanoğlu

Devlet memurluğunun durumunun sorgulandığı piyeste ana tema memurların devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği ve rüşvet almamalarıdır. Konya’da resmi dairede çalışan müdür muavini Ziver İstanbul’a tayin olmuştur. Dairede çalışan memurlar az para yüzünden başka işlerle uğraşmaktadır. Daireye geç gelmektedirler. İkinci bir iş olarak tiyatroyla ilgilenmektedirler. Gizli Dosya adındaki tiyatro oyununun provası için daireye gelen bir oyuncu Ziver’i oyuncu, Ziver de adamı müdür zannetmiştir. Provaları yapılan piyeste vurgulanan ana tema devlet memurunun rüşvet almamasıdır:

“Ziver- Aman müdür bey.. Allah rızası için yapmayın. Ne isterseniz veririm size.. Hayatımı bağışlayın da..

Bilal- Ne?.. Rüşvet mi? Alçak sersefil.. Bu dairenin kapısından içeriye ahlaksızlık giremez. Namuslu bir insan rüşvet kabul etmez.”³⁴⁹

3.1.3.3.4.4. Gelin Alayı

Milli Mücadele sonrası ülkede yaşanan yenilikleri ve değişimleri bir köylü kızı Tahire’nin başından geçen olaylarla anlatan piyeste Cumhuriyet döneminde keyfiliğin olmadığı kanunların üstün olduğu vurgulanmıştır. Milli Mücadele’de babası şehit olan Tahire’yi dayısı büyütmüştür. Tahire’yi köyden zengin biri istemektedir fakat; Tahire köyün çobanını sevmektedir. Dayısı Tahire’nin çobanla evlenmesine izin vermiştir. Düğün günü Tahire’yi isteyen zengin köylü düğünü

³⁴⁸ Vedat Ürfi Bengü, **Kanun Adamı**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1938, s.43-44

³⁴⁹ Cemil Cahit Cem, **Çapanoğlu**, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1932, s.21

basarak düğünü dağıtmak istemiştir fakat; jandarmalar gelip adamı götürmüşlerdir. Cumhuriyet öncesi ve sonrası köylünün durumunu Tahire'nin ağzından şöyle verilmiştir:

“TAHİRE- O zamanlar geçti. Şimdi Cumhuriyet devrinde yaşıyoruz. Köy dirliğini bozmak isteyen kanun ellerine kelepçe takar da götürür, dama yıkar. Bu devirde her şey gönül rızası ile olur. Zorbalık yok ağam, zorbalık yok.. O eskidenmiş, eski çamlar bardak oldu.”³⁵⁰

3.1.3.3.4.5. Züğürtler

Cumhuriyet döneminde kanunun üstünlüğünü ele alan Züğürtler piyesinde iki yüz lira borçları olan Kenan ve Sami borçlarını ödeyemedikleri takdirde hapse gireceklerinin bilincinde olmalarını anlatmaktadır:

“SAMİ- Hâla dünya umurunda değil yahu... Mahvoluyoruz. Eğer bu iki yüz lirayı vaktinde ödeyemezsek iflas ettiğimiz resmidir.

KENAN- Hem sade iflas etsek iyi, vallah toparlayıp kodese tıklarlar.”³⁵¹

3.1.3.3.5. Ekonomi

3.1.3.3.5.1. Küçük Paralar

Fabl tarzında yazılan piyeste ülkenin kalkınması için tasarruf yapılması gerektiğini paralar ve tahta bebeklerin aralarında yapmış oldukları konuşmalarıyla anlatılmıştır. Vatandaşların bankaya para yatırmalarını teşvik amaçlı yapıla konuşmalarda bankaya yatırılan paraların ülkenin bayındır alanlarda kalkınmasındaki rolü vurgulanmıştır:

“Tahta Bebek

Bunlar nedir böyle yol, yol.

Bu koca resimler bol, bol

Ne gösterir?

Mavi Bebek

Bir dur ayol...

Ne sabırsız bir bebeksin

³⁵⁰ Saim Yay, **Gelin Alayı**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, .s.7

³⁵¹ Ali Zühtü Altaylı, **Züğürtler**, Ulusal Matbaa, İstanbul, 1933, s.3.

Hepsini öğreneceksin
Bunlar tren yolları
Yurdun çelik kolları.
Bunlar da fabrikalar..
Bu küçücük paralar
İle yeni yapıldı
Ve bu yurda katıldı.”³⁵²
Yerli malı kullanılması da piyeste işlenir:
Tahta Bebek:
...
Güzelim taze ceviz
İpek tak boynuna diz
Ne tatlıdır bu fındık
Çikolatadan bıktık
İşte tatlı incir üzüm
Ne durursun iki gözüm
Elmaları yeme de yat
Şu yemişlerden bir tat
Taş bebek:
Haydi!! Alın birer birer.
Yiyen, Türk yemişi yer...”³⁵³

3.1.3.3.5.2. Gazi Çocukları İçin

Yerli malı kullanımı teşvik etmek amacıyla yazılan Gazi Çocukları İçin adlı piyeste:

“Yerli kumaş:
Ben, bu yurdun öz malıyım.
Ben, halis kök boyalıyım.
Hoş örgülü, oyalıyım.
Tiftikliyim, damalıyım.

³⁵² Mualla Senai ve Münir Hayri, **Küçük Paralar**, Ulusal ekonomi ve Arttırma Kurumu, Ankara, 1936, s.25-26.

³⁵³ **A.g.e.**,s.30-31.

Yapaklıyım, burmalıyım
Türk malıyım, Türk malıyım!
Üstün başın yaban malı.
Yoo! Böyle bir şey olmamalı.
Deme bana: ne yapmalı?
Yerli malına tapmalı.
Türk kumaşı kullanmalı.
Ben her yerde olmalıyım!
Türk malıyım! Türk malıyım!
Öğretmemiş sana kimse,
Hiç unutma, ne dedimse.
Hep Türk malını benimse
Böyle dolar kasa, kese.
Böyle kalınlaşır ense.³⁵⁴

3.1.3.3.5.3. Çalışan Kazanır

Vatandaşın ülkesine karşı sorumluluğu olduğunu, ülkenin geleceği için çalışmanın önemini ve zengin vatandaşların ülke için yatırım yapmaları gerektiği tezini işleyen piyesin kahramanı idealist genç Nebahat'tır. Okulunu bitirdikten sonra İstanbul'da terzi dükkanı açan Nebahat'a almış olduğu piyango biletinden büyük bir para çıkmıştır. Terzi dükkanında çalışan elemanlar bu kadar çok parayla artık çalışmasına gerek kalmadığı söylemişlerdir. Nebahat bilinçli bir genç olarak ülkesi için çalışması gerektiğini ve daha büyük işler yapacağını ifade eden bir gençtir:

“NEBAHAT- Aldanıyorsunuz arkadaşlar, şimdi daha fazla ve daha büyük bir kudretle çalışacağım, öyle büyük sanat ocakları açacağım ki değil yalnız İstanbul'a, Türkiye'nin her tarafına bizim sanat evimizin ışığı yayılacak, Ben her sene tettebbü için bir iki ay Avrupa'ya giderim. Genç ve çalışkan işçilerimi Fransa ve Almanya'nın büyük sanat merkezlerine gönderirim. Orada yetişecek hanımlar memleketin san'at ihtiyacını temin edecekler.

NEZAHAT- Ne güzel düşünce!

BELKIS- Kuzum Nebahat bu kuvveti nereden alıyorsun?

³⁵⁴ Aka Gündüz, **Gazi Çocukları İçin**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1933, s.18-19.

NNEBAHAT- Hangi kuvveti canım?

BELKIS- Bilmemezlikten gelme, bütün bu müesseseyi ve şubelerini yaşatan bu yüksek iman kudretini soruyorum.

NEBAHAT- Çok basit, önümüzde Gazi gibi büyük bir rehber varken, başka menba aramaya gerek var mı? Memlekette böyle varlık gösteren yalnız ben miyim? Hangi tarafa baksak yeni bir ışık, yeni bir kudret görüyoruz. Fabrikalar, yollar çoğalmakta, her gün yeni bir müessese doğmakta.”³⁵⁵

3.1.3.3.5.4. Öğretmen Evinde

Öğretmen Evinde adlı piyes bir öğretmenin evinde üç çocuğuyla yaptığı konuşmaları konu almıştır. Çocukların her biri ülke için çalışmanın bilincindedirler:

“Ayşe- Biliyoruz anne, Biz Atatürk kızlarıyız. Atamızın emanetini yarınlara götürecek, onun kutsal armağanını taşıyacak kudreti kazanıyoruz. Yurdumuzu seviyoruz. Onun için çalışıyor, onun için yaşıyoruz.”³⁵⁶

Piyeste çocuklar arasında yerli malı kullanımı teşvik edici konuşmalar geçmektedir:

“Yerli geyer, yerli yeriz

Biz Atatürk kızlarıyız

Hep çalışır uğraşırız

Şimdi evde şimdi eriz,

Biz Atatürk kızlarıyız,

Bir karınca bir arıyız.

...

Kumbaramız dolu para,

İçimizde yurt sevgisi

Uçuyoruz yarınlara

Biz bir okuz, yay Ankara

Biz Atatürk kızlarıyız,

Bir karınca bir arıyız.”³⁵⁷

³⁵⁵ Zeliha Osman Özen, **Çalışan Kazanır**, Türkiye Matbaası, 1933, s.21-22.

³⁵⁶ Ziya Kılıçözlü, **Öğretmen Evinde**, Ulus Sesi Basımevi, Mardin, 1937, s.18.

³⁵⁷ **A.g.e.**, s.19-20.

3.1.3.3.6. Bilim ve Uygarlık

3.1.3.3.6.1. Haydi Suna

Aydınların, bilim adamlarının yetişmesinde halkevlerinin olumlu rolünü anlatan piyeste pozitif bilimin öneminin vurgulanmasının yanında Türk bilim adamlarının gelecekte önemli buluşlar yapacak olmalarına olan inanç vurgulanmıştır. Ütopik olarak kaleme alınan Haydi Suna adlı piyeste; savaşta kullanılan zehirli gazlara karşı etkili olan kırmızı ay gazını bulmuş olan Türk bilim adamı İnal Pekkan'ın yabancı devletler kendi ülkelerinde çalışması için peşine düşmeleri ve bilim adamının sadece Türkiye için çalışacağı anlatılmıştır. Bilim adamının buluşunu test edeceği gün bir gazetede çıkan ilan şöyledir:

“Suna- Bu gazetede şöyle yazıyor (okur). Artık yeryüzünde zehirli gaz tehlikesi kalmayacaktır. Profesör İnal Pekkan bugün dört kimya profesörüyle birlikte, keşfettiği ve Kırmızı ay adını verdiği gazların resmi tecrübelerini yapacaktır. Profesör İnal Pekkan'ın keşfettiği gazlar hakkında şimdiye kadar bir çok defa malumat vermiş ve yapılan hususi tecrübelerine dair etraflı izahat yazmıştı. Binaenaleyh Kırmızı ay gazları daha birkaç aydan beri tamamile ortaya konulmuş ve tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Tecrübeler bugün saat 14'te Profesör Pekkan'ın hususi laboratuvarında yapılacak ve keşif saat 15.50'de Halkevinde ilan edilecektir. Ayrıca da Profesör tarafından bu yeni gazlara dair bir konferans verilecek ve konferans radyo ile bütün dünyada dinlenecektir. Bu münasebetle yüz binlerce üye bugün halkevine toplanarak büyük bilginimiz için yapılacak törende hazır bulunacaklardır. Türklüğün adına yeni bir şeref daha katan...”³⁵⁸

3.1.3.3.6.2. Beyaz Kahraman

Türk bilim adamının pozitif bilimde dünya çapında başarılı işler yapmasının istendiği ve bu başarıda dönemi içinde halkevlerinin önemini anlatan Beyaz Kahraman piyesinde, Prof. Türkoğlu kanserin üç şıngada ve yirmi bir günde tedavisini bulan Türk Tıp Profesörüdür. Dünyanın bir çok ülkesinden bilim adamına tebrik mesajları gelmiştir. Hemşire Prof. Türkoğlu'nu tebrik etmek için halkın geldiğini söyleyince dışarı çıkan bilim adamı başarısını Halkevine bağlamıştır:

³⁵⁸ Yunus Nüzhet Unat, **Haydi Suna**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1938, s.39.

“Profesör-... Bana beşik olan, ideallerime ateş ve hız veren o Halkevi’ne gidiniz. Onu kutlayınız. Ve deyin ki: İlk evlatlarınızdan olan Türkoğlu Dayan, bugünkü altmış yaşlı Dayan, hayatı bir misli uzatmak için yeni biserom keşfetmiştir. Beş dakika sonra kati neticesini ilan edecek ve bunu da milletin namına yapacaktır.”³⁵⁹

3.1.3.3.6.3. Mektepli Çantası

Fabl tarzında yazılan piyeste bir öğrencinin çantasında bulunan defter, kalem, hokka, cetvel, sünger aralarında medeniyet yaptıkları katkıları tartışmaktadırlar. Gereçlerin hepsi kendini diğerlerinden üstün görmektedir. Aralarında anlaşamayınca öğrenci hepsinin görevinin önemli olduğunu ve Türk gençlerinin ülkesi için mücadele ettiği vurgulanmıştır:

“Mektepli- Benim emektar arkadaşlarım..Hiç birinizi diğerinizden üstün tutmayacağım, bunun için üzülmeiniz. Hayatımın her gün biraz daha artan bilgisine hepimizin ayrı ayrı hizmeti dokunuyor. Küçük vatan kafaları sizlerin yardımınızla büyüyor, feyizle, nurla doluyor. Cumhuriyet yavruları aldıkları büyük emri yerine getirmek için sizin önünüzde göz nuru döküyorlar, demek ki vazifeler aynı!...”³⁶⁰

3.1.3.3.7. Cumhuriyet ve Ülke Kalkınması

3.1.3.3.7.1. Karagöz Step’te

Karagöz ve Hacivat Anadolu illerinde gezmeye karar vermişlerdir. Karagöz oğlunu da yanına almıştır. İzmir, Nazilli, Kayseri ve Karabük’ü gezmişlerdir. Gezileri sırasında Cumhuriyet sonrası ülkede yaşanan gelişmeler anlatılmıştır:

“T- Memleket davası.. Yani senin anlayacağın memlekette yağ kandillerini sürüp atacağız!

K- Allah akıllar versin!

H- Evet Karagözüm;

Kandil yerine- elektrik,

Sarnıç yerine- baraj!..

T- Medrese yerine- mektep,

³⁵⁹ Aka Gündüz, **Beyaz Kahraman**, Aka Gündüz Kitabevi, Ankara, 1932, s.24.

³⁶⁰ Ragıp Nurettin Ege, **Mektepli Çantası**, Ankara Matbaası, 2.B., Ankara, 1933, s.24.

Tezgah yerine- fabrika!
H- Kağnı yerine- otomobil,
Sandal yerine- motor!
T- Sapan yerine;
Ambarları buğdayla dolduran,
Traktör!..
H- Ve—Tayyare!..
K- Bre.. bre...bre..
Susun başım dönüyor!..
T- Sürattendir- süratten!
Buna alış,
Alışmayanlara hayat yok!
Tayyare..
H- Yılları aya
T- Ayları haftaya
H-Günleri- saate indirdi!
H- Toprakta havada
T- Bilgide- kafada
H-Teknikte-san'atta
T- İleri!''³⁶¹

Piyeste Cumhuriyet sonrası ülkenin bayındır ve teknik alanlarda gelişme göstererek ilerlemenin devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

3.1.3.3.7.2. Yeni Erzincan

Depremden sonra yerle bir olan Erzincan'ın devletin desteğiyle yeniden inşa edilmesini anlatan piyeste İsmet İnönü'ye ve Türk soyuna övgü yapılmıştır:

“DİREKTÖR- Zaman ne çabuk geçiyor. Büyük felaket günlerini hiç unutamıyorum. Harap olan bir memleket, kaybolan ana, babalar nihayet milletin uzanan elleri arasında geçen sıcak mektep hayatım. Avrupa tahsili. Bir rüzgar gibi geldi geçti hayat. Değişen sadece bizler değiliz. Hala hatırımdadır. Milli Şef İnönü (Harabeler üzerinde mamureler yükselteceğiz) demişti. Öyle oldu. Bu fabrika ve

³⁶¹ Ercüment Lav, **Karagöz Step'te**, CHP Yayını, Ankara, 1940, s.48-49.

bugünkü Erzincan, dünkü harabeler üzerinde yükseldi. Korkusuz millet, gazaba gelen tabiatın bile korkmadı; sönen ocaklar üzerinde şimdi yeni hayat sesleri ve alevleri yükseliyor. Bütün dünya Türkün kudret ve iradesini hayranlıkla seyretmektedir. Yalnız yıkılan yurda değil, öksüz yavrulara da hayat verdin! Sen ne yaman bir kudretsin, adın da başın gibi eğilmez bir varlık: Sen Türk milletim!”³⁶²

3.1.3.3.8. Sanat

3.1.3.3.8.1. Yalnız Bir Kelime

Milli sanatın desteklenmesi piyesin ana temasıdır. Piyes İstanbul’da yaşayan eski bir paşanın karısının konağında düzenlemiş olduğu davette geçmiştir. Davette küçük bir konser vermek için Viyana’da eğitim almış bir opera sanatçısı davet edilmiştir fakat hasta olduğu için sanatçı davete katılamamıştır. Ev sahibinin kuzeni olan Günseli’nin sesi çok güzeldir ve Behçet Kemal’in henüz sahnelenmemiş olan bir bestesini seslendirecektir. Bu duruma paşanın yaklaşımı şöyle olmuştur:

“Paşa- Gayet güzel... sürprizde şarkı söyleyecek bir kimse Viyana konservatuarından olmasında İstanbul konservatuarından olsun bundan ne çıkar. Eğer muhakkak bir opera konseri vermekse maksat konservatuarın hazırladığı yerli operalarımızdan söylenmek tabidi ki daha ziyade tercih edilir.

Şaziye-... Daha sahneye konmamış bir eserin en güzel parçası ilk evvel Şaziye Karatay’ın yalısında işitmiş olacak. Şimdi ben gidip sürprizin ne olduğunu misafirlere haber vereceğim konserin ismi ne idi..

Günsel- Aşksız Yollar

Şaziye- Aşksız yollar, opera değimli?..

Günsel- Evet milli opera.

3.1.3.3.9. Vatandaşın Devlete Karşı Sorumlulukları

3.1.3.3.9.1. Vergi Hırsızı

Devletçilik ilkesini ele alan vergi Hırsızı piyesinde vatandaşların devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve düzenli vergi vermeleri vurgulanmıştır.

³⁶² Ziya Tarık Işıttan, **Yeni Erzincan**, Yenyol Basımevi, İzmir, 1940, s.20.

Piyesin kahramanı Demir babasından miras olarak kalan arsalarının değerini az göstererek devlete az vergi ödeyen ve böylece para biriktiren biridir. Demir uykusunda oğlunun gittiği okulun kapandığını görmüştür. Rüyada öğretmen, Demir'e okulun kapanmasını devletten kaçırmış olduğu vergiler yüzünden olduğunu ifade etmiştir:

“Muallim- Nasıl iş olacak..Hükümete vergi vermekten kaçındın..O da bize aylık veremedi...Taşla geçinecek değiliz ya... Mektepte kapandı.. Zavallı yavrucuk... Babanın yüzünden okuyamayacaksın..Serseri olup çıkacaksın...”³⁶³

3.1.3.3.9.2. Para Delisi

Maddi durumu iyi olan kişilerin sosyal yardım kuruluşlarına yardım yapması gerektiğini ön plâna çıkararak piyeste Mansur parası olan fakat; pinti olan kardeşi Mestan'ı eleştirmiştir:

“MANSUR- (Gülerek) Ağabey şakayı bırak ama, sen parayı çok seviyorsun...

MESTAN- Size göre öyle...

MANSUR- Fakat bir hayır cemiyetine on para vermekle sinirlerini kaybediyor; sonra evde ailene etmediğin eziyeti bırakmıyorsun. Halbuki para her türlü ihtiyaçlarla mübadele edilecek olan bir alış veriş vasıtasıdır. İnsan parayı ne için kazanır? Kimseye muhtaç olmadan insan gibi yaşamak ve çoluk çocuğu ile birlikte mesut olmak için değil mi? Tabii hal ve vakti olan bir kimse için memleket işlerini düşünmek bir borçtur.”³⁶⁴

3.1.3.4. Cumhuriyet Rejimi ve Osmanlı Düzeninin Karşılaştırılması

3.1.3.4.1. Ayşe Pınarı

Osmanlı döneminde Anadolu'nun bir köyünde nişanlı olan Ayşe'nin zorla başka biri tarafından kaçırılması ve nişanlısının Ayşe'yi kaçıran kişiyle giriştiği mücadelede Ayşe'nin ölmesini konu almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra köye gelenlere anlatılan bu hikâye'de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasındaki farklar

³⁶³ Reşat Nuri Güntekin, **Vergi Hırsızı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.15.

³⁶⁴ Yunus Nüzhet Unat, **Para Delisi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.20-21.

ortaya koyularak Cumhuriyet döneminde zorbalığın kalmadığını, köylünün yaşantısında rahata kavuştuğu vurgulanmıştır:

“ŞAİR-İşte eski devirlerin bizde yalnız adlarını yadigar bıraktığı işlerden biri de bu kız kaçırma davası, ve onu bize hatırlatan Ayşe Pınarı İzzet Ağa...

Hak , nizam tanımayan şımarık bir köy delikanlısı, kötü bir gelenekle, nişanlı, sözlü bir kıza zorla sahip olmak istiyor. Bunu kandırma yoluyla başaramayınca kuvvete dayanıyor. İntikam alıyor. İki kardeş köy, birbirine giriyor. Netice... Kan, ölüm ve yıllarca devam edecek olan iç ezgisi...

...

İHTİYAR- İnşallah evlat... İnşallah.. Ben her zaman derim bizden evvelkiler çok acı çekmiş, gün görmemiş, biz bu acıların sonuna eriştik. Şimdide iyi günler gördük, şükür Allaha.. Bizden sonrakilere bunlar elbette ki acıklı bir masal gibi gelecek, yeni yetmeler iyi güne geldiler evlat... Büyüklerin sayesinde zorluk çekmiyorlar. Evvel Allah hükümet her işi düzenledi.”³⁶⁵

3.1.3.4.2. Bir Gönül Masalı

Bir Gönül Masalı piyesinde Osmanlı Dönemi'nde köylünün eşraftan çektiği sıkıntıları köylü kızı Zeynep'in yaşadıklarından hareketle anlatılmıştır. Zeynep Tosun'u sevmesine rağmen eşraftan olan Sırtlan Zeynep'i zorla kaçırmıştır. Sırtlan'a karşı çıkmak isteyen Zeynep'in dayısına Sırtlan'ın söylemiş oldukları Osmanlı dönemi eşrafların keyfilliğini göstermektedir:

“SIRTLAN- Benimle hesap kesecek adama bakın..Sen kim oluyorsun.Ben paşayım fermanlı paşa.

TOSUN- Paşa ha koskoca fermanlı paşa. Elindeki ferman sana köylü evini basmak, sürüsünü yağma etmek, kızını zorla alıp götürmek için mi verildi.

SIRTLAN- Sus yoksa ağzını yırtarım ha.”³⁶⁶

Cumhuriyet ilan edildikten sonra köylünün durumunun düzeldiğine işaret edilmiştir:

³⁶⁵ Mehmet Hokna, **Ayşe Pınarı**, CHP Halkevleri Temsil Yayını, Ankara, 1946, s.57.

³⁶⁶ Yusuf Sururi Eruluç, **Bir Gönül Masalı**, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul, 1937, s.28.

“YOLCU- Şimdi yurdumuza Cumhuriyet var. Büyük önderin yarattığı kurduğu Cumhuriyet var.

HANCI- Türk yurttaşı şimdi rahattır, müsterihtir, korkusuzdur, hakkından emindir.”³⁶⁷

3.1.3.4.3. Yanık Efe

Köylünün Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sinde durumunun karşılaştırıldığı piyeste Cumhuriyet hükümetine övgü vardır:

“Halil- Geçmişleri şimdi korkulu bir rüya gibi hatırlıyoruz. Ne idi o kara günler? Ne kara günlerdi? Eskiden başta olanlar köylüyü adam yerine koymazlardı. Tapındıkları yalnız kendi rahatlıkları.. kendi çıkarlarıydı. Onlar için köylü mü, adam sende?.. O da kim oluyordu?..

Molla- Ya şimdi?

Halil- Şimdi mi?... artık eskiden olduğu gibi elimizde arzuhal dolaşmıyoruz. Günlerce yol yürüyüp derdimizi anlatmaya gitmiyoruz. Hem gitsekte ne faidesi oldu ki. En büyük baş vurulacak yer padişah kapısı değil miydi?... Onun kapısı millet işleri için açılmazdı. Amma şimdi işler değişti... Köylü rahat. Çünkü milletin derdini, isteğini, memleketin ihtiyaçlarını büyüklerimiz köy köy, kasaba kasaba dolaşarak soruyor, anlıyor; sonra da çalışıp, uğraşarak başarıyor.”³⁶⁸

3.1.3.4.4. Aşar Soyguncuları

Osmanlı döneminde mültezim ve muhtarların işbirliği yaparak köylüyü sömürmelerini anlatan piyeste köyün aydın delikanlısı Kahraman bilinçli bir gençtir ve muhtarı köylüyü yanlı yönlendirdiği için eleştirmiştir:

“Muhtar- Ne söylüyorsun hele çocuk gibi laf etme, böyle ileri geri konuşacak olursan adamın kulağına gider sonra hakkında iyi olmaz, bu adam biliyorsun ki mültezimdir, mültezim demek köyün hasılatını istediği gibi kaldırtır, çünkü hükümet bu köyü ona satmıştır. Sonra bu adam beş vakit namazında, kimsenin hakkını yemez, kimseye fenalık yapmaz, haksı bir tane bile kabul etmez, esasen böyle bir adam olduğu için ben odama aldım, biz böyle mültezim bulmayız.

³⁶⁷ A.g.e., s.34.

³⁶⁸ Yusuf Sururi Eruluç, **Yanık Efe**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s. 36-37.

Kahraman- Odana aldığından belli; senin çıkarın olmasa kimseye selam bile vermezsin. Sen muhtarsın köylünün hakkını müdafaa edeceksin, halbuki sen bunun aksini yapıyorsun, bu adamlara her türlü hileyi sen öğretiyorsun...”³⁶⁹

3.1.3.4.5. Ülküme Doğru

Üst düzey Osmanlı devlet adamlarının yönetim anlayışının eleştirildiği Ülküme Doğru piyesinde; bir Osmanlı valisinin kızını saraydan bir memurla evlendirmek istemesinin karşısında kızının halktan biriyle evlenmek istemesini konu almıştır. Valinin gözünde halktan birini kızını vermesi şerefini ayaklar altına almaktır:

“VALİ

...

Babanın şerefini düşünmeden bilmeden
Bir hainle evlenmek istersin çekinmeden

...

İsimsiz bir insana, ben asla kız veremem
Soyumun şerefini ayaklara seremem

ŞULE:

Ona leke sürmeyin, o değildir isimsiz,
Ona bu düşük ismi takan yine sizsiniz
Yıllardır ahaliyi soymaktan doymadınız,
Bir gün fakir eline beş para koymadınız.
Sülük gibi emdiniz bu milletin kanını
Hiç düşünen oldu mu kendi öz vatanını?
Sizce vatan mefhumu muhteşem saray demek,
İçindeki soysuzlar gökten inme ay demek
Sizde vatan sevene isimsiz mi diyorlar
Bilmem o bigünahtan daha ne istiyorlar.
Baba ben evlenemem bir saray adamıyla,
Yapamam ben her zaman millete bin bir hile.”³⁷⁰

³⁶⁹ M. Aşir, M. Ali, *Aşar Soyguncuları*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.19.

³⁷⁰ Miraç Aktuğ, *Ülküme Doğru*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.46.

3.1.3.4.6. Kör Yavru ve Anası

Osmanlı döneminde sıkıntılar çeken kör bir çocuk ve annesinin, Cumhuriyet döneminde yaşantılarının devletin yapmış olduğu desteklerle düzelmiştir. Devletin yardıma muhtaç olan vatandaşa sahip çıktığı piyeste vurgulanan ana temadır:

“KAYA:

Cumhuriyet devrinde hiç kimse çekmez azap,
Her derde verir hükümet doğru yoldan bir cevap,
Açların karnı doyar karnı, fakirler giydirilir,
Cansız kalıp uyuşan, bütün herkes dirilir.”³⁷¹

3.1.3.5. Osmanlı Devleti Dönemi

3.1.3.5.1 Din Adamları Ve Hukuk

3.1.3.5.1.1. O Bir Devirdi

Piyes Osmanlı din adamlarının İslamiyet’i toplumsal alanda istedikleri gibi yorumlamalarını ele alarak hocaların aile yaşantısı üzerindeki olumsuz etkisini göstermek üzere kaleme alınmıştır. Piyesin kahramanı hoca olan Tomruk’tur. Milli Mücadele’ye katılmış olan köylü kadının kocasından bir yıl geçmesine rağmen haber alınamaması üzerine köyden başka biri kadınla evlenmek istemektedir. Bu durumu Tomruk hocaya danışan kadına hocanın söyledikleri İslamiyet’le bağdaşmayan niteliktedir:

“Tomruk:

- O hem sana, hem kendisine etmiş. Bir defa millet muharebe dediğin yere gitmekle padişaha karşı gelmiş, kafir olmuş, Kafirin nikahı sahih değildir. İmanını yedi kere yenilemeli ki seni tekrar nikahlayabilsin. Bunun için de her iman yedi yılda bir yenilenir. Demek yedi kere yedi, kırk dokuz yıl sonra ancak sen kocana varabilirsin.”³⁷²

3.1.3.5.1.2. Hülleci

Osmanlı din adamlarının İslamiyet’i işlerine geldiği gibi yorumlamalarını ele alan piyeslerden biride Reşat Nuri Güntekin’in yazmış olduğu Hülleci’dir. Din

³⁷¹ Miraç Aktuğ, **Kör Yavru ve Anası**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.71.

³⁷² Aka Gündüz, **O Bir Devirdi**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1938, s.26.

adamlarının sadece halkı değil din adamlarını dahi kandırdıklarını anlatan piyeste özellikle Osmanlı Devleti'nde ailenin geleceğinin pamuk ipliğine bağlı olduğu vurgulanmak istenen temadır:

“İmam:

Hafız Halil'in testi boş dediğini sen de işitmedin mi?

Bekçinin Sesi:

İşittim İmam efendi...

İmam:

Gördün mü? Kendi kulağınla da işittin mi? Sözümde hilâf olmadığına kendin de kanaat getirdin mi? Bu ak sakalımla, bu mübarek ağzımla sana yalan mı söyleyeceğim!.

Hafız:

İmam efendi testi boş dedim, kabul ediyorum ve lakin bundan ne çıkar.

İmam:

Tövbe et.. Tövbe istiğfar et... Sen nasıl hafızsın? Testi boş demek karı boş demek değil midir? Bizim şeraitimiz kıldan incedir...bak aramızda bir ulema molla daha var..Bir de o söylesin işit..

Salâhi Molla:

Hafız bunu sen de bilirsin amma neye anlamamazlıktan geliyorsun...Müslümanlıkta bir erkek testi boş derse karısı boş düşmez mi? Hanım artık senin namahremindir.

Hafız

Ben cahil değilim... Bunları bilirim..Lâkin bu aklıma gelmemiştir. Testiyi her boş gördükçe testi boş derim...Demek şimdi karım benden boş düştü...

....

Hafız:

Öyle ise bari bir tecdidi nikah ediverelim, bir daha da testiye boş demiyeyim...

....

İmam:

Bir defa söyleseydin karın sadece boş düşerdi; tecdidi nikah ederdik; olur biterdi; fakat sen birçok defalar söylemişsin.. Demekki karın talakı selase ile boş düşmüş...Binaberin artık tecdidi nikah ta yok...

....

Salâhi Molla:

Şeriatın kestiği parmak acımaz evladım... Artık sizin bir araya gelmenize imkân yoktur.”³⁷³

3.1.3.5.1.3. Babür Şahın Seccadesi

Ticarette dürüst davranmayan antikacı Hacı Efendiyi anlatan piyeste Osmanlı din adamı eleştirilmiştir:

“Paşa- Şu halde siz bana bir kazık oynamak istemişsiniz, mal sahibinin elinden ucuz para ile almışsınız. Şimdi hem bana kim bilir kaç misline satmak, hem de komisyondan istifade etmek istiyorsunuz.

Hacı- Peki hakkım değil mi?

Paşa- Hakkınız.. Nasıl ki keçeyi size bırakmak ta benim hakkım... Teessüf ederim ki başınızın sarığı, ağzınızın orucile böyle ihtikar işlerine girmekten utanmıyor musunuz.”³⁷⁴

3.1.3.5.1.4. Şeriatçısı

Osmanlı hukuk sistemini eleştiren Şeriatçısı adlı piyeste; kadının işine geldiği gibi dini kuralları yorumlaması ve Osmanlı döneminde toplumsal hayatta kadına olan bakış açısı ortaya konulmuştur:

“Kadı:

Doktor mu? Bak şunun yediği herzeye. Bre kadın, bir namahrem dulun evine doktor nasıl girermiş?

Nuriye:

Efendi, insan hastalanmaz mı?

Kadı:

³⁷³ Reşat Nuri Güntekin, **Hülleci**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935, s.39-41.

³⁷⁴ Reşat Nuri Güntekin, **Babür Şahın Seccadesi**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931, s.17.

Hastalanırsa ne olur? Mahallede kurşuncu, muskacı mı yok.

Nuriye:

Kadı efendi, şimdiye kadar kurşuncudan, muskacıdan kim faide görmüş ki ben göreyim? Bunlar saçma şey.

Kadı:

Tuuuu. Töbe de. Kelimeyi şahadet getir, tecdidi iman et be kadın. Senin dine diyanete imanının yok mu?

Nuriye:

Benim, dine de diyanete de imanım var. Fakat kuşpalazında hasta yatan bir çocuğa, ne dinin ne de imanın faydası dokunur. Bu derdi ancak fen, tıp önleyebilir.

Kadı:

Vay din düşmanı var. Ben sana gösteririm çocuğum hasta diye evine erkek kabul edip zina etmeği? Ben sana gösteririm!

Nuriye:

Ben zina işleyen bir kadın olsaydım, senin yanında koca sarığıyla duran, söylediğin teklifi yapan bu düzenbaz Mesnevinin koynuna girerdim.³⁷⁵

3.1.3.5.2 Eğitimciye Bakış Açısı

3.1.3.5.2.1. Kürsüden Uzakta

Osmanlı döneminde eğitimciye bakış açısının anlatıldığı Kürsüden Uzakta piyesinin kahramanı Cevat öğretmendir. Köy öğretmeni olan Cevat eşrafın köylüyü kandırmasına karşıdır bu yüzden köylüyü uyarmaktadır. Bu durum halkı sömüren esnafın işine gelmediği için doktorlara para verip Cevat öğretmen için deli raporu aldırılmışlardır. Öğretmen deli hastanesine yatırılmıştır. Hastanede görevli olan doktor, hastahane müdürüne öğretmenin deli olmadığını ve hastaneye yatırılma nedeni anlatan konuşmasında Osmanlı Dönemi keyfi davranışların eleştirisi yapılmıştır :

³⁷⁵Ertuğrul Şevket Pişkin, **Şeriatçısı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1938, s.59.

“BEHÇET- Maalesef çok yanlıyorsunuz. Çünkü bu adam bulunduğu kasabanın eşrafı ile iyi geçinememiş, halkı eziyorsunuz, onların menfaatlerini hiç düşünmüyorsunuz, diye, kafa tutmuş, Eşraf kaç defa buna para teklif etmişler. İşimize karışma demişler.. Bu sefer daha kızmış, halkın kanını sülük gibi emiyorsunuz, diye daha beter haykırmış.. Ve sonra tabii.. Para kuvvetiyle doktorları.. Senin mafevk dediğin doktorları satın almışlar..”³⁷⁶

Öğretmen okuluna ve öğrencilerine duyduğu özlem sonucu hastalanarak ölmüştür.

3.1.3.5.3. Türklük Algısı

3.1.3.5.3.1. Kozanoğlu

Çukurova’da Gâvur dağlarında yaşayan Kozanoğlu Türkler’i padişahın o bölgeye farklı etnik kökenden insanları yerleştirmesine karşı çıkararak devletin askerleriyle çatışmaya giriştiklerinin anlatıldığı piyeste Osmanlı dönemi Türklük algısı şöyle verilmiştir:

“ALİ- Kaba Türk ne demek?

BEŞİR- Efendim bizim devletlü arslanımız Türklerden konuşurken kaba Türkler, çarıklı Türkler, der.

ALİ- Devletlü arslan da kim?

BEŞİR- Padişahı cihan efendimiz hazretleri.

ALİ- Ya.. demek padişahımız bizi bir hayvan gibi görüyor ha!.. Tevekkeli değil dağlarımızı, yaylalarımızı yabancılara ihsan ediverdi.

BİNNAZ- Padişahı cihana hakaret ediyorsunuz.

ALİ- Hakaret mi?... Hah... hah.. Ben daha ağzımı açmadım zabit efendi. (Elini göğsüne vurur) burada haykırılacak, söylenecek o kadar sözler var ki.. Bir Padişah ki kendisinde Türk olduğunu unutmuş, bir padişah ki bu memleketin, bu dağların, bu yaylaların Türklerin kılınçlarile alındığını unutmuştur... Biz böyle bir padişah tanımıyoruz. Bu yaylaları kimseye vermeyiz... Ortada hakaret gören bir kimse varsa o da biziz. Kaba Türk.. Hah.. Hah.. Zavallı budala... Zavallı...

³⁷⁶ Baha Hulusi Dürder, **Kürsüden Uzakta**, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.17.

kendisinde Türk olduğunu, kendisini yalnız Türklerin koruyabileceğini unutupyor.. Esir yaşamağa alışan milletlerle sarayını kuşatmış, serbest yaşamağa alışan Türk'ten başkasının kendisini koruyamayacağını düşünemiyor... Zavallı...³⁷⁷

3.1.3.6. İnkılâp Temsillerinde Toplumsal Temalar

3.1.3.6.1. Aile İlişkileri ve Evlilik

3.1.3.6.1.1. Hissei Şayia

Boşanmış olan eşlerin çocukları üzerindeki etkisini göstermek amacıyla kaleme alınmış olan Hissei Şayia piyesinde anne ve babanın ayrılıklarından dolayı kızlarını aralarında paylaşamamaları sonucu çocuklarının psikolojisi bozulmuştur. En sonunda baba ve anne kızlarının mutlu olması için yeniden bir araya gelmişlerdir:

“FAİKA (anne)- Bundan sonra bana ne kadar baş ağrısı verseniz kızımın hatırı için tahammül edeceğim.”³⁷⁸

3.1.3.6.1.2. Süt

Süt piyesinde yabancı bir kadınla evlenen vatansever adam cephede uzun yıllar savaşmıştır. Oğlunu aramak için köyüne döndüğünde oğlunun yaptığı işlerle vatanına zarar verdiğini öğrenen baba bu durumu yabancı bir kadınla evlenmesine bağlayarak Türk birinin yabancı biriyle evlenmesini olumsuz yönde eleştirmiştir:

“İHTİYAR- Ana kucağı terbiye sisteminin başlangıcı, temeli, her şeyi.. Anların taşıdıkları büyük mesuliyeti bilmeleri ne kadar lazımsa bizimde yavrumuzun anasını seçmekte o kadar titiz davranmamız gerek.. Çocuğum bir bozuk süt aldı, yaban kadının sütünü aldı böyle oldu. O bir sütü bozuk oldu.”³⁷⁹

3.1.3.6.3. Kör Kuyu

Toplumsal hayatta komşuların aile bireyleri üzerinde etkisini anlatan piyeste dedikodunun bir insanın hayatını mahvediş gözler nüne serilmiştir. Piyeste şeker hastalığı nedeniyle cinsel anlamda erkekliğini kaybeden biri çocukları olmasına rağmen eşi tarafında başkasıyla aldatılmıştır. Aldatılan koca eşinin başka bir adamla

³⁷⁷ Abdullah Ziya Kozanoğlu, **Kozanoğlu**, Ahmet Sait Kütüphanesi, 2.B., İstanbul, 1944, s. 23-24.

³⁷⁸ İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, **Hisseyi Şayia**, Ulus Matbaası, Ankara, 1935, s.104.

³⁷⁹ Lebit Fehmi Yurtoğlu, **Süt**, Korgunal Basımevi, İstanbul, 1938, s.39.

evden gitmesine izin vermiştir fakat; daha sonra çevrenin dedikodusundan karısını öldürerek hapse girmiştir. Toplumun etkisi piyeste şöyle verilmiştir:

“BABA- Öyle idi. Yüzüne Kör kuyu diye haykıran bir kadını ilk zamanda öldürmediği çok tuhaf.

AMCA- Sonradan öç alma duygusu nereden geldi ona?

BABA- Mahallelinin dedikodusundan, etrafın dil iğnelerinden.

AMCA- Laf mı olmuştu?

BABA- O da söz mü? Çalkalandı her bucak. Onu kovduğu ilk zamanlar her bucak süt limandı. Fakat sonra yavaş yavaş kaynamaya başladı. Bu dedikodu öyle bir anaç kurt ki ağabey.. Fakat tuhaf değil mi? O vakit namusunu temizlemedi diye gürekele dil uzatanlar, hüküm giyişinden sonra yüzümüze bakmaz oldular...³⁸⁰

3.1.3.6.1.4. Belkıs

Türk kadınının fedakârlığın anlatıldığı piyeste Avrupa’dan eğitim alarak Türkiye’ye dönmüş olan Münir’le kuzeninin yaptığı konuşmada Avrupa ve Türk kadınları kıyaslanmıştır:

“Münir- Benim daha kimse gönlümü çekmedi. Buna emin ol. Ben Avrupa’da hissen ve cismen sevinecek o kadar çok kadın gördüm ki bana gına geldi.

Nevber- Onlar başka. Onların şampanya neş’esile şuh kakhahaları, mahmur gözleri huluskâr sözleri belki seni bıktırabilir. Fakat afif bir tebessümle, mahcup bir bakışla, samimi sözlerle karşına çıkan güzel bir Türk kızı hiç şüphe etmem ki yorgun kalbine bir helecan bırakmasın...³⁸¹

3.1.3.6.1.5. Baba ve Çocukları

Bir baba diğer kardeşlerine göre yaramaz olan oğlu İhsan’ı sevmemektedir. Diğer çocukları İstanbul’da yaşamaktadır. Baba hasta olan eşini tedavi ettirmek için evini satmıştır. Karısını tedavi görmesine rağmen ölmüştür. Parası biten baba sokakta kalmıştır. İstanbul’a çocuklarının yanına geldiğinde çocukları baba çeşitli babalarına

³⁸⁰ Baha Hulusi Dürder, **Kör Kuyu**, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1935, s.58.

³⁸¹ Belkıs, s.14-15.

çeşitli bahaneler uydurarak evlerine almak istememişlerdir. İhsan babasına sahip çıkmıştır. Baba bu durumdan utanarak İhsana şöyle demiştir:

“BABA- İşte bana ikinci bir darbe daha oğlum... Beni tekrar affet.. Lerzan da affetsin... Ben o yavrucuğu da anlayamamışım!...

İHSAN- Ortada affedilecek hiçbir şey yok... Sen eski terbiye sistemine kız ve darıl baba...”³⁸²

3.1.3.6.2. Kadın- Erkek İlişkileri

3.1.3.6.2.1. Kaybolan Ses

Evlilik müessesesi içinde erkeğin konumunu sorgulayan piyeste evli olan Şefik karısını sevmesine rağmen Fransız bir kadınla kaçarak eşi Nihal’i terk etmiştir. Nihal çok acılar çekmiştir. Nihat pişman olduğu için yıllar sonra Nihal’e geri dönmüştür. Aralarında geçen konuşmada erkeklerin yaptıkları yanlışlara dikkat çekilmiştir:

“ŞEFİK- Ah!... İnsan ne zayıf bir mahluk... Ne diye sizden ayrıldım, sizi bıraktım ve bir kahpenin arkasından koştum! Sizi sevmiyor muydum?... Seviyordum, hem de çıldırısıya...

NİHAL- Çok geç değil mi Şefik Bey?

ŞEFİK-... Günahın cazibesi varmış derler...O bile değil... Bana iltifat etti... Her erkek gibi ben de aptalın biriymişim... Bu iltifat gururumu okşadı... Sonra iltifatlar çoğaldı...Bazı erkeklerin mantığında iltifat eden kadına mukabele etmemek aptallık terakki edilirmiş: ben de bu mantığı, müellifleri erkek olan bir çok kitaplarda okumuş, birçok züppeden dinlemiştim...İnsanlarda saadetlerin sayısını çoğaltmak da za’fi da var zannederim... Onun yaptığı, bir telakkiye göre günahsız bir iltifattı.. Ben de bu sözde günahsız iltifata aynı neviden bir iltifatla mukabelede buldum..Halbuki bir yabancı erkekle bir yabancı kadın arasında manasız bir sözün bile günah olduğunu ileri sürenlerin meğer ne kadar hakkı varmış? Hele bu erkek karısını sevmesini, karısına sahip olmasını benim gibi dünyanın en büyük saadeti farz edenlerden olursa...”³⁸³

³⁸² Şevket Bilgisel, **Baba ve Çocukları**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.52.

³⁸³ Ali Süha Delilbaşı, **Kaybolan Ses**, CHP Halkevleri Temsil Yayını, Ankara, 1946, s.12-14.

3.1.3.6.2.2. Yanlış Yol

Bir hırsızlık olayında suçluyu bilen birinin bunu saklaması konu edinerek vatandaşların bu tip olaylarda duyarlı olması gerektiğini, adalete yardım etmesi gerektiği piyeste vurgulanan temadır:

MÜDDEİ UMUMİ- Orasını kanun tayin eder...Fenalıklar ne kadar çabuk ortaya atılırsa o kadar kolay izale edilir...Suçu saklamak değil ortaya çıkarmak her vatandaş için bir vazifedir...³⁸⁴

3.1.3.6.3. Sosyal Yardımlaşma ve Duyarlılık

3.1.3.6.3.1. Bir Gemi

Kötü olaylar sonucu psikolojisi bozulmuş olan vatandaşların tekrar topluma kazandırılması için toplum dayanışmasının olması gerektiği piyesin ana temasıdır. Karadeniz’de balıkçılık yapan biri altı oğlunu da denizde çıkan fırtına sonucu kaybetmiştir. Çocuklarını kaybeden denizci dağ başında bir teknenin içinde yaşamaya başlamıştır. Bir olayı araştırmak için ormana giden doktor, jandarma ve müddei umumi ormanda denizcinin teknesini görmüşlerdir. Hava çok kötü olduğu için denizci onları teknesinde misafir etmiştir. Psikolojisi bozuk olan denizciyi tekrar topluma kazandırmak için devlet görevlilerin toplumsal duyarlılığı vurgulanmıştır:

“DOKTOR- Bir gemi lazım! Bulacağız. Millet sağ olsun! Böyle bir aslan, bu dağ başında, sudan çıkmış balık gibi, oturamaz!”³⁸⁵

3.1.3.3.6.4. Hırsızlık

3.1.3.3.6.4.1. Yaşayan Ölü

Hırsızlık yapmanın toplumsal hayatta insan hayatına olan etkilerini anlatan piyeste düzgün ve karakterli olan Necdet karısı ve oğlunu tedavi ettirmek için bütün parasını harcamıştır. Parası kalmadığı için tedaviyi devam ettirebilmek için hırsızlık yapmıştır. Polise teslim olmayarak kendini ölü diye göstermiştir. Eşine ve çocuğuna olan özleminden dolayı evine gizli gizli gelerek karısıyla görüşmektedir. Çocuk

³⁸⁴ Hülya Gözalan, **Yanlış Yol**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

³⁸⁵ İlhan Tarus, **Bir Gemi**, Ulusal Matbaa, 1942, s.17.

durumu öğrenmiştir. Adam çocuğuna yaptığı açıklamada toplumun hırsıza bakış açısını şu şekilde özetlemiştir:

“Necdet- Baba.. Ne için şimdiye kadar kendini bildirmedin..

Hamdi- Alnımda kara bir leke var.. Bu temiz yuvayı karalamak istemedim. Cemiyeti beşeriye beni sinesinde kovmuştu. Benim adım Hırsızdı. Ve ben hırsızdım. Bu lekeyi hayatımla silmek istedim. Fakat muvaffak olamadım. Sana ve annene karşı olan sevgim, beni tekrar buralara kadar sürükledi.”³⁸⁶

3.1.3.6.4.2. Burgu

Bir hırsızlık olayını anlatan piyeste hırsızlık yapan kişileri saklamanın yanlış olduğu mesajı halka verilmek istenmiştir:

“NURİ- Suçluyu bilip de susmak ne demektir yahu, düşünsene bir kere! Suçlu olmak gibi bir şey!”³⁸⁷

3.1.3.6.5. Uyuşturucu ve Toplum

3.1.3.6.5.1. Beyaz Baykuş

Vedat Örfi Bengü'nün yazmış olduğu Beyaz Baykuş adlı piyeste uyuşturucun toplum üzerinde yapmış olduğu olumsuz etki gözler önüne serilmiştir:

“HIFZI- Ben... On sekiz yıldır bunun pırangalısıyım. Memurdum...Dilenci oldum.

VAHAP- Ben de tertemizdim... Bir çirkef oldum.”³⁸⁸

3.1.3.6.6. Köy ve Şehir Yaşantısı

3.1.3.6.6.1. Toprak Çocuğu

Toprağa alışkın köy çocuklarının şehirde yaşamaya başladıklarında karşılaştıkları sorunları anlatan piyeste sevdiği kızı alabilmek için para biriktirmesi gereken köylü Ahmet'in şehirde çalışmaya gittiğinde yaşadıkları anlatılmıştır. Şehirde çalışmaya karar veren Ahmet'in bu kararına köyün öğretmeni olumlu bakmamıştır:

³⁸⁶ Ziya Boral, **Yaşayan Ölü**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.33.

³⁸⁷ Samime Aydoğmuş, **Burgu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s.29.

³⁸⁸ Vedat Ürfi Bengü, **Beyaz Baykuş**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.35.

“SADIK (öğretmen)- Ahmet seni şehre çeken sebebin ne olduğunu bilmiyorum ama, görüyorum ki bir kaygudasın.. Sana bir iki söz söyleyeceğim Ahmet. Dinle bak.. Sen köy çocuğusun, köyde doğdun, köyde büyüdün. Mayan toprakla yoğruldu. Maşallah dinç bir rençbersin; köyün hür topraklarında köyün serbest havasını koklayarak alın teri akıtanlar, şehrin dar bunaltıcı işlerindeki sıkıntıyı bilmezler. Ahmet..sen öyle bir işin içindesin ki, ondan ayrıldığın andan kendinde bir boşluk duyacaksın, köylüsün; şehir işleri için köyünden ayrılmanı doğru bulmadım. Şehir dar gelir sana, gel vaz geç bu işten...”³⁸⁹

Şehirde fabrikada çalışan Ahmet kaza sonucu bacağını kaybederek yürüyemez hale gelmiştir. Köye geldiğinde babası ölmüştür. Sevdiği kız başkasıyla evlendirilmiştir. Ahmet hüsrana uğramıştır. Piyeste köy çocuklarının şehir yaşantısı yerine köyde toprağını işleyip çalışmalarını teması işlenmiştir.

3.1.3.6.6.1. Himmet’in Oğlu

Şehir hayatının köy çocukları üzerindeki olumsuz etkisini vurgulayan piyeste aynı zamanda çalışarak her şeyin üstesinden gelinebileceği gençlere verilmek istenen mesajdır. Eskişehir yakınlarında bir köyde toprak ağası olan Himmet Ağa’nın oğlu İstanbul’a üniversite okumak için gitmiştir. İstanbul’un gece hayatına kapılan genç babasının gönderdiği paraların haricinde bir tüccardan borç para almıştır. Genç okulunu bitirmeden ve bir sürü borç yaparak köyüne geri dönmüştür. Babasından oğlunun borçlarını istemek için gelen tüccarın söyledikleri İstanbul’un köy çocukları üzerindeki etkisini göstermektedir:

“Samoel- Himmet Ağa! İstanbul çok güzel bir memlekettir. Başak eşi yoktur ama çukurları, uçurumları çoktur. Anadolu’dan oraya gelen cahil delikanlılar bu uçurumları göremiyorlar. İçine düşüyorlar.”³⁹⁰

3.1.3.6.7. Toplumsal İlişkiler

3.1.3.6.7.1. Mahçuplar

Çekingen karaktere sahip, sosyalleşme yönünü geliştirememiş bir adamın toplumsal ilişkilerde yanlış kararlar alabileceğini anlatan piyeste piyesin kahramanı

³⁸⁹ Mehmet Hokna, **Toprak Çocuğu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1947, s.14.

³⁹⁰ İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, **Himmet’in Oğlu**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s.31.

Abdülvehap yıllarca kamu hizmetinde çalışmış sadece çalıştığı dairedaki insanlarla konuşan bir adamdır. Yabancı biri olduğunda utancından konuşamayan ve yanlış da olsa karşısındaki kırılmasın diye hayır diyememektedir. Kızınla evlenmek isteyen bir adamı tanımadığı halde kızını o adama vermiştir. Kızınla aralarında geçen konuşmada adam kendi durumunu şöyle özetlemiştir:

“APDÜLVEHAP- Canım, kabahat de bende değil ya..Biliyorsun, altı ay evveline gelinceye kadar başmümeyyizdim.. Her gün dairede, aynı adamları görürdüm. Hiçbir yabancı surata rast gelmezdim. İşte bunun için yabancılarla konuşmaya alışamadım gitti.

GÜL- Peki bay Şeyda’yı da tanımıyor muydun baba?

APDÜLVEHAP- Yooo. Bay Şeyda’yı bana ikinci mümeyyiz Emir oğlu Bay Hüsam tanıttı. Bir gün baş başa Bay Şeyda ile konuştuk. Konuştuk, diyorum ama, o konuştu, ben yalnız dinledim. Bu musahabe esnasında ona dört cevap verdim.

GÜL- Peki.. Bu dört cevap ne babacığım?

APDÜLVEHAP- Konuştuğumuzun üçüncü saatinde idi. Lâf arasında “Kızınız var mı?” dedi. Tabii, evet, dedim. Yarım saat sonra yine lâf arasında “Kızınızın desti izdivacına talibim” dedi.

GÜL- Tabii bir yabancı olduğu için “hayır” diyemezsiniz.

APDÜLVEHAP- Evet...”³⁹¹

3.1.3.6.7.2. Yapışkanlar

İnsanların başkalarının özel hayatına müdahale edecek davranışlarda bulunulmamasını ve insan ilişkilerinde sorumsuzca davranışlar sergilenmemesi gerektiği piyeste bir adamın evine misafir olarak gelen kişinin ev sahibine yaşatmış olduklarından yola çıkılarak anlatılmıştır:

“ABİDİN- Efendim, bendeniz, demin söylediğim gibi Bursa’dan geliyorum.. Münasebetsiz bir meseleden dolayı kaçtım efendim. Benim orada apartmanlarım ve dükkanlarım vardır. Geçen sene bir mektep arkadaşım Bursaya gezmeğe gelmişti. Bende de bir iki gece kalması için rica etmiştim.. Fakat o bir iki gece tam bir yıl oldu

³⁹¹ Reşit Baran, **Mahçuplar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.8.

efendim. Hala da devam ediyor... Artık bıktım, usandım... Nihayet dayanamadım, kaçtım.

KERİM- Hakkınız var efendim... Hakkınız var... Bu çok güç şeydir. Öyle yüzünüzün biri de benim başımda var... Bir kere düşünmüyorlar ki, bu adamlar ev masrafını nasıl meydana çıkarıyorlar...³⁹²

3.1.3.6.7.3. Taş Bebek

İnsanların gerçekleşmesi mümkün olmayan işlerle zamanlarını harcamamaları ve bu olaylara umut bağlamamaları gerektiğini anlatan piyesin kahramanı canlı bebek ustası bir kişidir. Canlı bebek ustası kendi istediği özellikleri taşıyan bir bebek yapmıştır. Bebeğin kalbini takmayı unutup bebeği çalıştırmıştır. Bebek ustaya aşık olmuştur. Usta çok mutludur. Usta dışarı çıktığında bebek başka birini görüp onla kaçmıştır. Ustanın çırağı ustaya Tanrı gibi iş yapmak istediğini, Tanrının bile gönle göre kişi yaratamadığını kendisinin yapmasının imkânsız olduğunu söylemiştir. Piyenin ana teması koronun ağzından şöyle verilmiştir:

“KORO:

Gönenç tü gün yanımızda

Dolaşır da

Biz onu yapmaya uğraşırız

Varılmaz umutlara kalburla su taşırız

Boştan kaynak umulur mu?

Taş bebekten kız olur mu?”³⁹³

³⁹² Ali Zühtü Altaylı, **Yapışkanlar**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942, s.9.

³⁹³ Münir Hayri Egeli, **Taş Bebek**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.24.

SONUÇ

Cumhuriyet Halk Partisinin kültür ve eğitim kolu olarak 1932-1951 yılları arasında Türkiye’de faaliyet göstermiş olan Halkevleri; Cumhuriyet ideolojisini kökleştirmek, lâik ve çağdaş temeller üzerine inşa edilmiş olan yeni Türk Devleti’nin esaslarını halk tabanında yaymak ve Cumhuriyet ideolojisi ile hedeflenen ideal bir toplum yaratmak için CHP’nin yönlendirmeleri doğrultusunda çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Halkevleri halkın aydınlatılması amacıyla eğitim ve kültür seferberliğini dokuz şube etrafında örgütlenerek gerçekleştirmiştir. Dokuz çalışma kolundan biri olan Temsil Şubeleri aracılığıyla tiyatro sanatı üzerinden halkın eğitimine katkıda bulunmak ve aynı zamanda sanat dalı olan tiyatronun toplum arasında yaygınlaştırılması istenmiştir. Antikçağdan itibaren etkili bir eğitim aracı olarak kullanılan tiyatro, Cumhuriyet bürokrasisi tarafından da halka ulaşma da etkin bir silah olarak kullanılmıştır. Tek Parti iktidarının siyasal, kültürel, sosyal söylemleri tiyatro yazarları, ülkede tiyatroya yeteneği olan kişiler tarafından yazılan piyeslerde ifadelerini bulmuştur. Bu eserlerden Halkevleri repertuarı arasına girenler Halkevleri Temsil Şubeleri’nde gönüllü amatör tiyatrocular tarafından sahnelenmiştir.

Halkevleri tiyatroları dönemi içinde değerlendirildiğinde amatör koşullarda olmasına rağmen toplumda yeni bir ruhun yaratılmasında etkili olmuşlardır. Cumhuriyet öncesi Türk kadının sahneye çıkmasının yasak olduğu bir toplumda, Anadolu’nun en ücra köşelerinde kadınların Halkevi sahnelerinde görev almaları Halkevi tiyatrolarının siyasal söyleme olan katkısının dışında toplumsal alana yapmış olduğu olumlu etkiyi de gözler önüne sermektedir.

Cumhuriyet ideolojisi ve Kemalist ilkelerin drama aygıtına yansımış ürünleri olan İnkılâp Temsilleri 19 yıl boyunca Halkevi sahnelerinde oynatılmıştır. İnkılâp Temsilleri’yle Tek parti ideolojisinin halk tabanına ulaştırılması birincil hedef olmuştur.

İnkılâp Temsilleri’nde Türk Tarih Tezi doğrultusunda oluşturulmak istenen Türk tarih algısı gereği Osmanlı Devleti Dönemi ya yok sayılmış ya da olumsuz yanlarıyla ele alınmıştır. Türk’ün tarihi uzak geçmişinde aranmış ve Orta Asya Türk

Tarihi temsillerde işlenen bir dönem olmuştur. Türk'ün kahramanlığı, erdemleri anlatılmıştır.

Milli Mücadele dönemini ele alan temsillerde ise; düşmanın ülkeyi işgali karşısında Osmanlı yönetiminin yabancı devletlere karşı teslimiyetçi politikası sürekli vurgulanmıştır. Milli Mücadele Mustafa Kemal ve ona inanan Anadolu halkının mücadelesi olarak gösterilmiştir. Bu dönemi ele alan temsillerin çoğunda işlenen tema bağımsızlık ve vatan sevgisidir. Milli Mücadele'nin zor şartlarına rağmen Mustafa Kemal liderliğinde Türk halkının ülkesi için fedakârlığı en yoğun işlenen temalardan biri olmuştur.

Cumhuriyet dönemini ele alan temsiller de ise; Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluşundaki rolü, Cumhuriyet'in Saltanat rejimiyle karşılaştırılarak Cumhuriyet rejiminin erdemleri vurgulanmıştır. Cumhuriyet ilkelerinin düz ya da dolaylı yollardan ele alındığı piyeslerde en çok vurgu Cumhuriyetçilik ve Halkçılık ilkelerine yapılmıştır.

Temsillerde köylüye ve köye şehir insanına oranla daha fazla yer ayrılmıştır. Köylü ülkenin kalkınmasında öncü rolü oynayacak kitle olarak gösterilerek, aydınların köyde görev yapmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Aydınlar arasında özellikle eğitimcilerin köylünün kişisel gelişimine yapmış oldukları katkı, pratik hayatta köylünün ihtiyacı olduğu gerekli bilgileri öğretmeleri açısından eğitimciler temsillerde ülkenin gelişmesinde mihenk taşı olarak gösterilmiştir.

Temsillerde yoğun olarak işlenen temalardan biri de din olgusudur. Osmanlı Dönemi'nde din adamlarının İslamiyet'i istedikleri gibi kullanmaları eleştirilmiştir. Toplumsal alanda dinin etkisinin yerine pozitif bilim ve lâiklik anlayışının egemen olmasının istenmesi piyeslerde sık sık vurgulanmıştır.

Tek Parti döneminde İnkılâp Temsilleri'yle tiyatrunun Cumhuriyet ideolojisinin kitlelere aktarımında araç olarak kullanılmasının yanında, sanatın halka hizmet etmesiyle de "Sanat toplum içindir" görüşünün benimsendiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490. 01/ 3. 13. 19

BCA, 490. 01/ 4. 16. 1

BCA, 490. 01/ 4. 20. 19

BCA, 490. 01/ 5. 26. 28

BCA, 490. 01/ 5. 27. 9

BCA, 490. 01/ 5. 27. 30

BCA, 490. 01/ 6. 31. 9

BCA, 490. 01/ 6. 34. 6

BCA, 490. 01/ 7. 39. 2

BCA, 490. 01/ 9. 47. 14

BCA, 490. 01/ 901. 521. 1

BCA, 490. 01/ 901. 522. 1

BCA, 490. 01/ 973. 768. 5

BCA, 490. 01/ 1021. 929. 4

BCA, 490.01/ 1022.932.1

BCA, 490.01/ 1023. 936. 1

BCA, 490. 01/ 1023. 939. 1

BCA, 490. 01/ 1026. 351. 1

BCA, 490. 01/ 1028. 959. 1

BCA, 490. 01/ 1028. 960. 1

BCA, 490. 01/ 1028. 961. 1

BCA, 490. 01/ 1029. 962. 1

BCA, 490. 01/ 1029. 964. 1

BCA, 490. 01/ 1030. 967. 1

BCA, 490. 01/ 1031. 971. 1

BCA, 490. 01/ 1032. 973. 2

BCA, 490. 01/ 1423. 700. 1

2. Kitaplar

Afetinan, Ayşe; **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998.

Ağaoğlu, Samet; **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

Akçura, Yusuf; **Türkçülük**, İlgı kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Akyüz, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayınları, Genişletilmiş 7.B., İstanbul, 1999.

Albayrak, Mustafa; **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

And, Metin; **Türk Tiyatrosunun Evreleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

_____ ; **Osmanlı Tiyatrosu**, Dost Yayınevi, 2.B., Ankara, 1999.

Arcan, İ. Galip, **Tiyatroda Makyaj**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1941.

Atatürk, Kemal; **Nutuk**, (Yay. Haz.) ; Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937), 5.B., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Azcan, İbrahim; **Türk Modernleşme Sürecinde Trabzon Halkevi (1932-1951)**, Serander Yayınları, Trabzon, 2003.

Baltacıoğlu, İ. Hakkı; **Halkın Evi**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

_____ ; **Tiyatro Nedir?**, Yay. Haz; Atila Apöge, S. Yılmaz Öğüt, A. Y. Baltacıoğlu, Mitos- Boyut Yayınları, İstanbul, 2006.

Başar, Ahmet Hamdi; **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

Bayraktar, Nuray; **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları**, Sezai Ekinci Matbaası, İstanbul, 1999.

Bayraktutan, Yusuf; **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1996.

Berkes, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayını, 14. B., İstanbul, 2009.

CHP Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?

CHP 1939'da Halkevleri, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1939.

- CHP Halkevleri 1940**, Ulusal Matbaa, Ankara.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları'nın 1940 Çalışmaları**, Ankara, 1941.
- CHP Halkevleri ve Halkodalarının 1942 Çalışmaları**, Ankara, 1943.
- CHP Halkevleri Halkodaları 1932-1942**, Alaeddin Kıral Basımevi, Ankara.
- CHP Söylevler 1932-1942**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1942.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943**, Ankara, 1944.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, Ankara, 1945.
- CHP Temsil Kolları İçin Kılavuz**, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1945.
- CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1946.
- CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.
- Çakan, Işıl, **Konuşunuz, Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çeçen, Anıl; **Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.
- Gümüsoğlu, Firdevs; **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.
- Güz, Nurettin; **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1950)**, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995.
- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- İnan, M. Rauf; **Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları**, Tisa Matbaası, Ankara, 1983.
- İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, 1919-1946**, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Kurultaylarında, İstanbul, 1946.
- Kara, Adem; **Halkevleri (1932-1951)**, 24 Saat Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Karadağ, Nurhan; **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Karpat, Kemal; **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

Kili, Suna; **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İş Bankası Kültür Yayınları, 11. B., İstanbul, 2008.

_____ ; **Türk Devrim Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, 12. B., İstanbul, 2008.

Kongar, Emre; **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, 12. B., İstanbul, 2007.

Konur, Tahsin; **Devlet- Tiyatro İlişkisi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2001.

Lewis, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev; Metin Kıratlı, TTK Basımevi, 9.B., Ankara, 2004.

Nutku, Özdemir; **Atatürk ve Cumhuriyet Tiyatrosu**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1999.

Ölçen, Ali Nejat; **Halkevleri**, İnönü Vakfı Yayını, Ankara, 2001.

Önder, Mehmet; **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998.

Özacun, Orhan; **CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası (1932-1951)**, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2001.

Sander, Oral; **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, 15.B., Ankara, 2006.

Sarınay, Yusuf; **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.

Şener, Sevda; **Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları (1923-1970)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971.

Şimşek, Sefa; **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

Taner, Hasan; **Halkevleri Bibliyografyası**, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1944.

Timur, Taner; **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Toksoy, Nurcan; **Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak**, Orion Yayınları, Ankara, 2007.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, 2.B., İstanbul, 1995.

Tuncer, Hüseyin, Halacoğlu Yücel, Memişoğlu Ragıp; **Türk Ocakları Tarihi (Açıklamalı Kronoloji 1912-1997)**, C.1., Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1998.

Tunçay, Mete; **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.B., İstanbul, 1999.

Uybadın, Hami; **Sahne**, CHP, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1939.

Üstel, Füsün; **Türk Ocakları (1912-1931)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Üstüntaş, Aydın; **Ordu'da Tiyatro (1908-2003)**, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ordu, 2005.

Yetkin, Çetin; **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.

3. Makaleler

And, Metin; “*Cumhuriyetten Önce Türkiye’de Tiyatro*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İletişim Yayınları.

Arcan, İ. Galip; “*Tiyatromuz*”, **Konuşmalar, Broşür 3**, CHP Halkevi Yayını, Birinci Teşrin 1942, Ankara.

Arıkan, Mustafa- Gündüz, Ahmet; “*Türk Ocakları'nın Kapatılışı, Borçları ve Emlâkının Tasfiyesi*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, (Güz 2004).

Ay, Lütfi; “*Tiyatronun Özgürlüğü ve Eğitim Hizmeti*”, **Devlet Tiyatrosu**, Sayı: 29, Ocak 1966, Ankara.

Boyacıoğlu, Levent; “*Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri-I*”, **Tarih ve Toplum**, C.17, Sayı: 102, (Haziran 1992).

_____ ; “*1933: İnkılâp Temsillerinin Altın Yılı*”, **Tarih ve Toplum**, Cilt 18, Sayı: 103, (Temmuz 1992).

_____ ; “*İnkılâp Temsilleri-III Bayönder*”, **Tarih ve Toplum**, C.18, Sayı: 104, (Ağustos 1992).

Bozok, Hüsamettin, “*Halkevlerinde Tiyatro*”, **Yeni Adam**, S. 258, (7 Aralık 1939).

Çolak, Melek; “*Muğla Halkevi ve Çalışmaları*”, **Toplumsal Tarih**, C.13, Sayı:73, İstanbul, (Ocak 2000).

Delilbaşı, Ali Süha; “*Halkevlerinde Tiyatro Meselesi*”, **Ülkü**, C.14, Sayı:81, Ankara.1939.

Güneş, Günver; “*Serbest Cumhuriyet Fırkası Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset*”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:65, (Mayıs 1999).

Güneş, Günver, Güneş, Müslime; “*Manisa Halkevi ve Çalışmaları*”, **ÇTTAD**, VI/15, (Güz 2007).

Güntekin, Reşat Nuri; “*Halkevlerinde Tiyatro*”, **Konuşmalar, Broşür 1**, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940.

Tekerek, Nurhan; “*Halkevleri (1932-1951), Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi*”, **Erdem**, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, C.15, Sayı: 43, Ankara, (Mayıs 2005).

Yaşar, Hakan; “*Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi*”, **TİTE, Atatürk Yolu Dergisi**, (Bahar 2010), Yıl: 23, Cilt. 12, Sayı: 45, Ankara.

5. Gazeteler

Ulus, 10 Mayıs, 1937.

4. Tezler

Karaer, İbrahim; **Türk Ocakları ve İnkılâplar (1912-1931)**, Ankara Üniversitesi TİTE, Doktora Tezi, Ankara, 1989.

Şahin, Murat; **Türk Ocakları'nın Eğitim ve Kültür Faaliyetleri (1912-1931)**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

6. Resmi Yayınlar

Adana Halkevi Temsil Kolunun Sahne ve İdare İşlerine Ait Talimat, Adana Türksözü Basımevi, Adana, 1943.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932.

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, C. 1, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i Umumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumi Tebligatı, C.4, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

CHP Halkevleri Öğreneği, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938.

CHP Halkodaları Talimatnamesi, Ulus Basımevi, Ankara, 1939.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara, 1940.

CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, Ankara, 1940.

CHP Halkodaları Talimatnamesi, Doğu Matbaası, Ankara, 1945.

Türk İstiklal Harbi I (Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı), Genel Kurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1962.

7. Piyesler

- Adal, Osman Sabri; **Vatan Uğrunda**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931.
- Ahmet, Vecdi; **Atatürk Yurdunda Büyük Devrim**, Sinan Basımevi, İstanbul, 1935.
- Aksongar, O. Emre; **Bir Ses**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.
- Altuğ, Aziz Mustafa; **Matem Marşı**, Ege Matbaası, Mersin, 1934.
- _____ ; **En Ulu Eseri**, Ege Basımevi, Mersin, 1937.
- Aktuğ, Miraç; **Ülküme Doğru**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.
- _____ ; **Kör Yavru ve Anası**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.
- Altan, Fuat Edip; **Tarih Anlatıyor**, Muallimler Birliği Yayını, Safranbolu, 1935.
- Altaylı, Ali Zühtü, Or, Müçteba Selahattin; **Tarih Utandı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Altaylı, Ali Zühtü; **Yapışkanlar**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.
- _____ ; **Züğürtler**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.
- Arseven, Celal Esat; **Bay Turgan**, İstanbul, 1937.
- M.Aşir, M.Ali; **Âşar Soyguncuları**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Aşkun, Vehbi Cem; **Atatürk Köyünde Uçak Günü**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Aydoğmuş, Samime; **Burgu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.
- Bahar, Yakim; **İdealist Talebe**, Murkides Matbaası, İstanbul, 1935.
- Banarlı, Nihat Sami; **Bir Yuvanın Şarkısı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- _____ ; **Kızıl Çağlayan**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Baran, Reşit; **Mahcuplar**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Bengü, Vedat Ürfi; **Kanun Adamı**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1938.
- _____ ; **Bir Doktorun Ödevi**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.
- _____ ; **Beyaz Baykuş**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.
- Bilgisel, Şevket; **Baba ve Çocukları**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.
- Boral, Ziya; **Yaşayan Ölü**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Butak, S. Behzat; **Ana**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Candar, Avni; **30 Ağustos**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.
- Cem, Cemil Cahit; **Çapan Oğlu**, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1932.
- Çalapala, Rakım; **Köyden Gelen Ses**, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul, 1933.
- Çağlar, Behçet Kemal, **Attila**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.
- _____ ; **Çoban**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

- Çamlıbel, Faruk Nafiz; **Akın**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.
- _____ ; **Özyurt**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932.
- _____ ; **Kahraman**, Cumhuriyet Kütüphanesi, İstanbul, 1933.
- _____ ; **Ateş**, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1939.
- _____ ; **Canavar**, Kültür Matbaası, İstanbul, 1944.
- Çamlıca, Mehmet Ali; **Yalnız Bir Kelime!...**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Çıladır, Ahmet Naim ve Celal Edip; **Uzun Mehmet**, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.
- Delilbaşı, Ali Süha, **Kaybolan Ses**, CHP Halkevleri Temsil Yayını, Ankara, 1946.
- Dürder, Baha Hulusi ; **İsimsiz Facia**, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1933.
- _____ ; **Kürsüden Uzakta**, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1933.
- _____ ; **Kör Kuyu**, Remzi Kütüphanesi, İstanbul, 1935.
- Ege, Ragıp Nurettin; **Anneler Arasında**, Ankara, 1933.
- _____ ; **Mektepli Çantası**, Ankara Matbaası, 2.B, Ankara, 1933.
- Egeli, Münir Hayri; **Bayönder**, Güneş Matbaası, İstanbul.
- _____ ; **Bir Ülkü Yolu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1934.
- _____ ; **Taş Bebek**, Ulus Basımevi, Ankara, 1934.
- Ergenekon, Kemal; **Attila**, Yeni Basımevi, Bursa, 1935.
- Eruluç, Yusuf Sururi; **Yanık Efe**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- _____ ; **Bir Gönül Masalı**, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul, 1937.
- Galip, Naşit; **Destan**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Gündüz, Aka; **Beyaz Kahraman**, Aka Gündüz Kitabevi, Ankara, 1932.
- _____ ; **Yarım Osman**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.
- _____ ; **Gazi Çocukları İçin**, Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti, 1933.
- _____ ; **Mavi Yıldırım**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.
- _____ ; **O Bir Devirdi**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938.
- Gözalan, Hülya; **Yanlış Yol**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.
- Güntekin, Reşat Nuri; **Babür Şahın Seccadesi**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931.
- _____ ; **Ümit Mektebinde**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1931.
- _____ ; **İstiklâl**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.
- _____ ; **Vergi Hırsızı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- _____ ; **Hülleci**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935.

_____ ; **Bir Yağmur Gecesi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.

Gürler, Celal Sıtkı; **Eğitmen**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

Gürtunca, M. F.; **Zafer Yıldızları**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1943.

_____ ; **İnkılâplarımız**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1943.

Güven, Ferit Celal, Raşit Rıza Samako, **Çakır Ali**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

Hokna, Mehmet, **Ayşe Pınarı**, CHP Halkevleri Temsil Yayını, Ankara, 1946.

_____ ; **Toprak Çocuğu**, Ulus Basımevi, Ankara, 1947.

Işın, Hüsamettin, **Atatürk'e İlk Kurban**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935.

İşıtman, Ziya Tarık; **Yeni Erzincan**, Yeniyol Basımevi, İzmir, 1940.

İnci, Ramiz; **23 Nisan Çocuk Vali**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

Kalafatoğlu, H. Tahsin; **Cumhuriyet Çocukları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

Kalkan, Saim Kerim; **Vatan ve Vazife**, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.

Kılıçözlü, Ziya, **Öğretmen Evinde**, Ulus Sesi Basımevi, Mardin, 1937.

Kırlı, Hüseyin, **Mahrumiyet ve İdeal**, Antalya Basımevi, Antalya, 1949.

Kocatürk, Vasfi Mahir; **10 İnkılâp**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

_____ ; **Yaman**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

Kozanoğlu, Abdullah Ziya; **Kozanoğlu**, Ahmet Sait Kütüphanesi, 2.B., İstanbul, 1944.

Kutsal, Münir Hamdi; **Tırtıllar**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939.

Lav, Ercüment; **Karagöz Step'te**, CHP Yayını, Ankara, 1940.

Miroğlu, Cemil ; **Kukla Oyunları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

Morkaya, Burhan Cahit; **Gâvur İmam**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

Muallâ Senai, Münir Hayri, **Küçük Paralar**, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu, Ankara, 1936.

Nayır, Yaşar Nabi; **Mete**, Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

_____ ; **İnkılâp Çocukları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

_____ ; **Beş Devir**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

_____ ; **Köyün Namusu**, İstanbul, 1933.

Nogay, Aziz; **Sevr'den Lozan'a**, Güneş Matbaası, İstanbul, 1933.

_____ ; **İstipdat'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul, 1933.

Okur, Şinasi; **Gazinin Yolu**, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935.

Olçay, Hamdi ; **Günlerden Bir Gün**, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

Or, Müçteba Selahattin ; **Ülkü Yolcusu**, Kültür Basımevi, İstanbul, 1937.

Ozansoy, Halit Fahri; **On Yılın Destanı**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

_____ ; **Fedakârlık**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

Örik, Nahid Sırrı; **Sönmeyen Ateş**, Kenan Basımevi, İstanbul, 1938.

Özen, Zeliha Osman; **Vazife ve Şeref Yolu**, İstanbul Numune Matbaası, 1932.

_____ ; **Çalışan Kazanır**, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1933.

Pişkin, Ertuğrul Şevket; **Şeriatçısı**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1938.

Safa, Peyami; **Gün Doğuyor**, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul, 1937.

Sekizinci, İbnürrefik Ahmet Nuri; **Himmetin Oğlu**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

_____ ; **Belkıs**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

_____ ; **Hissei Şayia**, Ulus Matbaası, Ankara, 1935.

Sezener, Melâhat ; **Emrindeyiz**, Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara.

Sinanoğlu, Nüzhet Haşim; **Bir Zabitin On Beş Günü**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.

_____ ; **Sakarya**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.

Simer, Turgut; **Ak Akça**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.

Sözener, M. Feyzi; **Yurdum İçin**, İl Basım Evi, Balıkesir, 1936.

Süldür, Enver; **Ülkü Çocukları**, Isparta Matbaası, Isparta, 1948.

Şaşmaz, Fevzi; **Uyanış**, İstanbul, 1937.

Şemsi, Hüsamettin; **Kurtuluş**, Bilecik Halkevi Basımevi, 1936.

Tarus, İlhan; **Ceza Hakimi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

_____ ; **Bir Gemi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942.

Tör, Vedat Nedim; **Değişen Adam**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.

_____ ; **29 Birinci Teşrin**, Köy Hocası Matbaası, Ankara, 1933.

Tuğal, Halil Şükrü; **Kartal**, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Tuncer, Celâl; **Devrim Yolcuları**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

Türkmen, Ahmet Faik; **Vasiyet**, Tecelli Matbaası, İstanbul, 1933.

Türkoğlu, Osman; **Tipi**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.

Uçuk, Cahit; **Cumhuriyet Güneşi**, Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara.

Uluser, Kemal; **Işık**, Ulusal matbaa, Ankara, 1941.

Unat, Yunus Nüzhet; **Hedef**, İstanbul Hapishane Matbaası.

_____ ; **Haydi Suna**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1938.

_____ ; **Para Delisi**, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

Yay, Saim; **Gelin Alayı**, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.

Yurtoğlu, Lebit Fehmi; **Süt**, Korgunal Basımevi, İstanbul, 1938.

EKLER:

EK 1: 1932-1941 Yıllarında Halkevlerinde Oynanan Temsillerin Sayısal Dağılımı

EK 2: Toprak Çocuğu Piyesinin Kapağı

EK 3: Bayönder Piyesinin Kapağı

EK 4: Yaman Piyesinin Kapağı

EK 5: Toprak Çocuğu Piyesinin Repertuara Kabulü

EK 6: Çorumlu Piyesinin Repertuara Alınmayışı

EK 7: Bir Halkevi Sahnesinden Görünüş

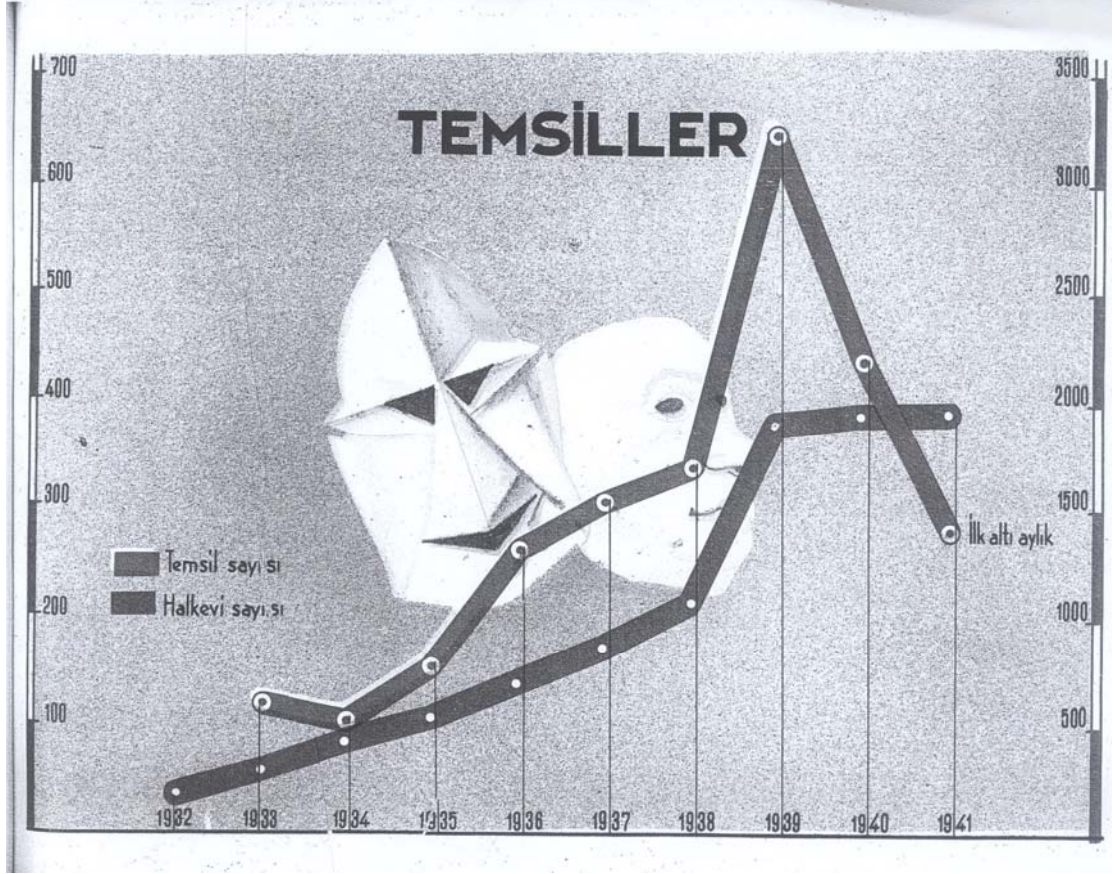
EK 8: Sinop Halkevi Temsil Şubesinin Zonguldak Halkevi'ne Yaptığı Turnenin Afişı

EK 9: Sarıkışla Halkevi Temsil Şubesinin Rejisör Fişı

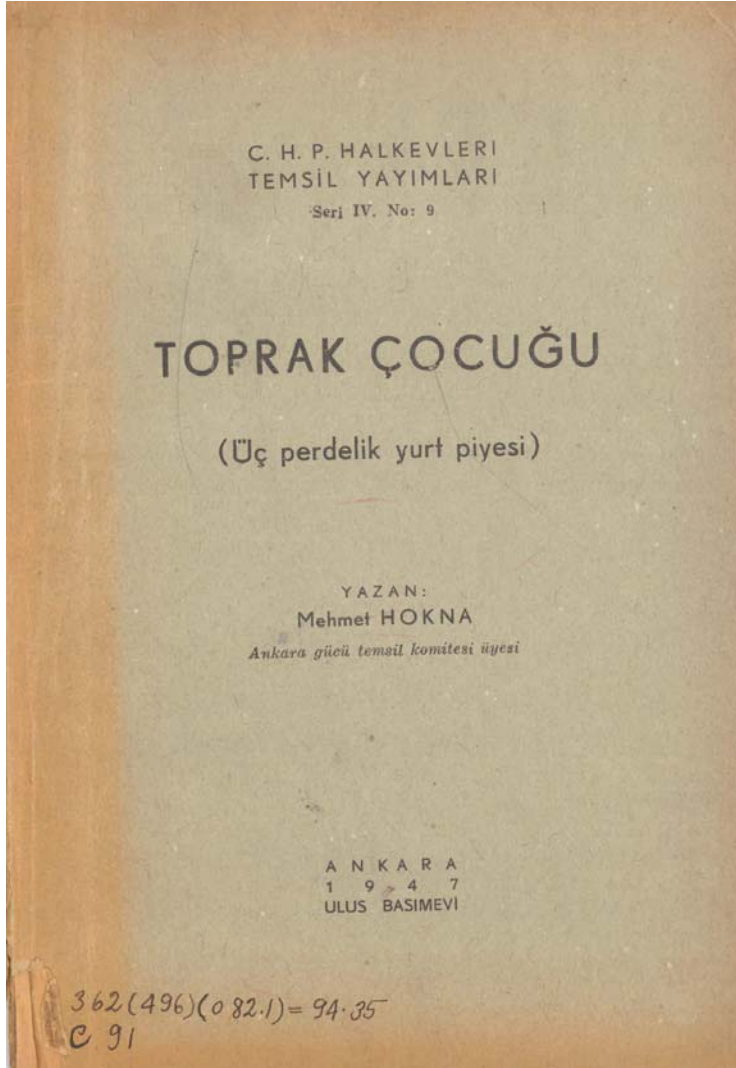
EK 10: Tezde İncelenmiş Olan İnkılâp Temsilleri'nin Adlarının

Alfabetik Sıraya Göre Dizini

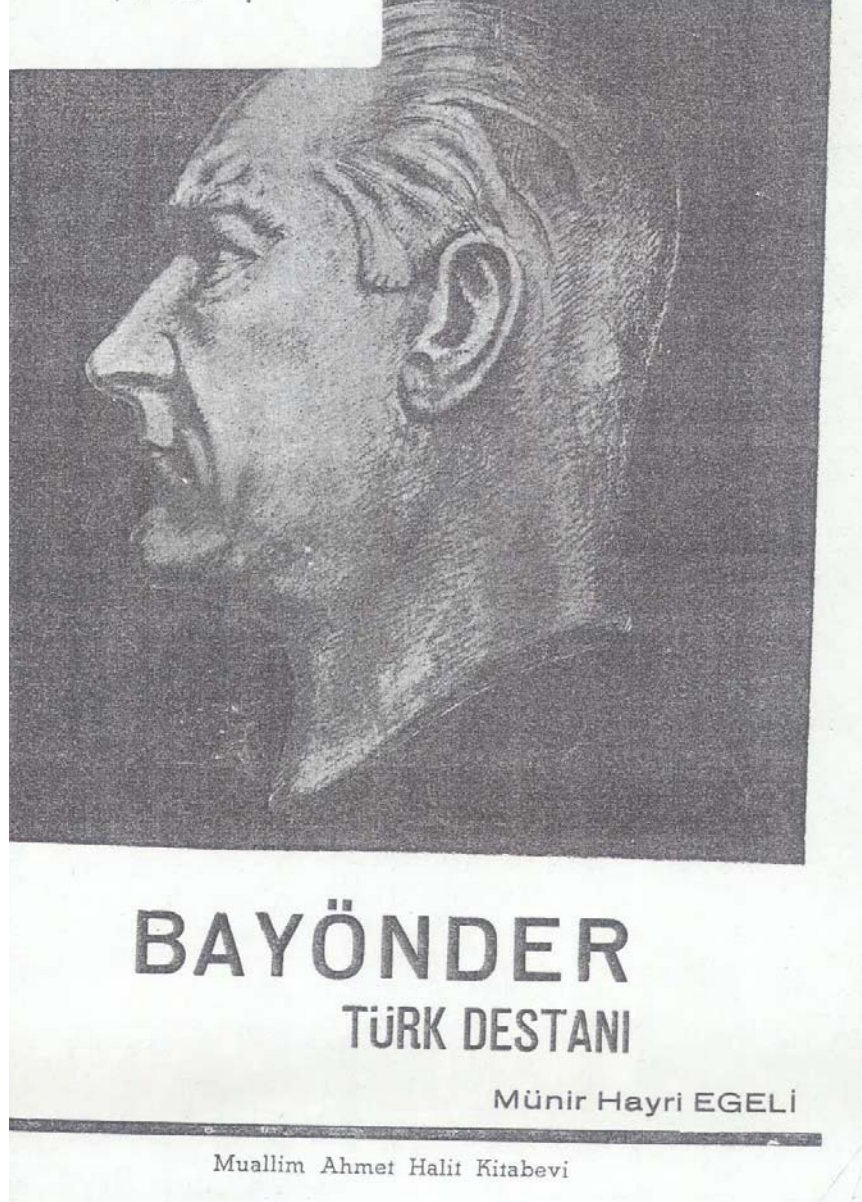
EK 1: 1932-1941 Yıllarında Halkevlerinde Oynanan Temsillerin Sayısal Dağılımı

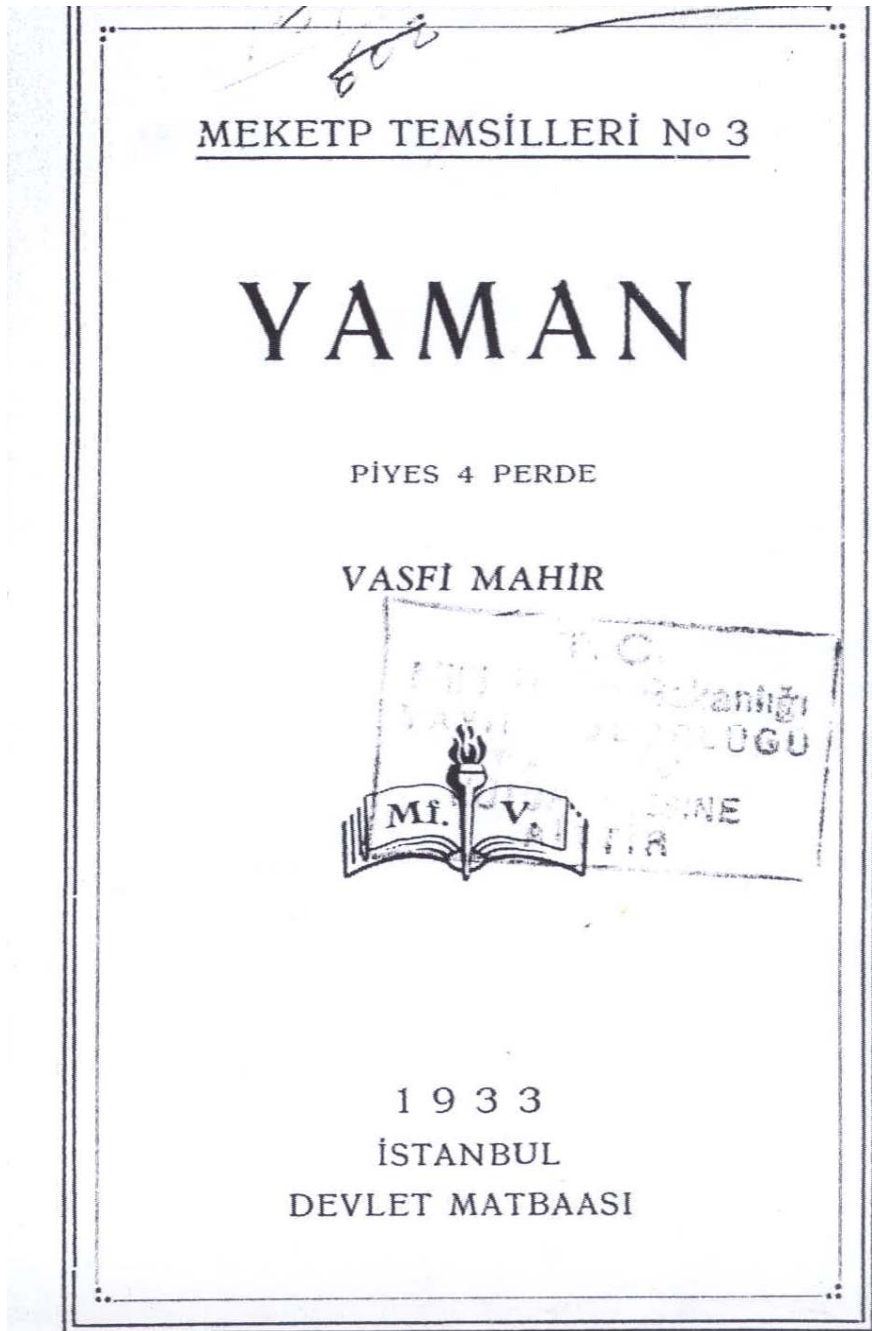
EK 2: Toprak Çocuğu Piyesinin Kapağı

EK 3: Bayönder Piyesinin Kapağı

EK 4: Yaman Piyesinin Kapağı

EK 5: Toprak Çocuğu Piyesinin Repertuara Kabulü

DEVLET ARŞINLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GEMERKULVET ARŞINI

C. H. P.
TİYATRO TETKİK HEYETİ

Eserin Adı: Toprak Çocuğu..... «Telif, Tercüme, Adapter»
Yazan, Çeviren, Nakleden: M. H. H......

Piyes	Nevi: <u>Piyes</u> <u>İçtimai</u>	Perde: <u>3</u>	Tablo:	Karar No:
Dekor	Enteriyör:	Manzara:	Dans:	Tarih <u>3 / 6 / 46</u>
Eshas	Hepsi :	Kadın:	Erkek:	Koro :
				Bale :
				Figüran :

Tez: Köylünün köyüne, toprağa bağlı kalması gerektiği tezini güdüyor.

Mevzu: Nişanlısına parlak bir düğün yapmak için şehre, para kazanmaya giden bir fakir köy delikanlısının , acı talisizliklerle hem nişanlısını, hem ihtiyar babasını, hem sağlığını, hem de köy toprağında çalışmak imkanlarını nasıl kaybettiğini anlatıyor.

Teknik: Başarılıdır.

Dil: Sade ve tabiidir.

Heyetin Mütaleası: Yukarıda ismi yazılı olan Piyesin, tetkikimiz neticesinde
Halkevelerinde
Halakodalarında oynatılması uygun görülmüştür.

TİYATRO TETKİK HEYETİ

Hüküm:
KABUL
7. VI. 1946

10

EK 6: Çorumlu Piyesinin Repertuara Alınmayışı

DEVLET ARŞİVİ VE KÜTÜPHANESİ
CUMHURİYET YAKINI

C. H. P.
TİYATRO TETKİK HEYETİ

Eserin Adı: ...Çorumlu... «Telif, Tercüme, Adapt»
Yazan, Çeviren, Nakleden: Nazım Tokmuş

Piyas	Nevi: Tarihi piyes	Perde: -	Tablo: 4	Karar
Dekor	Enteriyör:	Manzara:	Dans: Müzik:	No. Tarih 12/6 /946
Eşhas	Hepsi :	Kadın:	Erkek:	Koro : Bale : Figüran :

Tez: Tarihidir

Mevzu: Çorum'un Danışmeniler tarafından Bizanslılardan zaptını tasvir etmektedir.

Teknik: Çok zayıftır.

Dil: Vakanın geçtiği zamanın konuşma diline uygun değildir.

Heyetin Mütaleası: Yukarıda ismi yazılı olan Piyesin, tetkikimiz neticesinde mevzu, teknik, dil ve eleman bakımından hakkevinde halkodalarına oyanılması uygun görülmemiştir.

Hüküm:
RED
12.07.946

TİYATRO TETKİK HEYETİ

3

EK 7: Bir Halkevi Sahnesinden Görünüş

6 — Halkevlerinde Temsil : *Bir Halkevi Sahnesinden görünüş*

EK 8: Sinop Halkevi Temsil Şubesinin Zonguldak Halkevine Yaptığı Turnenin Afışı

DEVLET ADİVLETİ LEREL HÜCMETLİĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
ZONGULDAK
HALKEVİ

KONFERANS
TEMSİL
PROGRAMI

13 MAYIS 1940

Pazartesi günü akşamı ^{Saat}
20.30

Sayın Bay :

PROGRAM

1 - Türk temaşa hayatı

Remzi Sillöz (Zonguldak Halkevi gösterit Komitesi reisi)

2 - Temsil

(K Ö R)

Sinop Halkevi gösterit
kolu tarafından

Giriş Parasızdır

18 yaşından aşağı çocuk alınmaz.

Bu program : (.....) kişilik davetiye yerindedir

1025 902 11

EK 9: Sarıkışla Halkevi Temsil Şubesinin Rejisör Fişi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

**C. H. P.
HALKEVLERİ BÜROSU**
TİYATRO ve TEMASA KISMI
Sayı : 19/2/1944

SARIKIŞLA Halkevi Rejisörü

Adı	Mehmet
Soyadı	Kalkav
Doğum tarihi	15/X/1929
Nüfusa kayıtlı olduğu yer	Sarıkişla - Fınarlı Mahallesi No.13
Tahsil derecesi	İlk
Amatör veya Profesyonel olduğu	Amatör
Halkevinde vazifeye başladığı tarih	15/2/1944
Halkevi dışındaki vazifesi	Daktilo
Halkevi dışındaki vazifesinden aldığı aylık	60 Lira ücret
Rejisörlük için Halkevinden para alıyorsa miktarı	Yoktur
Halkevinden ayrıldığı tarih	--
Halkevinden ayrılması sebebi	--

490 01 1026/948/1-

2

EK 10: Tezde İncelenmiş Olan İnkılâp Temsilleri'nin Adlarının Alfabetik Sıraya Göre Dizini:

Ak Akça

Akın

Ana

Anneler Arasında

Âşar Soyguncuları

Atatürk'e İlk Kurban

Atatürk Köyünde Uçak Günü

Atatürk Yurdunda Büyük Devrim

Ateş

Atilla (Behçet Kemal Çağlar)

Atilla (Kemal Ergenekon)

Ayşe Pınarı

Baba ve Çocukları

Babür Şahın Seccadesi

Bayönder

Bay Turgan

Belkıs

Beş Devir

Beyaz Baykuş

Beyaz Kahraman

Bir Doktorun Ödevi

Bir Gemi

Bir Gönül Masalı

Bir Ses

Bir Ülkü Yolu

Bir Yağmur Gecesi

Bir Yuvanın Şarkısı

Bir Zabitin On Beş Günü

Burgu

Canavar

Ceza Hakimi
Cumhuriyet Çocukları
Cumhuriyet Güneşi
Çakır Ali
Çalışan Kazanır
Çapan Oğlu
Çoban
Değişen Adam
Destan
Devrim Yolcuları
Eğitmen
Emrindeyiz
En Ulu Eseri
Fedakârlık
Gazi Çocukları İçin
Gazinin Yolu
Gâvur İmam
Gelin Alayı
Gün Doğuyor
Günlerden Bir Gün
Haydi Suna
Hedef
Himmetin Oğlu
Hissei Şayia
Hülleci
Işık
İdealist Talebe
İnkılâp Çocukları
İnkılâplarımız
İsimsiz Facia
İstipdat'tan Cumhuriyet'e
Kahraman

Kanun Adamı
Kartal
Karagöz Step'te
Kaybolan Ses
Kızıl Çağlayan
Kozanoğlu
Kör Kuyu
Köyden Gelen Ses
Köyün Namusu
Kukla Oyunları
Kurtuluş
Küçük Paralar
Kürsüden Uzakta
Mahçuplar
Mahrumiyet ve İdeal
Matem Marşı
Mavi Yıldırım
Mektepli Çantası
Metem
O Bir Devirdi
10 İnkılâp
On Yılın Destanı
30 Ağustos
Öğretmen Evinde
Özyurt
Para Delisi
Sakarya
Sevr'den Lozan'a
Sönmeyen Ateş
Süt
Şeriatçası
Tarih Anlatıyor

Tarih Utandı
Taş Bebek
Tırtıllar
Tipi
Toprak Çocuğu
Uyanış
Uzun Mehmet
Ülkü Çocukları
Ülküme Doğru
Ülkü Yolcusu
Ümit Mektebinde
Vasiyet
Vatan Uğruna
Vatan ve Vazife
Vazife ve Şeref Yolu
Vergi Hırsız
Yalnız Bir Kelime
Yaman
Yanık Efe
Yanlış Yol
Yapışkanlar
Yarım Osman
Yaşayan Ölü
Yeni Erzincan
29 Birinci Teşrin
23 Nisan, Çocuk Vali
Yurdum İçin
Zafer Yıldızları
Züğürtler

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılı İzmir/Çeşme doğumluyum. İlk, orta ve lise eğitimimi Çeşme’de tamamladıktan sonra Muğla Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü kazandım ve 2005 yılında bu bölümden mezun oldum. 2009/2010 öğretim yılının güz döneminde Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde tezli yüksek lisans programına kabul edildim.